

1/2008

Samfunnsspeilet 1/2008 – 22. årgang

Samfunnsspeilet presenterer aktuelle analyser om levekår og livsstil. Samfunnsspeilet kommer ut seks ganger i året og gir viktig informasjon om sosiale, demografiske, økonomiske og kulturelle endringer i samfunnet. Samfunnsspeilet henvender seg til deg som er samfunnsengasjert, og til deg som har bruk for å kjenne det norske samfunnet i jobben din. For studenter og skoleelever er tidsskriftet en nyttig kilde som fyller tomrommet mellom lærebøker og dagspressen.

Redaksjon: Johan-Kristian Tønder (ansv. red.), Natasza P. Sandbu (red.), Dag Ellingsen, Kristin Henriksen, Trude Lappegård, Tor Morten Normann, Elisabeth Nørgaard, Mona Raabe, Jorun Ramm og Toril Sandnes.

Redigering: Gunn Bredevang, Liv Hansen, Marit Vågdal og Kirsten Aanerud

Design: Siri E. Boquist
Trykk: Lobo Media
Foto omslag: Scott Tysick/Scanpix
Foto: Crestock.com/Colorbox

Priser: Per år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Neste nummer av Samfunnsspeilet kommer ut i april og vil blant annet presentere artikler om enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet, innvandrernes politiske deltakelse og tiden som nordmenn og andre europeere vier til mosjon.

Internett: <http://www.ssb.no/>
E-post: ssb@ssb.no

ISBN 978-82-537-7325-4 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-7326-1 Elektronisk versjon
ISSN 0801-7603

© Statistisk sentralbyrå, februar 2008.
Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning. Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

<i>Johan-Kristian Tønder</i> Redaktørskifte	2
<i>Natasza P. Sandbu</i> Denne utgaven: Om å gjenspeile samfunnet – og eget fag	3
<i>Reid J. Stene</i> Narkotikakriminalitet: Narkotikasiktedes lovbrudd preger rettssystemet.....	5
<i>Jan Erik Kristiansen</i> Tall kan temmes! Å sammenlikne tall – men hvilke?.....	18
<i>Klas Rydenstam og Odd Frank Vaage</i> Tidsbruk i europeiske land: Nordiske menn gjør mest hjemme.....	21
<i>Toril Sandnes</i> Ny SSB-rapport om likestilling: Menn jobber mer og lever kortere	28
<i>Ola Listhaug og Tor Georg Jakobsen</i> Verdiundersøkelsen 2007: Norske meninger om miljø – lokalt og globalt.....	31
<i>Kristin Henriksen</i> Innvandrerens levekår: Nå vet vi mer om innvandrerne i Norge	41
<i>Hans Christian Farsethås</i> Industri og fagbegreper: Hva tallene ikke forteller om industrien	47
<i>Frank Foyen og Tor Skoglund</i> Kommentar til «Hva tallene ikke forteller om industrien»: Nedgangen er reell .	52
<i>Anders Barstad</i> Utenfor allfarvei: Om presters levetid, hansker og åpningsreplikker	54
Siden sist	56

Redaktørskifte

I haust markerte Samfunnsspeilet at tidsskriftet var 20 år. Redaktøren for Samfunnsspeilet, Dag Ellingsen, fekk då mange gode ord for det arbeidet han har lagt ned for bladet i si redaktørtid. I haust slutta han som redaktør for Samfunnsspeilet.

Då Dag byrja som redaktør i august 1996, var det ingen lett jobb han gjekk til. Utfordringa var å få statistikarane til å popularisere stoffet, det vil seie å formidle det til andre enn dei tradisjonelle brukarane som lett kan lese kunnskap ut av tabellar og diagram. Medarbeidarane si motivering for å skrive, og trua på deira eigne evner til å formidle noko fagleg forsvarleg og samstundes slik at «folk» forstår det, trengte eit løft.

Med gode råd og konstruktiv kritikk fekk Dag nokre faste forfattarar til å skrive jamt i bladet, og desse blei for mange ein inspirasjon til å prøve sjølv. Men verkeleg fart på skrivinga blei det då han fekk oppretta Skriveskolen i Statistisk sentralbyrå (SSB). Redaktøren fekk inn profesjonelle instruktørar, og saman med dei gav han råd og vink om korleis ein kunne popularisere fagstoff. Det blei ein stor suksess. Det er i dag mange dyktige skribentar både i og utanfor SSB som har debutert som fagleg formidlar i Samfunnsspeilet.

Det er vanskeleg å måle i kor stor grad eit tidsskrift blir lese, og enda vanskelegare å kjenne til verknaden av det som blir skrive. Men når vi no opplever at institusjonar som gir SSB oppdrag, ønskjer at resultatata skal bli presenterte som ein artikkel i Samfunnsspeilet, får vi ta det som eit signal om at det blir lagt merke til kva som står i tidsskriftet vårt.

Utforminga av bladet, utanpå og inni, har også vore endra i Dag si redaktørtid. Samfunnsspeilet vil neppe finne på å overdrive bruken av visuelle og andre effektar i bladet. Tradisjonen i SSB held oss nok på jorda. Samstundes er alle einige om at skal tidsskriftet følgje med i tida, må det også følgje med på dette feltet.

Natasza P. Sandbu begynte i Statistisk sentralbyrå 1. september i fjor, og har vore med på å utforme Samfunnsspeilet 5/6-2007, «Ung, urban og utsatt». Ho tar frå og med dette nummeret over som redaktør av tidsskriftet. Natasza har lang erfaring frå pressa, mellom anna som kronikkredaktør i Aftenposten. Ei ny tid krev av og til nye løysingar, og det må til om skal ein ta vare på det Statistisk sentralbyrå står for, nemleg å vere ein institusjon som gjennom statistikk og forskning gir kunnskap som speglar samfunnet rettvis og forståeleg. Natasza vil få bruk for si erfaring og evne til nytenking når ho no skal vidareføre arbeidet med tidsskriftet.

På vegner av redaksjonen takkar eg Dag for innsatsen, og ønskjer Natasza lykke til!

Johan-Kristian Tønder
Ansvarleg redaktør

Om å gjenspeile samfunnet – og eget fag

Det er 20 år siden en liten gruppe ildsjeler i Statistisk sentralbyrå bestemte seg for å utgi et tidsskrift der de kunne formidle statistikk til bredere lag av lesere. De kalte det Samfunnsspeilet. Inspirasjonen var en vegg dekket med spill.

Statistikk er politikkenes fremste verktøy. Den kartlegger tilstandene i samfunnet, og den gir en nøkkel til forståelse av hvilke endringer og tilpasninger som er nødvendige.

I Norge, sammenlignet med andre land, har vi et særdeles pålitelig og velegnet verktøy til bruk for styrende organer og politiske partier: Stortinget har gitt Statistisk sentralbyrå (SSB) en unik adgang til å koble forskjellige offentlige registre sammen, slik at de kan utfylle hverandre og gjøre det mulig å se «skjulte» sammenhenger. Ofte blir dataene supplert av intervjuundersøkelser.

Taushetsplikt og andre strenge forholdsregler, og full faglig uavhengighet av oppdragsgiverne, er noe SSBs ansatte er levende opptatt av. I tillegg passer Datatilsynet aktivt på. Alt dette gjør Norge til et forbilde i statistikkens verden.

Den norske ordningen vekker internasjonal oppsikt. Den roses i det britiske tidsskriftet *The Economist*, som på lederplass understreker hvor viktig det er å ha tall man kan stole på. Ordet «man» står i dette tilfellet både for myndighetene og opinionen, altså mediene og resten av samfunnet. Den britiske redaktøren er begeistret for SSBs praksis med å offentliggjøre all ny statistikk på samme dato for alle, etter en fastlagt kalender.

Å vite mest mulig

Den offentlige debatten og hver enkeltes mulighet til å påvirke beslutninger, grunnpilarene i vårt demokrati, avhenger samtidig av at såkalte folk flest, også de som ikke er vant med å bruke statistikk, vet mest mulig om eget samfunn. Og de bør vite like mye om hva tallene forteller, som hvordan de blir til.

Det er her Samfunnsspeilet ser sin oppgave: å formidle utvalgte statistiske funn, gjerne på områder som er offentlig debattert, nyansere der det er nødvendig og mulig, og gi innsikt i statistikkens metoder. Mange av artiklene i årets første utgave reflekterer forfatterens blikk på eget fag – på muligheter og begrensninger for hva statistikken kan fortelle oss.

Miljø, narkotikaforbrytelser, likestilling

Utgaven du holder i hendene, presenterer spennende funn fra et knippe forskjellige samfunnsområder.

Reid Stene, seniorrådgiver i SSB, tar oss dypt inn i kriminalstatistikken for å belyse en utvalgt gruppe siktede: de som er siktet for narkotikaforbrytelser og andre lovbrudd samtidig. Denne gruppen har en helt spesiell plass i retts-systemet. Han viser blant annet hvor statistikken egner seg til å gjenspeile virkeligheten tilnærmet korrekt, og hvor den kan komme til kort. Tallet han selv kommer fram til på denne gruppen, ved å anvende data fra politiets

Natasza P. Sandbu

Natasza P. Sandbu er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk, og redaktør for Samfunnsspeilet. (nsa@ssb.no)

straffesaksregister på en ny måte, er høyere enn det kriminalstatistikken ellers forteller.

Gjesteskriventene Ola Listhaug og Tor Georg Jakobsen ved NTNU skriver om norske holdninger til lokale og globale miljøproblemer, på bakgrunn av Verdiundersøkelsen 2007. De har blant annet registrert at nordmenn synes global oppvarming er et alvorlig problem, men er enda mer bekymret over at plante- og dyrearter forsvinner, og at hav og elver er forurenset. Undersøkelsen gjennomføres hvert tiende år; forrige gang var i 1996. SSB har stått for intervjuingen.

Kristin Henriksen bringer utvalgte funn fra den ferske levekårsundersøkelsen blant ikke-vestlige innvandrere. Visste du for eksempel at innvandrerne ikke er mer utsatt for vold og trusler enn befolkningen generelt? Eller at iranere som bor her i landet, er like sekulære, eller lite religiøse, som nordmenn flest? Hun forklarer også hvordan undersøkelsen ble gjennomført, og hvorfor den var nødvendig.

Odd Frank Vaage sammenligner europeiske menns arbeidsinnsats i hjemmet. Sammen med sin svenske kollega Klas Rydenstam plukker han ut og sammenligner tall fra en ny felleseuropeisk database bygget på nasjonale tidsbruksundersøkelser. Nordiske menn er flinkest, slik som ventet, men det betyr ikke at de rydder, vasker og stryker mer enn før.

Er tall uproblematiske?

Noen av artikkelforfatterne forteller om metodene bak datafangsten og hvordan utvalgene er satt sammen for å være representative. Andre setter tall mot hverandre på en ny måte og peker på statistikkfagets fallgruver.

I år åpner vi også spaltene for kritikk utenfra. Filosofen Hans Farsethås ved Universitetet i Bergen skriver om SSBs begrepsbruk i artikkelen «Hva tallene ikke forteller om industri». I forståelse med forfatteren lar vi SSBs fagesperter imøtegå kritikken allerede i denne utgaven. Slik tar vi hensyn til våre lesere, mange ville ellers kunne gå glipp av en av de to artiklene.

Årets nye spalter

I vår nye faste spalte «Tall kan temmes» vil en av byråets fremste formidlere, Jan Erik Kristiansen, lose leserne i statistikkens ikke ufarlige farvann, forbi feller og forvillelser, og hjelpe dem med fagsjargongen, slik han har gjort i en bok med samme tittel utgitt i fjor høst.

Den andre nye spalten er viet tall «Utenfor allfarvei». Her byr SSBs medarbeidere på godbiter i form av morsomme, oppsiktsvekkende og bent fram rare funn fra statistikk og forskning. Først ute er demografiforsker Anders Barstad.

Og som alltid bringer vi siste nytt i spalten «Siden sist».

Vi håper stoffet i denne utgaven, og videre utover året, gir mersmak. De av våre lesere som vil vite mer, kan ta direkte kontakt med forfatterne eller gå inn på SSBs nettsider der de kan søke på det emnet de er opptatt av.

Narkotikasiktedes lovbrudd preger rettssystemet

Hvem blir tatt for befatning med ulovlige rusmidler i Norge – og hvilke lovbrudd konfronteres de med av strafferettssystemet? Ved å anvende data fra politiets straffesaksregister på nye måter finner vi at de narkotikasiktede ble tatt for 85 000 lovbrudd i 2005. Narkotikalovbrudd er den største forbrytelsesgruppen, og nesten halvparten av de narkotikasiktede er kun tatt for dette. Den andre halvparten står i tillegg bak en rekke andre typer forbrytelser, spesielt tyverier.

De årlige kriminalstatistikkene gir oss mye vesentlig informasjon om straffeforfølgelsen av narkotikakriminalitet (se tekstboks). Vi får for eksempel et rimelig godt bilde av den generelle utviklingen til den anmeldte og etterforskede narkotikakriminaliteten (se figur 1). I de registerbaserte kriminalstatistikkene kan vi også se klare trender for antall gjerningspersoner og straffereaksjoner i narkotikasaker.

I alle varianter av narkotikakriminalstatistikk har det skjedd store oppganger i løpet av de siste 25 årene (jmfør Stene og Thorsen 2007). Økningen i omfanget av lovbrudd og gjerningspersoner på grunn av befatning med ulovlige rusmidler, spesielt fra midten av 1990-tallet og frem til begynnelsen av 2000-tallet, har vi beskrevet som «den mest markante endringen i kriminalitetsbildet de siste 25 årene» (Stene 2007, side 96).

De skjulte lovbrøyterne og lovbruddene

Statistikken over etterforskede lovbrudd gir en oversikt over alle straffesaker, med lovbrudd og gjerningspersoner, som blir rettskraftig avgjort i løpet av et år (se tekstboks). Vi vet at 40 100 narkotikaforbrytelser ble ferdig etterforsket og avgjort av politi, påtalemyndighet eller domstol i løpet av 2005. I alt 90 prosent av disse lovbruddene ble regnet som oppklart, og gjerningspersonene – kategorisert som «siktede» i denne statistikken – blir i de aller fleste tilfeller ilagt en straffereaksjon. Vi vet også at 9 900 siktede hadde en narkotikaforbrytelse som sitt hovedlovbrudd – og alder, kjønn, statsborgerskap og tilbakefall til denne gruppen gir vi årlige oversikter over. Sammen med de andre kriminalstatistikkene, og resultatene fra prosjekter som på andre måter

Noen hovedtall fra narkotika-kriminalstatistikken

- Narkotikaforbrytelser utgjør 15 prosent av alle anmeldte forbrytelser (2006).
- Anmeldte og etterforskede narkotikaforbrytelser blir oppklart i 90 prosent av alle tilfeller (2005).
- Narkotikaforbrytelser er hovedlovbruddet til 27 prosent av alle siktede for forbrytelser (2005).
- Siktede med narkotikaforbrytelse som hovedlovbrudd har 68 prosent tilbakefall til minst ett nytt lovbrudd i den etterfølgende femårsperioden (2000-2005).
- I 40 prosent av alle forbrytelsessaker som ender med straffereaksjon, er hovedlovbruddet en narkotikaforbrytelse (2006).
- 32 prosent av alle innsatte i fengsel for forbrytelser (ved årets begynnelse, 2005) har en narkotikaforbrytelse som sitt hovedlovbrudd.

Kilder: Kriminalstatistikk: Anmeldte lovbrudd, Etterforskede lovbrudd, Straffereaksjoner, Fengslinger. Statistisk sentralbyrå (SSB).

Reid J. Stene

Narkotikakriminalitet og siktelsler

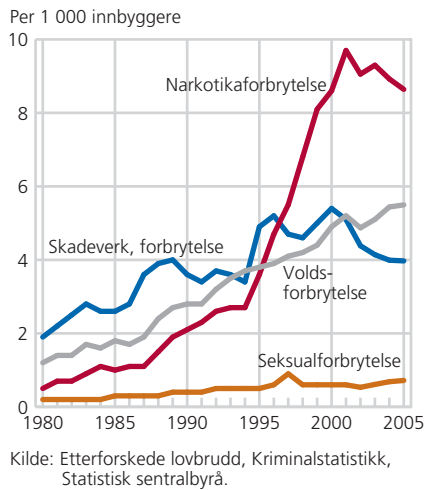
Artikkelen presenterer de første resultatene av to forprosjekter gjort på oppdrag fra Justisdepartementet. Kari Onshus og Anita Cecilie Dal har vært prosjektmedarbeidere i ulike faser og har gitt bidrag til statistikkgrunnlagene som er anvendt i artikkelen.

Reid Stene er kriminolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk og gruppeleder for kriminalstatistikk.

Han har bl.a. skrevet om *Narkotika, kontroll og bruk* i Samfunnsspeilet og medforfattet *Ungdomskriminalitet og straff i endring* i Statistiske analyser. (reid.jone.stene@ssb.no)

Figur 1. Etterforskede forbrytelser, etter utvalgte forbrytelsesgrupper. 1980-2005. Per 1 000 innbyggere

anvender datagrunnlagene til disse, får vi en rimelig bra oversikt over straffeforfølgelsen av narkotikakriminalitet (se <http://www.ssb.no/kriminalitet/>). Men det er mange sider ved narkotikakriminaliteten og deres gjerningspersoner vi ut fra de offisielle kriminalstatistikkene ikke vet så mye om.

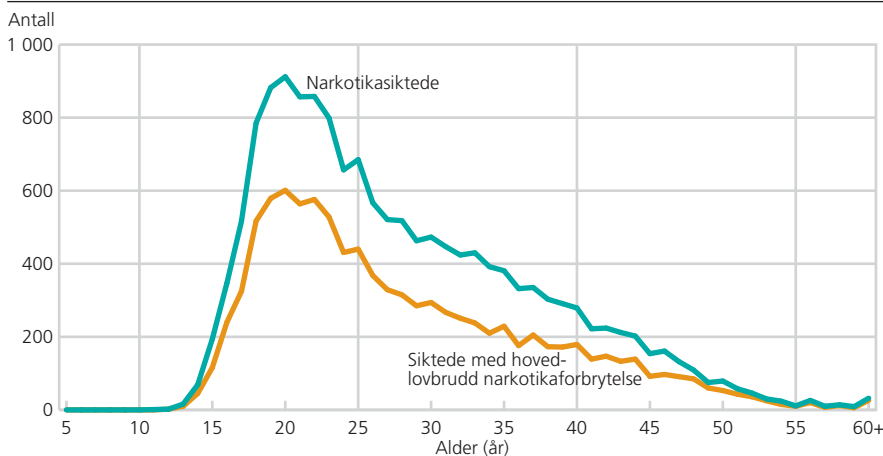
Vi vet for eksempel ikke hvor mange, i alt, som årlig blir tatt for narkotikalovbrudd i Norge.

Det er vanskelig – ja, nærmest umulig – å lage statistikker som beskriver alle de ulike sakskompleksene til alle lovbrutere som politiet, påtalemyndigheten og domstolene etterforsker og reagerer overfor. Mer enn halvparten (55 prosent) av alle siktede for forbrytelser ble tatt for mer enn ett lovbrudd i 2005, og disse har begått mange ulike typer lovbrudd. Antallet lovbrudd, og ulike kombinasjoner av disse, blir da for stort til å kunne presenteres som en hensiktsmessig og anonymisert statistikk.

Når vi lager statistikker over hvilke typer lovbrudd de ulike gjerningspersonene er tatt for, rangeres derfor lovbruddene etter grovhet. De siktede beskrives så i statistikken med det lovbruddet som har den høyeste strafferammen i loven – det såkalte *hovedlovbruddet*. Dette er en svært hensiktsmessig måte å lage statistikk på, og gir i de aller fleste tilfeller en treffende beskrivelse av lovbruteres mest sentrale og alvorlige lovbrudd. Men andre lovbrudd blir da «skjult» når vi lager statistikk over gjerningspersoner, enten dette skjer i statistikken over siktede, straffede eller innsatte i fengslene.

Ut fra de høye strafferammene som loven setter for narkotikaforbrytelser, har det tidligere vært antatt at narkotikalovbruddene dominerer og skjuler hvor mange som har begått andre typer lovbrudd. Antakelig har siktede med en narkotikaforbrytelse som hovedlovbrudd begått noen av de 392 oppklarte sykkeltyveriene. Det er med andre ord gode grunner til å tro at politiet har tatt flere sykkeltyver enn de 115 vi finner i statistikken med sykkeltyveri som hovedlovbrudd. På den annen side: At lovbruterne blir kategorisert etter hovedlovbrudd, medfører også at vi kun får synliggjort et utvalg av alle de personene som ble tatt for de 36 200 oppklarte narkotikaforbrytelsene i 2005.

Figur 2. Narkotikasiktede og siktede med hovedlovbrudd narkotikaforbrytelse, etter ettårig alder. 2005. Antall

15 600 narkotikasiktede

Ved hjelp av data fra politiets straffesaksregister kan vi gjøre en tilnærmet fulltelling av alle anmeldte narkotikalovbrudd med tilhørende gjerningspersoner. Ser vi bort fra kategoriseringen av de siktede etter hovedlovbrudd, viser det seg at 15 600 forskjellige personer ble siktet for minst en narkotikaforbrytelse i 2005, og ikke 9 900. Hele 36 prosent av *alle narkotikasiktede* blir med andre ord synliggjort som lovbrutere for andre lovbrudd med en enda høyere strafferamme enn de narkotikalovbrudd de også er tatt for.

Som det fremgår av figur 2, er andelen av narkotikasiktede som blir skjult i statistikken, relativt jevnt fordelt i alle

alderstrinn. I antall er det flest i alderstrinnene rundt 20 år, men de i 30-åra har en noe større andel, med andre hovedlovbrudd. Menn blir i større grad enn kvinner tatt for flere alvorlige lovbrudd, og 38 prosent av alle narkotikasiktede menn og 26 prosent av alle narkotikasiktede kvinner har andre typer kriminalitet som hovedlovbrudd.

Samlet sett utgjør de narkotikasiktede 43 prosent av alle siktede for forbrytelser i Norge i 2005. Blant de yngste og eldste er det relativt få som blir tatt for narkotikalovbrudd, men de narkotikasiktede utgjorde mer enn halvparten av alle siktede for forbrytelser i alderen 18-29 år. Antallet er høyest for menn i alderen 19-22 år, og ut fra befolkningstallene ble om lag 2,5 prosent i denne gruppen tatt for minst ett narkotikalovbrudd i løpet av 2005. 84 prosent av alle narkotikasiktede er menn. Av alle kvinner siktet for forbrytelser utgjorde de narkotikasiktede 46 prosent, en noe høyere andel enn blant menn (43 prosent).

Én gruppe lovbrøyttere?

Ulovlige rusmidler er relativt utbredt i vårt samfunn – og omfatter mange ulike stoffer, som brukes med ulik intensitet og i svært ulike sosiale sammenhenger og arenaer. Brukere av, og de som blir tatt for å ha hatt befatning med, ulovlige rusmidler – kan i liten grad tillegges å være en homogen gruppe. Narkotikasiktedes møte med politiet – og de etterfølgende reaksjonene fra påtalemyndighet og domstol – varierer svært mye ut fra hvilke straffesaker som oppdages og oppklares: Å bli tatt med en brukerdose cannabis i lomma – eller i en omfattende grov narkotikasak med mange involvert i smugling, oppbevaring og videresalg av store mengder sterkere stoffer – innebærer svært ulike situasjoner og konsekvenser for både lovbrøytterne og etatene som rettsfølger sakene.

Mange av dimensjonene i den mangfoldige gruppen «narkotikasiktede» og deres straffesaker kategoriseres bort i kriminalstatistikken. Bruk og besittelse av mindre mengder stoff registreres som brudd på legemiddeloven – til forskjell fra besittelse av større mengder, omsetting og smugling som er brudd på straffeloven. Dette bidrar til at vi kan skille mellom dem som stort sett er tatt for eget misbruk, og dem som er involvert i større saker. De relativt detaljerte oversiktene over straffeutmålingene gir oss også indikasjoner på hvor alvorlig sakene mot de narkotikadømte har vært. At narkotikasaker kan ha svært ulikt innhold, illustreres gjennom strafferammene som gir strafferettsapparatet muligheter til å reagere med alt fra et mindre forelegg til lovens strengeste straff.

Kriminalstatistikkene gir oss imidlertid begrenset informasjon om hvilke sakskompleks som etterforskes og straffes: Vi vet for eksempel lite om hvilken type og mengde narkotiske stoffer som ligger bak de mange narkotikalovbruddene i dagens norske kriminalstatistikk (i motsetning til den svenske, jmfør BRÅ 2007). Det er heller ikke mulig – på grunn av registreringspraksisen i strafferettsapparatet – å vite om brudd på straffelovens narkotikabestemmelser er besittelse, omsetting eller smugling.

I tillegg er det ikke enkelt å gi en systematisk beskrivelse av i hvilke sammenhenger politiet oppdager ulovlig befatning med narkotika. De tradisjonelle kriminalstatistikkene sier for eksempel lite om hvorvidt de narkotikasiktede er tatt etter en langvarig etterretning og etterforskning. De sier heller ikke noe om anmeldelsene er skjedd etter «stopp og sjekk» av gatefolk i tunge misbru-

Etterforskede lovbrudd. Sentrale begreper og definisjoner i statistikken.

Lovbrudd er i kriminalstatistikken definert som de handlinger loven til enhver tid beskriver som straffbar, og regnes som ferdig etterforsket når lovbruddet er gitt en rettskraftig avgjørelse.

Lovbrudd, kriminalitet og straffbar handling brukes som fellesbetegnelser for forseelser og forbrytelser.

En **forbrytelse** er en straffbar handling som ut fra loven regnes å være av en grovere karakter enn en **forseelse**. Hvorvidt en straffbar handling er en forbrytelse, fremgår av lovene, og innebærer som hovedregel at handlingen har en strafferamme på mer enn tre måneders fengsel.

En **rettskraftig avgjørelse** kan bli gitt av politi og påtalemyndighet eller av domstolene, og innebærer at lovbruddet anses som ferdig behandlet – og at videre etterforskning derfor ikke er aktuelt.

Et **opplært lovbrudd** innebærer at en eller flere bestemte personer, foretak eller andre juridiske enheter er antatt å ha begått lovbruddet – og at dette fremgår av den rettslige avgjørelsen de har fått mot seg.

Siktede er ut fra SSBs definisjon personer som har fått en rettskraftig avgjørelse mot seg. Det som er felles for alle de siktede, er at de av politi og påtalemyndighet er blitt ansett som gjerningspersoner ved avsluttet etterforskning. I og med at statistikken ikke omfatter alle som har hatt status som siktet, er SSBs bruk av begrepet «siktet» ikke synonymt med tilsvarende begrep i straffeprosessloven § 82. Statistikkene over siktede viser antall forskjellige personer (telles med andre ord kun en gang) som har vært siktet i løpet av statistikkåret. Personer som blir siktet for flere lovbrudd i løpet av statistikkåret, blir i tabellene gruppert ut fra det såkalte **hovedlovbruddet**, det vil si det av lovbruddene som ifølge **loven** kan straffes strengest.

Alder beregnes ut fra fødselsdato og gjerningstidspunktet for lovbruddet. Hvis en person er siktet for flere lovbrudd i løpet av statistikkåret, fastsettes alder ut fra gjerningstidspunktet til hovedlovbruddet. For mer informasjon om statistikken, se <http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudde/>.

Siktelsler i 2005

SSB har videreutviklet de ferdig bearbejdede data til statistikken over etterforskede lovbrudd 2005, og laget en statistikk over alle **siktelsler mot personer** i de oppklarte lovbruddene. Den statistiske enheten siktelsler inneholder da alle lovbrudd og rettslige avgjørelser som er gitt til alle de siktede personene i løpet av et år (se egen tekstboks).

Det kan være flere siktelsler enn oppklarte lovbrudd, blant annet fordi **ett** lovbrudd kan være begått av **flere** personer. For eksempel vil et dobbeltdrap begått av tre drapsmenn resultere i seks siktelsler totalt: De tre lovbrutene får to siktelsler hver, etter at de to drapslovbruddene er ferdig etterforsket. Statistikkene over siktede, siktelsler og lovbrudd har med andre ord ulike enheter som teller lovbrutere og lovbrudd på forskjellige måter. Forenklet kan vi likevel si at statistikken over siktelsler gir oss en detaljert og fullstendig oversikt over alle lovbrudd som de siktede er blitt tatt for.

Tabell 1. **Narkotikasiktede og narkotikasiktelsler, etter type siktede, kjønn og alder. 2005. Antall**

	Narkotika-siktede	Narkotika-siktelsler ¹
I alt	15 568	37 349
Type siktede		
Kun narkotikasiktet	7 335	13 016
Ikke kun narkotikasiktet	8 233	24 333
Kjønn		
Menn	13 049	32 092
Kvinner	2 519	5 257
Alder		
05-14 år	88	117
15-17 år	1 058	2 134
18-20 år	2 579	5 870
21-24 år	3 171	7 847
25-29 år	2 754	6 695
30-39 år	3 808	9 915
40-49 år	1 770	4 138
50 + år	339	632

¹ Inneholder én siktelse med uoppgitt alder.

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

kermiljøer, «promille»-kontroller i trafikken, ransaker i tyveri- og helerisaker – eller i forbindelse med etterforskning av voldssaker.

Ved å se på alle de narkotikasiktede og deres lovbrudd i alle sakene som ble ferdig etterforsket i løpet av ett år, kan vi imidlertid få et noe bedre innblikk i de sakskompleksene og sammenhengene de narkotikasiktede blir tatt. Vi får da også en mer fullstendig oversikt over hvilke lovbrutere politiet kommer i kontakt med når de oppklarer lovbrudd.

7 300 er kun tatt for narkotika

Nesten halvparten av de narkotikasiktede var *kun* tatt for narkotikaforbrytelser i løpet av 2005, mens de resterende 8 200 også ble siktet for andre typer av lovbrudd.

De «rene» narkotikasiktede utgjorde da 20 prosent av det totale antallet siktede for forbrytelser i 2005, og hele 74 prosent av alle siktede med narkotikaforbrytelse som hovedlovbrudd. Av de 8 200 narkotikasiktede som også ble tatt for andre type lovbrudd, var det imidlertid mindre enn en tredel som endte opp med en narkotikaforbrytelse som hovedlovbrudd i den offisielle kriminalstatistikken.

De narkotikasiktedes narkotikasiktelsler

Flere gjerningspersoner kan ha vært sammen om å begå ett lovbrudd, og antall siktelsler for dette lovbruddet vil da bli like stort som antallet personer som er tatt. De 36 200 oppklarte narkotikaforbrytelsene i 2005 førte derfor til 37 300 narkotikasiktelsler.

De narkotikasiktede som kun var siktet for befatning med ulovlige rusmidler, hadde til sammen fått 13 000 narkotikasiktelsler. Gruppen, som utgjør 47 prosent av alle de narkotikasiktede, sto bak 35 prosent av alle narkotikasiktelsene. De som ikke kun var narkotikasiktede, ble altså tatt for langt flere narkotikalovbrudd (24 300), og gjennomsnittlig nesten dobbelt så mange som de «rene» narkotikasiktede (se tabell 1).

Nesten halvparten er siktet for ett, og 23 prosent for to, narkotikalovbrudd. Både andelene av personer med flere narkotikasiktelsler og det gjennomsnittlige antallet narkotikasiktelsler per narkotikasiktede øker etter alder opp til 30-39 år – hvorpå omfanget synker for de eldre. De narkotikasiktede i 30-åra ble gjennomsnittlig tatt for 2,6 narkotikaforbrytelser, og over 55 prosent ble tatt for mer enn ett narkotikalovbrudd. Kvinner blir generelt sett tatt for færre narkotikalovbrudd enn menn (gjennomsnittlig henholdsvis 2,1 og 2,5), og det er en noe større andel av kvinnene (55 prosent) enn mennene (47 prosent) som kun blir tatt for ett narkotikalovbrudd.

Like mange grove narkotikaforbrytelser

Selv om det er klare forskjeller i omfanget av narkotikaforbrytelser til de «rene» narkotikasiktede og narkotikasiktede som også ble siktet for andre lovbrudd, finner vi ikke store forskjeller i de to gruppernes interne fordeling av type narkotikaforbrytelser: For eksempel utgjør eget bruk av ulovlige rusmidler om lag en tredel av alle narkotikasiktelsene i begge gruppene (se tabell 2).

Antallet siktelsler for de aller groveste narkotikaforbrytelsene etter straffeloven er, i motsetning til andre typer narkotikalovbrudd, nesten like stort i begge de to gruppene narkotikasiktede. Dette indikerer at nær halvparten av

alle de groveste narkotikasakene blir ført for domstolene som rene narkotikasaker – uten at de siktede blir tiltalt for andre typer av lovbrudd.

86 prosent av alle narkotikasiktelsener er gitt til menn. I kriminalstatistikkene ellers – både for siktede og straffede, og innenfor ulike lovbruddsgrupper – reduseres andelen av kvinner betydelig med økende grovhet til lovbruddet. Vi finner denne sammenhengen også i statistikken over narkotikasiktelsener, om enn ikke i like sterk grad som i andre kriminalstatistikker: 15 prosent av siktelsene for brudd på legemiddeloven, 13 prosent av narkotikasiktelsene mot straffeloven og 10 prosent av siktelsene for de groveste narkotikaforbrytelsene var gitt til kvinner.

61 prosent av alle siktelsene for forbrytelser ...

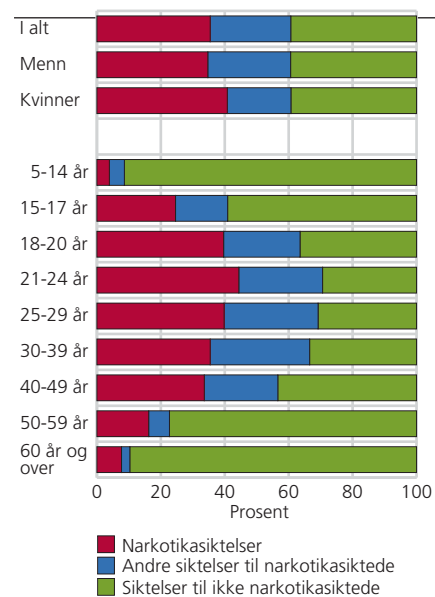
I løpet av 2005 ble 399 000 lovbrudd ferdig etterforsket, hvorav 196 000 var regnet som oppklarte. De ferdig etterforskede straffesakene resulterte i nesten 201 000 siktelsener mot personer.

Forseelser, for eksempel trafikklovbrudd og naskerier, ender ofte med siktelse – da forseelser ofte er å regne som oppklarte idet de oppdages og anmeldes. Slik er det også for de fleste former for befatning med narkotika, hvor for eksempel bruk av ulovlige rusmidler endte med siktelse i hele 96 prosent av alle tilfellene i 2005. Andre forbrytelser blir i langt mindre grad oppklart enn forseelser, men forbrytelser begås oftere av et større antall medskyldige personer – og gir derfor flere siktelsener per oppklarte lovbrudd.

Av de nesten 281 000 ferdig etterforskede forbrytelsene i 2005 ble 99 000 oppklart. Samlet sett førte dette til 105 000 siktelsener mot personer. De narkotikasiktede hadde da mottatt 63 900 av disse – eller hele 61 prosent av alle siktelsene i alle ferdig etterforskede forbrytelsessaker i Norge i 2005 (se figur 3).

De som ikke er narkotikasiktet, dominerer i de yngste og eldste aldersgruppene. Men av alle siktelsener i forbrytelsessaker mot personer i 20-åra har de narkotikasiktede en svært høy andel – hele 70 prosent. Narkotikalovbrudd utgjør en noe høyere andel av alle siktelsener til kvinner, men narkotikasiktede kvinner blir tatt for relativt få andre typer forbrytelser. Den narkotikasiktede

Figur 3. **Siktelsener for forbrytelser, etter type siktede, type siktelse, kjønn og alder. 2005. Prosent**

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. **Narkotikasiktelsener, etter kjønn, type narkotikasiktede og type narkotikalovbrudd. 2005. Antall**

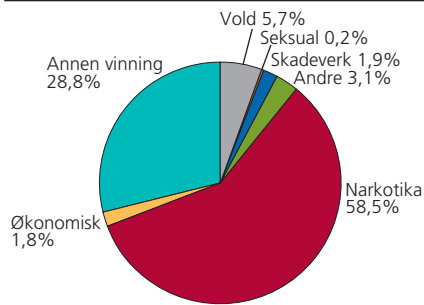
	Begge kjønn			Menn			Kvinner		
	I alt	Kun narkotikasiktede	Ikke kun narkotikasiktede	I alt	Kun narkotikasiktede	Ikke kun narkotikasiktede	I alt	Kun narkotikasiktede	Ikke kun narkotikasiktede
Narkotikaforbrytelser i alt	37 349	13 016	24 333	32 092	10 488	21 604	5 257	2 528	2 729
Forbrytelse mot straffeloven ¹	17 662	6 322	11 340	15 419	5 251	10 168	2 243	1 071	1 172
Allmennfarlig forbrytelse	17 641	6 315	11 326	15 400	5 244	10 156	2 241	1 071	1 170
Narkotikaforbrytelse	15 913	5 436	10 477	13 867	4 504	9 363	2 046	932	1 114
Grov narkotikaforbrytelse	1 442	705	737	1 294	608	686	148	97	51
Annet, allmennfarlig forbrytelse	286	174	112	239	132	107	47	42	5
Forbrytelse mot lov om legemidler mv. ²	19 687	6 694	12 993	16 673	5 237	11 436	3 014	1 457	1 557
Narkotika, bruk	11 971	4 332	7 639	10 067	3 345	6 722	1 904	987	917
Narkotika, besittelse	7 643	2 335	5 308	6 544	1 869	4 675	1 099	466	633

¹ Inneholder kun narkotikalovbrudd, hvorav 21 siktelsener for «grovt heleri», hvorav 7 siktelsener til narkotikasiktede med kun narkotikasiktelsener.

² Inneholder 73 siktelsener for «narkotika, diverse», hvorav 27 siktelsener til narkotikasiktede med kun narkotikasiktelsener.

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Siktelser til narkotikasiktede, etter forbrytelsesgruppe. 2005. Prosent

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

andel av det totale antall siktelser for forbrytelser er derfor like stor blant kvinner som blant menn.

... og de fleste er narkotikalovbrudd

Narkotikakriminalitet er i seg selv den forbrytelsesgruppen som medførte flest siktelser, og utgjør alene 35 prosent av alle siktelser for forbrytelser i 2005. Narkotikakriminalitet resulterte dermed i flere rettslige reaksjoner enn for eksempel vinningsforbrytelsene (se tabell 3 bakerst i artikkelen), til tross for at antallet ferdig etterforskede vinningsforbrytelser var nesten fire og en halv ganger flere enn narkotikaforbrytelsene i dette året.

Som det også fremgår av figur 4, hvor de narkotikasiktedes forbrytelser er fordelt i de ulike forbrytelsesgruppene: De narkotikasiktede blir først og fremst stilt til ansvar for sine narkotikaforbrytelser (58 prosent) og vinningsforbrytelser (29 prosent).

Hvilke andre lovbrudd har de begått?

De 8 200 narkotikasiktede som ikke kun var siktet for sine narkotikaforbrytelser, hadde i 2005 fått 47 600 siktelser for andre lovbrudd – hvorav 26 500 var for forbrytelser.

Sammensetningen av andre forbrytelser er betydelig forskjellig for de narkotikasiktede og dem som ikke er narkotikasiktet: Tyverier og andre vinningsforbrytelser preger den første gruppen i langt større grad og utgjør nesten 70 prosent, mens vold og andre forbrytelser utgjør en langt større andel blant dem som er uten narkotikasiktelse (se figur 5).

Som det fremgår av tabell 3, har de narkotikasiktede blitt tatt for om lag en firedel av alle siktelser for økonomiske forbrytelser og skadeverk – og en tredel av alle siktelser i gruppen «annen forbrytelse».

I tillegg har de narkotikasiktede 22 prosent av alle siktelser for forseelser (se tabell 4 bakerst i artikkelen). For eksempel har de en relativt høy andel av «promille»-kjøring (32 prosent), kjøring uten gyldig førerkort (41 prosent) og forseelser mot den alminnelige orden og fred (48 prosent). De narkotikasiktede hadde kun 16 prosent av de 6 000 siktelsene for brudd på løsgjengerloven, men som også andre statistikker har vist: Denne loven ble (er nå opphevet, jamfør Anmeldte lovbrudd 2006) i stor grad anvendt overfor yngre ungdom og deres bruk av alkohol (Stene og Thorsen 2007).

Ser vi bort fra narkotikalovbruddene, endte etterforskningen av alle andre forbrytelser med 68 000 siktelser i 2005. De narkotikasiktede sto bak 39 prosent av disse, og vi skal se nærmere på de to mest sentrale forbrytelsesgruppene – vinnings- og voldsforbrytelsene.

Alle lovbrudd er ikke anmeldt og oppklart

I de siste årene har antallet anmeldte og etterforskede grove tyverier sunket kraftig, og i 2005 var omfanget av etterforskede vinningsforbrytelser det laveste på mer enn 20 år. Denne lovbruddsgruppen dominerer imidlertid fremdeles kriminalitetsbildet i Norge i dag, og utgjorde 63 prosent av alle ferdig etterforskede forbrytelser i 2005. Hvem er det som begår alle disse tyveriene? Og hva vet vi egentlig om hvem som begår biltyverier og andre tyverier i butikker, bedrifter, hus og hjem?

En relativt stor andel av vinningsforbrytelsene og mange av de mest alvorlige av andre typer forbrytelser blir anmeldt til eller av politiet i Norge (Levekårsundersøkelsene og Olaussen 2006). I tillegg vil en straffeforfølgelse ofte inneholde strenge krav til bevis før en person blir registrert i straffesaksregisteret som lovbrøyer i en ferdig etterforsket sak. Ut fra disse to forholdene er kriminalstatistikkene gode empiriske kilder til å beskrive noen former for forbrytelser og enkelte grupper av gjerningspersoner. På grunn av ulik registrering av anmeldelser og forskjeller i oppklaringsprosent er det imidlertid svært varierende hvor dekkende statistikkene er for mange andre typer lovbrudd og lovbrøyer (jamfør Olaussen 2004). For eksempel ble kun 18 prosent av alle vinningsforbrytelsene oppklart i 2005. Når vi ser på de siktede, er det svært viktig å ha oppklaringsprosenten i minnet, og alltid ta forbehold om at vi ikke vet hvem som har begått de 82 prosent uopklarte vinningsforbrytelsene.

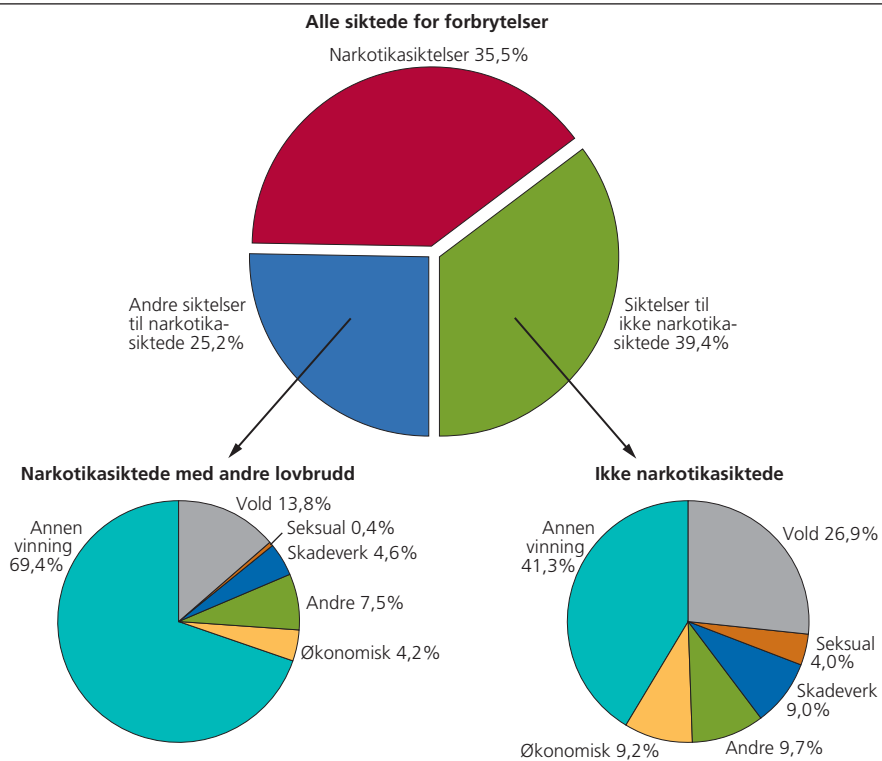
Disse forbeholdene må da også tas for de detaljerte typene av lovbrudd: For grovt tyveri hadde politiet kun funnet ut hvem som hadde begått 11 prosent av de anmeldte tilfellene (se tabell 4). Noe større andel av de simple tyverier (13 prosent), biltyverier (24 prosent) og ran (30 prosent) blir oppklart, men tyverier har generelt sett en langt lavere oppklaring enn andre forbrytelser. Hvem som ender opp i de ulike statistikkene over gjerningspersoner, er med andre ord avhengig av hva som anmeldes – og prioriteringer og rammer til de ulike delene av rettssystemet.

Mer enn halvparten av alle oppklarte tyverier

I løpet av 2005 resulterte etterforskningen av de 177 400 vinningsforbrytelsene i 35 500 siktelsener mot personer. Vinningsforbrytelsene er den av de andre forbrytelsesgruppene som er klart mest preget av de narkotikasiktede: 52 prosent av alle siktelsene for tyverier og andre vinningsforbrytelser var mot personer som også ble siktet for narkotikalovbrudd i det samme året (se tabell 3).

Av de ulike typene vinningsforbrytelser fikk de narkotikasiktede flest siktelsener for simpelt tyveri (5 600), grovt tyveri (4 500), heleri (3 400) og brukstyveri av motorkjøretøy (2 500). De narkotikasiktede har mer enn halvparten av alle siktelsene for alle disse typene av tyverier, og står også bak 29 prosent av de 11 900 siktelsene for naskeriforseelser. Det er imidlertid to av disse typene vinningsforbrytelser som domineres mest av de narkotikasiktede: 71 prosent av siktelsene for biltyveri, og 72 prosent av siktelsene for heleri, var gitt til narkotikasiktede (se tabell 4).

Figur 5. Siktelsener for forbrytelser, etter type siktede og forbrytelsesgruppe. 2005. Prosent

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Det er sannsynlig at en relativt liten del av alle helerier blir anmeldt, men når det først skjer, blir hele 80 prosent oppklart. Vi kan med andre ord si at heleri, ut fra politiets kjennskap til omsetting av tyvegods, er en lovbruddstype som i stor grad er forbundet med grupper av personer som også har befatning med ulovlige rusmidler. Vi kan til en viss grad si det samme om biltyverier, men må da ta to klare forbehold: Vi vet ikke hvem som begikk de 76 prosent uoppklarte biltyveriene – og de fleste siktede biltyvene under 18 år hadde ikke blitt siktet for narkotikaforbrytelse i det samme året.

For de fleste typer av vinningslovbrudd er det slik at de narkotikasiktedes andel av siktelsene øker med alderen til de siktede, og er størst for dem som er i slutten av 20-åra og opp til 40-åra. Kun hver femte helerisiktelse til dem som er i aldersgruppen 25-39 år, er gitt til personer som ikke var narkotikasiktet i 2005. For brukstyveri av bil er bildet noenlunde tilsvarende, da de narkotikasiktede hadde åtte av ti siktelser i aldersgruppen 25-49 år.

Hva så med tyveriene og innbruddene i våre hjem? Drøyt 15 prosent av alle grove tyverier fra leiligheter, bolighus og hytter blir oppklart. Når tyveriene omfatter mindre verdier, og skjer uten en forsering av låste hindringer (simpelt tyveri), er oppklaringsprosenten noe lavere. Hvis tyveriet skjer fra områdene rundt hjemmet – for eksempel fra garasjer, oppgang loft eller kjeller – er det enda mindre sannsynlig at en gjerningsperson blir tatt (se tabell 4). Hvis vi likevel ser på hvem som blir tatt for tyveriene i hus og hjem, har de narkotikasiktede mer enn halvparten av også disse siktelsene.

Ran er en annen lovbruddstype hvor de narkotikasiktede utgjorde halvparten av alle siktelsene. Antallet ranssiktelser er relativt få i 2005, men sammenliknet med andre typer vinningsforbrytelser dominerer de narkotikasiktede i større grad de noe yngre aldersgruppene: Hele 70 prosent av alle siktelser mot ranere i 20-åra var mot personer som også var siktet for narkotikalovbrudd. Mer enn halvparten av alle siktelsene mot ranere under 18 år, de som forbindes til de mye medieomtalte «barneranerne», var imidlertid ikke narkotikasiktet i 2005.

En av fire siktelser for voldskriminalitet

Vi vet fra levekårsundersøkelsene (LKU) at vold og trusler blir anmeldt langt sjeldnere enn tyveri og skadeverk. Av alle tilfeller av vold og trusler som kartlegges i LKU, oppgir ofrene at 15 prosent er anmeldt. LKU gir grunnlag for å anta at de fleste mindre grove tilfellene av trusler og fysisk vold ikke ender opp i de registerbaserte kriminalstatistikkene. Det er imidlertid grunn til å tro at en langt større andel av den grovste volden blir registrert i politiets straffesaksregister – og fulgt opp med en etterforskning med tanke på straffeforfølgelse av en eller flere gjerningspersoner. Spørsmålet om voldsutøveren var ruspåvirket vil da være aktuelt, og kunne medføre siktelser for narkotikalovbrudd.

I 2005 ble 25 500 voldsforbrytelser ferdig etterforsket, hvorav 59 prosent ble oppklart – og resulterte i mer enn 14 800 siktelser. En firedel av disse siktelsene var gitt til personer som også var narkotikasiktet i det samme året. De narkotikasiktedes andel av alle siktelser varierer imidlertid en del når vi ser på de ulike typene av voldsforbrytelser.

Av de nesten 3 500 siktelser for trusler i 2005 var 35 prosent mot narkotikasiktede. Av de ulike typene av fysisk vold har de narkotikasiktede fått flest

siktelser for den minst alvorlige typen – legemsfornærmelser. Dette er imidlertid også den mest vanlige voldsforbrytelsen blant andre siktede, og de nesten 1 500 siktelsene til de narkotikasiktede utgjorde mindre enn hver femte siktelse for legemsfornærmelser.

De narkotikasiktede er i noe større grad en del av de grovere voldsforbrytelsene, hvor de hadde 25 prosent av alle siktelsene for legemsbeskadigelse. Vold mot offentlig tjenestemann, som i to tredeler av alle anmeldte tilfeller er en polititjenestemann, er det voldslovbruddet som har høyest andel narkotikasiktede: Av de i overkant av 900 siktelsene var 39 prosent mot personer som også ble siktet for minst en narkotikaforbrytelse i det samme året (se tabell 5 bakerst i artikkelen).

Det forekommer ikke mange tilfeller av den aller groveste volden i Norge; det var registrert til sammen 121 siktelser for grov legemsbeskadigelse, drapsforsøk og drap i løpet av 2005. Av disse var 33 siktelser (27 prosent) gitt til narkotikasiktede. Drapsstatistikken til Kripos (2007) viser at halvparten av alle gjerningspersonene de siste ti årene var under påvirkning av ett eller flere rusmidler, hvorav halvparten av disse igjen var påvirket av medikamenter og/eller narkotika. Om ikke antallet er høyt, og andelene derfor blir noe statistisk tilfeldige, viser disse to kildene at noe av den aller groveste volden skjer blant personer som har befatning med ulovlige rusmidler.

De narkotikasiktede står bak en relativt høy andel av voldsiktelsene til dem som er i alderen 18-29 år, blant annet en femdel av alle siktelsene for legems-krenkelse, om lag 30 prosent av siktelsene for legemsbeskadigelse og nesten halvparten av alle siktelsene for trusler. Kun 10 prosent av alle siktelser for voldskriminalitet er gitt til kvinner. Det er også slik at de narkotikasiktede kvinnene står bak en mindre andel (17 prosent) av kvinners voldsiktelser enn det de narkotikasiktede gjør blant menn (26 prosent, se tabell 3 og 5).

Vi vet noe mer ...

Statistikkene over de «rene» narkotikasiktede, narkotikasiktede som også er tatt for andre lovbrudd, og de siktede uten narkotikasiktelsener i 2005 – har gitt oss en del nye opplysninger og hovedtall om hvem som blir tatt for hvilke oppklarte lovbrudd i løpet av ett år i Norge:

Vi har sett at mindre enn to tredeler av alle narkotikasiktede blir synliggjort i den årlige statistikken over siktede personer etter hovedlovbrudd. 43 prosent av alle siktede for forbrytelser i 2005 var siktet for minst ett narkotikalovbrudd, og nesten halvparten av disse var ikke tatt for andre typer lovbrudd i løpet av dette året. 61 prosent av alle siktelsener for forbrytelser var gitt til de narkotikasiktede, og narkotikasiktelsene er 58 prosent av disse.

De narkotikasiktede som også er tatt for andre typer lovbrudd, sto bak to tredeler av alle narkotikasiktelsener, og blir i stor grad skjult i de årlige kriminalstatistikkene. Ser vi bort fra narkotikalovbruddene, hadde denne gruppen mottatt 39 prosent av alle siktelsene for andre forbrytelser, og lovbruddssammensetningen deres er i langt større grad dominert av vinningskriminalitet enn det vi finner blant dem som ikke var narkotikasiktet i 2005. De narkotikasiktede, og da spesielt unge voksne menn, utgjør en relativt stor andel av gjerningspersonene til mange typer forbrytelser og forseelser. Særlig høye andeler finner vi blant siktelsene for heleri og de fleste former for tyveri, men også til en viss grad blant vold og trusler.

... men ikke nok

Det å være narkotikasiktet innebærer ikke nødvendigvis at man har en omfattende befatning med, eller misbruk av, rus. Til det er befatningen og bruken av rusmidler for mangfoldig. Det er sannsynligvis også slik at tungt rusmisbruk er en del av hverdagen for noen av de siktede som ikke var narkotikasiktet i 2005. Alle som lever i en hverdag preget av rusmisbruk, blir ikke tatt for narkotikalovbrudd hvert eneste år. Andre studier av siktelsene viser at 5 prosent, eller 8 prosent av menn og 3 prosent av kvinner, ble siktet for minst ett narkotikalovbrudd før de fylte 23 år (fødselskullet 1982, i perioden 1992-2004) – og at det over en lang tidsperiode er en relativt liten gruppe som begår en svært stor andel av alle de oppklarte forbrytelsene (Skarðhamar 2005 og 2007). De få som begår svært mange lovbrudd, vil da kunne tilføre et uforholdsmessig stort omfang av siktelsener til en større gruppe i statistikken – for eksempel «de narkotikasiktede».

Vi har i denne omgang ikke publisert statistikk som viser hvor stor betydning de få med svært mange lovbrudd har å si for ulike grupperinger av de siktede i ett enkelt år. Vi har heller ikke kartlagt andre undergrupper blant de narkotikasiktede, for eksempel hvem som er siktet for eget bruk av narkotika – og da spesielt de som er siktet for å være beruset av ulovlige rusmidler samtidig som de har begått andre lovbrudd. Blant annet ut fra disse forhold kan de her anvendte kategoriseringene av de siktede og deres siktelsener i 2005 være diskutabile. Antakelig kan statistikkene videreutvikles til å bli enda mer dekkende beskrivelser av de ulike grupper av lovbrøyttere og lovbrudd som politiet er i kontakt med, slik at «de narkotikasiktede» i større grad blir differensiert i grupper av mennesker med reelle forskjeller i livssituasjon, bruk av rusmidler og kriminalitet.

Rus og lovbrudd

I den narkotikapolitiske debatten er det mange relevante sider ved misbruk av rus i Norge, og dets sammenheng med egne og andres lovbrudd, som ikke er synliggjort i denne artikkelen (jamfør blant andre SIRUS, Friestad og Hansen 2004, Skarðhamar 2007). Vår avdekking av det totale omfanget av narkotikasiktede og deres registrerte lovbrudd kan likevel bli brukt som grunnlag for ulike syn og tiltak av drastisk betydning for mange mennesker med rusproblemer: Noen vil kanskje mene at de mange narkotikalovbrøytterne og deres lovbrudd i kriminalstatistikken bekrefter narkotikabrukens anti-sosiale virkninger, og derfor gir grunnlag for en enda tettere strafferettslig oppfølging. Andre vil kanskje mene at disse tallene viser at den strafferettslige forfølgelsen er feilslått, og at det er andre sosiale tiltak som bør brukes for

å redusere narkotikaens omfattende plass i dagens norske kriminalitetsbilde (jamfør Christie og Bruun 2003).

Før man inntar et standpunkt i denne debatten, bør man være klar over hva statistikkene over siktelser egentlig inneholder. Ut fra et kriminalstatistisk syn er det viktig å understreke at store mørketall og manglende oppklaring av mange typer lovbrudd har mye å si for de tallene som er presentert her. Hva og hvem som oppdages, kontrolleres, anmeldes, registreres, etterforskes og straffefølges, varierer mye for de ulike typene lovbrudd. Det er alltid en lovbrøyer bak et lovbrudd, men politiets arbeid er i mange tilfeller helt avgjørende for hva og hvem som til slutt ender opp i kriminalstatistikken.

Det kan også være viktig å understreke at mange typer lovbrudd *ikke* er dominert av dem vi her har kategorisert som de narkotikasiktede: Det er lovbrøyer som ikke er tatt for narkotikalovbrudd i 2005 som har flertallet, hele 61 prosent, av alle siktelsene for alle andre forbrytelser – når vi ser bort fra narkotikalovbruddene. Vi har blant annet sett at narkotikalovbrudd utgjør en beskjeden andel av lovbruddene til de yngste ungdommene, selv om en betydelig del av deres lovbrudd er knyttet til bruk av andre rusmidler. Vi har også sett at tre firedeler av alle siktelsene i de oppklarte voldsforbrytelsene ikke er gitt til narkotikasiktede. Drapsstatistikken til Kripos sier at like mange gjerningspersoner er påvirket av alkohol som av andre rusmidler. Selv om narkotika ser ut til å ha en noe større rolle for den mest alvorlige volden, kan vi i det minste si at voldskriminalitet ikke er dominert av narkotikamisbrukere. De tre siste levekårsundersøkelsene om utsatthet for vold og trusler tilsier at om lag halvparten av alle tilfeller er begått av berusede personer. Det virker da sannsynlig at alkohol, oftere enn andre rusmidler, ligger bak denne statistikken. Skal vi videreutvikle vår kunnskap og forståelse av sammenhengen mellom rus og lovbrudd, kan det ut fra disse statistikkene se ut til være fruktbart å inkludere alle typer rusmidler – enten de er lovlige eller ulovlige.

Referanser:

Anmeldte lovbrudd, Statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudda/>.

BRÅ (2007): *Narkotikastatistikk 2006. Personer lagfjörda för narkotikabrott*, Brottsförebyggande rådet.

Christie, Nils og Bruun, Kjetil (2003): *Den gode fiende*, 3. utgave, Universitetsforlaget.

Etterforskede lovbrudd, Statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudd/>.

Fengslinger, Statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/kriminalitet/fengsling/>.

Friestad, Christine og Hansen, Inger Lise Skog (2004): *Sammensatte levekårsproblemer blant innsatte i norske fengsler, Samfunnsspeilet 5*, 2004, Statistisk sentralbyrå.

Kripos (2007): *Drapsstatistikk 1997-2006. 33 personer drept i 2006*, Kripos, <http://www.politiet.no>.

Levekårsundersøkelsene om utsatthet og uro for lovbrudd, Statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/kriminalitet/vold/>.

Olaussen, Leif Petter (2006): *Politianmeldelse – Handlingers alvorlighet og sosial avstand, Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap, nr. 3 2006*.

Olaussen, Leif Petter (2004): *Oppklaringsprosenten – en indikator på hva? Lov og rett, nr. 7-8, 2004*.

SIRUS, Statens institutt for rusmiddelforskning, <http://www.sirus.no/> og RusStat: <http://statistikk.sirus.no/sirus/>.

Skarðhamar, Torbjørn (2007): «Oppvekstkår og registrert kriminalitet», i: Normann, Tor Morten (red.): *Ungdoms levekår*, Statistiske analyser 93, Statistisk sentralbyrå.

Skarðhamar, Torbjørn (2005): *Lovbruddskarrierer og levekår, En analyse av fødselskullet 1977*, Rapporter 2005/9, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/rapp_200509/.

Stene, Reid J. og Thorsen, Lotte Rustad (2007): «Ungdomskriminalitet og straff i endring», i: Normann, Tor Morten (red.): *Ungdoms levekår*, Statistiske analyser 93, Statistisk sentralbyrå.

Stene, Reid J. (2007): *Ung, utsatt og tatt – men eldre enn før, Samfunnsspeilet 5-6*, 2007, Statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200705/13/art-2007-12-12-01.htm>.

Straffereaksjoner, Statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/kriminalitet/straff/>.

Tabell 3. Siktelser for forbrytelser, etter forbrytelsesgruppe, type siktede, kjønn og alder. 2005. Antall

	Forbrytelse, i alt ¹	Narkotika- forbrytelse	Økonomisk forbrytelse	Annen vinnings- forbrytelse	Volds- forbrytelse	Seksual- forbrytelse	Skadeverk, forbrytelse	Annen forbrytelse (inkl. miljø)
I alt¹	105 307	37 349	4 933	35 509	14 832	1 770	4 937	5 977
Ikke narkotikasiktede	41 450	-	3 814	17 103	11 164	1 656	3 711	4 002
Narkotikasiktede	63 857	37 349	1 119	18 406	3 668	114	1 226	1 975
Kjønn								
Menn	92 430	32 092	4 463	31 015	13 399	1 732	4 507	5 222
Ikke narkotikasiktede	36 394	-	3 466	14 615	9 975	1 620	3 343	3 375
Narkotikasiktede	56 036	32 092	997	16 400	3 424	112	1 164	1 847
Kvinner	12 877	5 257	470	4 494	1 433	38	430	755
Ikke narkotikasiktede	5 056	-	348	2 488	1 189	36	368	627
Narkotikasiktede	7 821	5 257	122	2 006	244	2	62	128
Alder								
05-14 år	2 793	110	5	1 084	600	76	848	70
Ikke narkotikasiktede	2 553	-	5	995	575	72	837	69
Narkotikasiktedes	240	110	-	89	25	4	11	1
15-17 år	8 276	2 038	71	2 922	1 857	153	903	332
Ikke narkotikasiktede	4 892	-	56	2 147	1 488	143	794	264
Narkotikasiktede	3 384	2 038	15	775	369	10	109	68
18-20 år	14 259	5 650	290	4 398	2 368	157	850	546
Ikke narkotikasiktede	5 197	-	234	2 266	1 646	146	544	361
Narkotikasiktede	9 062	5 650	56	2 132	722	11	306	185
21-24 år	17 825	7 903	522	5 241	2 326	226	764	843
Ikke narkotikasiktede	5 244	-	309	2 219	1 582	198	488	448
Narkotikasiktede	12 581	7 903	213	3 022	744	28	276	395
25-29 år	17 066	6 788	762	6 032	1 895	225	470	894
Ikke narkotikasiktede	5 253	-	543	2 481	1 257	205	269	498
Narkotikasiktede	11 813	6 788	219	3 551	638	20	201	396
30-39 år	28 155	9 978	1 598	10 627	3 116	465	628	1 743
Ikke narkotikasiktede	9 410	-	1 186	3 997	2 301	438	378	1 110
Narkotikasiktede	18 745	9 978	412	6 630	815	27	250	633
40-49 år	12 576	4 225	1 125	3 776	1 838	247	343	1 022
Ikke narkotikasiktede	5 460	-	957	1 735	1 513	238	278	739
Narkotikasiktede	7 116	4 225	168	2 041	325	9	65	283
50-59 år	3 764	611	477	1 380	675	124	102	395
Ikke narkotikasiktede	2 909	-	448	1 215	647	123	94	382
Narkotikasiktede	855	611	29	165	28	1	8	13

¹ Inneholder 587 siktelser til personer 60 år og eldre og 6 med uoppgitt alder, hvorav henholdsvis 60 og 1 siktelser til narkotikasiktede.

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. Siktelser, etter kjønn, alder, oppklaringsprosent og utvalgte typer lovbrudd. 2005. Prosentandel til narkotikasiktede og antall

	I alt ¹	Kjønn		Alder. År							Antall siktelser (N)	Oppklaringsprosent	
		Menn	Kvinner	05-14	15-17	18-20	21-24	25-29	30-39	40-49			50-59
Alle typer lovbrudd	42	43	37	5	27	45	53	53	50	36	10	200 583	49,0
Forbrytelser	61	61	61	9	41	64	71	69	67	57	23	105 307	35,4
Forbrytelse mot straffeloven	53	54	50	6	29	52	62	62	62	52	20	81 668	29,9
Tyveri	54	55	44	8	26	50	59	59	66	56	34	23 379	12,7
Simpelt tyveri ²	50	52	40	7	19	44	56	58	61	51	22	11 291	12,9
Fra bedrift, kontor og lager	51	50	57	14	15	47	58	51	56	46	27	664	16,8
Fra butikk	45	50	34	1	12	47	55	51	52	41	15	3 440	60,4
Fra leilighet, bolighus og hytte	56	57	53	15	26	54	66	68	63	61	33	916	14,2
Fra oppgang, loft, kjeller, garasje og uthus	64	63	76	-	18	63	62	76	83	74	67	323	12,1
Fra offentlig bygning og institusjon	35	37	26	11	14	42	36	55	51	48	50	470	12,8
Fra befordringsmiddel	58	57	75	19	21	44	55	70	73	78	22	1 101	10,9
Fra garderobe	28	34	18	13	17	45	75	53	60	75	-	212	7,0
Sykkeltveri	60	60	71	-	10	52	81	80	78	65	67	389	2,7
Annet simpelt tyveri	50	51	46	6	24	37	53	60	65	50	23	3 617	11,9
Grovt tyveri	54	54	54	9	30	51	58	52	65	59	64	8 381	10,6
Fra forretning, bedrift, kontor og lager	59	59	65	6	32	58	59	55	74	68	81	1 998	17,3
Fra leilighet, bolighus og hytte	47	47	55	11	42	51	61	36	53	46	92	1 917	15,4
Fra oppgang, loft, kjeller, garasje og uthus	71	71	65	-	29	56	89	72	75	76	75	296	6,5
Fra offentlig bygning og institusjon	52	52	55	9	23	68	61	61	79	92	50	459	16,9
Fra befordringsmiddel	56	56	56	32	14	41	58	59	67	75	40	1 554	7,0
Annet grovt tyveri	50	51	47	8	26	49	52	56	61	53	39	2 157	8,8
Brukstyveri av motorkjøretøy ³	66	67	61	10	31	64	71	80	79	77	56	3 707	19,5
Bil	71	72	59	16	40	65	73	79	79	80	56	2 926	23,8
Annet, brukstyveri av motorkjøretøy	45	45	69	9	15	59	62	83	72	58	-	653	11,2
Utpressing og ran	51	51	49	6	49	44	61	61	54	39	25	722	30,3
Ran	56	55	67	7	47	52	70	67	53	58	33	445	29,5
Grovt ran	41	41	44	-	50	32	33	63	55	23	-	223	31,8
Heleri og etterfølgende bistand	69	69	69	6	29	62	68	75	76	68	58	5 582	77,4
Heleri	72	72	71	4	29	64	71	79	78	71	52	4 699	80,3
Grovt heleri	59	57	71	-	-	100	55	49	57	68	79	274	79,6
Annet, heleri og etterfølgende bistand	56	56	56	14	29	43	49	61	70	48	50	609	60,6
Forseelser	22	23	15	1	11	21	30	32	30	18	3	95 276	81,2
Forseelse mot straffeloven	30	34	16	1	12	33	41	47	42	29	7	23 712	74,6
Naskeri	29	39	16	1	8	40	48	50	44	31	8	11 921	87,8

¹ Inneholder 4 473 siktelser til personer 60 år og eldre og 9 siktelser med uoppgitt alder, hvorav henholdsvis 65 og 1 siktelser til narkotikasiktede.

² 159 siktelser for simpelt tyveri «fra kafé og restaurant», hvorav 45 prosent til narkotikasiktede (oppklaringsprosent = 2,9).

³ Inneholder 128 siktelser for brukstyveri av «motorsykel», hvorav 69 prosent til narkotikasiktede (oppklaringsprosent = 11,2).

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5. Siktelser, etter kjønn, alder, oppklaringsprosent og utvalgte typer voldslovbrudd. 2005. Prosentandel til narkotikasiktede og antall

	I alt ¹	Kjønn		Alder. År							Antall siktelser (N)	Oppklaringsprosent	
		Menn	Kvinner	05-14	15-17	18-20	21-24	25-29	30-39	40-49			50-59
Vold mot offentlig tjenestemann	39	41	28	14	34	42	55	41	37	30	13	914	92,6
Forbrytelse mot den personlige frihet	34	35	24	6	32	45	46	50	35	26	5	3 657	48,9
Trusler	35	35	24	5	32	44	47	50	35	27	4	3 463	49,0
Forbrytelse mot liv, legeme og helbred	20	21	14	3	17	26	25	26	21	12	3	10 199	62,0
Legemsfornærmelse	19	19	13	4	16	25	25	25	20	11	4	7 785	62,6
Legemsbeskadigelse	25	25	22	2	20	30	27	31	25	14	2	2 165	59,5

¹ Inneholder 155 siktelser til personer 60 år og eldre og 1 siktelse med uoppgitt alder, hvorav henholdsvis 1 og null siktelser til narkotikasiktede.

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Jan Erik Kristiansen

Jan Erik Kristiansen er sosiolog og seniorrådgiver i formidlingsavdelingen i Statistisk sentralbyrå. Han har lang erfaring i å presentere statistikk på en brukervennlig måte og har holdt en rekke kurs i statistikkforståelse og bruk av statistikk.

Han utga i 2007 boken «Tall kan temmes!» (IJ-forlaget), som delvis danner grunnlaget for denne spalten. (jan.erik.kristiansen@ssb.no)

Å sammenlikne tall – men hvilke?

*Det er noget fint
og forstandigt ved tal.
De véd hvad de vil
og de gør, hvad de skal.
Piet Hein*

Jeg tror dessverre at Kumbel tar feil; hans entusiastiske «gruk» innebærer på mange måter en skjønning av tallenes tale. Nå var Piet Hein matematiker, og i matematikkens verden er nok tallene forholdsvis medgjørlige. De empiriske tallene – derimot – er mindre servile: De vet ikke alltid hva de vil, og de gjør slett ikke alltid det de skal. De taler ofte med to tunger, i den forstand at de bare sjelden gir helt entydige svar. Tallene lyver sjelden, men de skjuler av og til sannheten. Tall må derfor analyseres og tolkes, og dette krever at vi forstår hva tallene sier – og hva de ikke sier.

Comparare necesse est

Noe forenklet og spissformulert kan vi si at statistikk gir en numerisk beskrivelse av samfunnet, i form av tall satt sammen i tabeller eller diagrammer. Formålet med slike sammenstillinger er å kunne *sammenlikne* tallene, for å finne forskjeller, sammenhenger og utviklingstendenser. *Det å sammenlikne tall – etter først å ha gjort dem så sammenliknbare som mulig – er kjernen og det sentrale element i all statistikk.*

Det å sammenlikne er en grunnleggende menneskelig aktivitet. I dagliglivet foretar vi hele tiden sammenlikninger: Vi sammenlikner jobber, lønninger, restauranter og viner, biler, aviser og politikere. Men akkurat som vi ikke direkte kan sammenlikne prisen på to vidt forskjellige bilmodeller, bør vi heller ikke sammenlikne antallet biler i Norge og Sverige

uten å ta hensyn til for eksempel forskjellen i antall innbyggere.

Misbruk eller feil bruk av statistikk er bare sjelden et resultat av bevisst manipulering av eller triksing med tall. Som oftest skyldes det rett og slett ulike former for statistiske feilslutninger; at man sammenlikner tall som ikke er (helt) sammenliknbare – man sammenlikner epler og pærer. Dermed blir det viktig å vite når og hvordan tall kan sammenliknes, og hvordan resultatene av sammenlikningen skal presenteres og tolkes. Dette kan virke banalt, men statistikk dreier seg i stor grad nettopp om å gjøre tallene sammenliknbare, eller så sammenliknbare som mulig, ved å sørge for at de er definert, samlet inn og beregnet på samme måte, for deretter å presentere dem på en måte som gjør at de ikke så lett kan feiltolkes.

Absolutte og relative tall

Politiker A (trolig representant for et regjeringsparti) sier:

– Kulturbudsjettet økte i fjor med hele 24 millioner kroner!

Til dette svarer B (fra opposisjonen):

– Ja, men kulturens andel av budsjettet ble redusert med 2 prosent!

Disse tilsynelatende motstridende utsagnene er uttrykk for to ulike måter å bruke og sammenlikne tall på: Mens A

foretar en sammenlikning av absolutte tall, foretar B en relativ sammenlikning.

Et annet eksempel: I en bedrift øker kvinnenes lønn et år med 5 800 kroner, mens mennenes øker med 6 200. Mennene får altså en absolutt lønnsøkning på 400 kroner mer enn kvinnene. Men siden kvinnene også i denne bedriften tjener mindre enn mennene – 220 000 mot mennenes 350 000 – blir kvinnenes relative lønnsøkning 2,6 prosent mot mennenes 1,8 prosent. Igjen blir altså resultatet forskjellig, avhengig av om man sammenlikner absolutte eller relative tall.

Et tredje eksempel er fattigdom og fattigdomsgrenser: Fattigdom kan beregnes både ut fra absolutte og relative grenser. Vi kan for eksempel si at alle som tjener mindre enn minstepensjonsbeløpet et år, er fattige (absolutt fattigdomsgrense = kronebeløp), eller vi kan si at de som tjener mindre enn for eksempel 50 eller 60 prosent av medianinntekten, er fattige (relativ fattigdomsgrense = prosentandel).

Absolutte tall er de tallene vi får når vi teller – råtallene så å si: Det ble i 2005 født 56 756 barn, 234 personer ble drept i trafikken og gjennomsnittlig arbeidsløshet var 111 000 personer. Sier vi derimot at det ble født 12,3 barn per 1 000 innbyggere, at det ble drept 5,8 per 100 000 innbyggere i trafikken, eller at arbeidsløsheten var 4,6 prosent, bruker vi relative tall.

Relative tall er altså tall som er satt i forhold til andre tall, for å forenkle sammenlikningen eller for å gjøre tallene mer forståelige. Men som vi skal se, kan relative tall ofte beregnes på svært mange og ulike måter. Spørsmålet blir derfor *hvilke* tall som kan og bør settes i forhold til hverandre for å gi mening, og på *hvilken* måte.

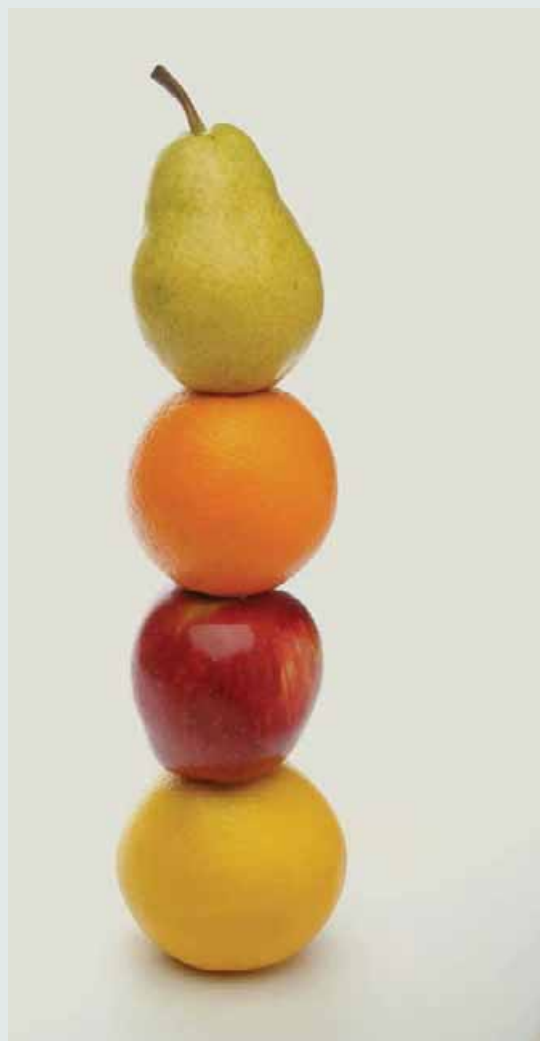
Hva skal vi bruke?

Hva slags tall bør vi så bruke – absolutte eller relative? Som så ofte ellers er svaret

at: Det kommer an på. Men som en generell regel kan vi si at relative tall er å foretrekke: Å sammenlikne 224 døde i trafikken i Norge med 440 i Sverige gir liten mening, siden Sverige har nesten dobbelt så mange innbyggere. Ved å beregne et relativt tall – antall drepte per 100 000 innbyggere – kan tallene lettere sammenliknes. I stedet for å sammenlikne fire tall – både trafikkdrepte og befolkningen i to land – kan vi nå nøye oss med å sammenlikne to tall som uttrykker antallet trafikkdrepte i forhold til befolkningen. Og jo flere land vi sammenlikner, jo større blir fordelene ved å bruke relative tall. Relative tall både sammenfatter og forenkler de absolutte tallene, og de er som oftest langt lettere å sammenlikne enn absolutte tall.

Men nå er det slik at det ofte ikke er bare én måte å beregne relative tall på: I eksemplet ovenfor kunne vi – ut fra en antakelse om at det er bilen som dreper – for eksempel ha beregnet antall døde i trafikken per 100 000 biler/kjøretøy. Eller vi kunne satt antall døde i forhold til antall kjørte kilometer per år.

Vanligvis er altså relative tall, for eksempel presenter, forholdstall eller rater å foretrekke. Men ikke alltid: Når tallene er små, bør vi alltid bruke de absolutte tallene. Å si at «33 prosent er/har ...» er sjelden meningsfylt hvis tallgrunnlaget er 4 av 12 personer.

Tallene må være sammenliknbare

«Tallene lyver sjelden, men de skjuler av og til sannheten»

«Når tallene er små, bør vi alltid bruke de absolutte tallene»

Og: Selv om det er mange gode grunner til å bruke relative tall, kan det være grunn til å advare mot en overdreven bruk av prosentandeler og prosentvise endringstall. Vi bombarderes med detaljert informasjon om månedlige, kvartalsvise og årlige endringer i ulike (særlig økonomiske) størrelser: «en økning på 3,5 prosent», «en reduksjon med 0,7 prosentpoeng», og så videre. Men vi mister ofte nivået på disse størrelsene av syne: Vi får vite alt om endringer i BNP, lønninger, boligpriser og sykefravær, langt sjeldnere noe om nivået.

Når det gjelder sykefraværet, blir også nivået oppgitt som en prosentandel, for eksempel som 6,7 prosent (sykefraværsdagsverk i prosent av avtalte dagsverk). For de fleste blir dette bare et abstrakt tall, de færreste tenker på sitt eget sykefravær som en prosentandel. Om man derimot sier at sykefraværet i gjennomsnitt utgjør omtrent 13 dagsverk per person per år, blir omfanget langt mer konkret og forståelig.

Formålet avgjør

Spørsmålet om bruk av absolutte eller relative tall er også ofte et spørsmål om

formålet med statistikken – hva den skal belyse: Hvis hovedformålet er en sammenlikning og analyse av arbeidsledigheten over tid eller i ulike fylker eller land, er prosentandelen arbeidsledige å foretrekke. Men hvis formålet derimot er å beskrive eller synliggjøre arbeidsledigheten som et samfunnsproblem og kanskje dimensjonere tiltak mot arbeidløsheten, er sannsynligvis antallet (88 000 personer) en bedre indikasjon på problemet enn det mer abstrakte 3,6 prosent.

På samme måte er antallet et mer slagkraftig og relevant tall når man skal beskrive omfanget av drepte i trafikken: Omtrent 20 personer per måned tilsvarer en skoleklasse. Men i det øyeblikket vi skal sammenlikne antallet trafikkdrepte i flere land, må vi bruke relative tall.

Sagt på en annen måte: Mens «teoretikeren» ofte vil foretrekke relative tall, vil «praktikeren» kunne ha mer nytte av absolutte tall.

Nordiske menn gjør mest hjemme

Mens gifte eller samboende menn i Norge og Sverige gjør nær 40 prosent av husholdningsarbeidet, er innsatsen under 25 prosent i Italia og Spania. Dette viser tall fra tidsbruksundersøkelser som er gjennomført i 15 europeiske land. Forskjellene er der også for familier med små barn, og der begge foreldre er i inntektsgivende arbeid. De nordiske mennene gjør en større del av det typiske husarbeidet, slik som å lage mat og vaske opp, rengjøre bolig, vaske og stryke tøy.

Det er EUs uttalte politiske mål å øke kvinners deltakelse i arbeidslivet. For å nå målet vil EU endre familiepolitikken ved å sette opp minimumskrav for betalt barnepass og gi foreldre bedre muligheter til å ta fødselspermisjon, for slik å forene familieliv og yrkesliv (se European Council (2003): Council Directive/96/34/EC).

Mye forskning har vært rettet mot forbindelsen mellom familiepolitikk, kvinners deltakelse i arbeidslivet og fødselsrate. Blant annet finner Gerda Neyer (2006) tegn på at de tre faktorene henger sammen. Hun mener imidlertid at vi fremdeles mangler en klar forståelse av i hvilken grad familiepolitikk og likestilling mellom kjønnene påvirker fødselsrate og yrkesaktivitet.

Menn ofte usynlige i forskningen

I vår sammenligning av europeiske land som tydelig skiller seg fra hverandre i både fødselsrate og kvinners deltakelse i arbeidslivet, har vi valgt spesielt å se på kjønnsaspektet, og å legge vekt på menns handlemåter. Andre analyser gjort omkring disse forholdene, er mest rettet mot kvinners situasjon og kvinners atferd. Menn er ofte usynlige.

Datakilde

Dataene i denne artikkelen er hentet fra tidsbruksundersøkelser som er gjennomført av de ulike nasjonale statistikkbyråene i Europa. Disse dataene er samlet i en base under navnet *Harmonised European Time Use Surveys (HETUS)*. Det finske nasjonale statistikkbyrået har vært ansvarlig for å sette sammen og harmonisere databasen. Statistiska centralbyråen i Sverige har utviklet og er ansvarlig for verktøyet som genererer tabeller. Eurostat har finansiert arbeidet med basen.

Dataene for hvert land er samlet inn i løpet av et helt år, 365 dager. Tidspunktet for denne perioden varierer, men for alle landene ligger perioden mellom årene 1998 og 2002. Tallene som er brukt i artikkelen, gjelder for aldersgruppen 20 til 74 år.

Tolkninger av dataene er forfatterens fulle ansvar, og representerer ikke nødvendigvis synet til dem som står bak HETUS-databasen, eller de enkelte nasjonale statistikkbyråene som har bidratt til basen.

Artikkelen er basert på et foredrag holdt under den internasjonale tidsbrukskonferansen (IATUR) i Washington DC i oktober 2007.

Klas Rydenstam og
Odd Frank Vaage

Klas Rydenstam (t.v.) er forsker ved svenske Statistiska centralbyråen der han er ansvarlig for tidsbruksundersøkelser. Han har deltatt i Eurostats harmonisering av tidsbruksstatistikken i Europa siden starten i 1993. (klas.rydenstam@scb.se)

Odd Frank Vaage er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. Hans sist utgitte publikasjon er *Kultur- og mediebruk i forandring* (2008) i serien Statistiske analyser. (ova@ssb.no)

Denne typen sammenligninger mellom land har ikke vært mulig før. 15 land i Europa har gjennomført de samme tidsbruksundersøkelsene, noe som gjør det mulig med sammenlignende studier.

I de fleste europeiske land er det for tiden en positiv sammenheng mellom kvinners deltakelse i arbeidslivet og fødselsrate. De nordiske landene representerer en ekstrem side. Både deltakelse i arbeidslivet og fødselsraten er relativt høy. Hellas, Italia og Spania er på den motsatte siden, med både relativt lav deltakelse i arbeidslivet og lav fødselsrate. En vanlig forklaring på denne forskjellen er at det er lettere for kvinner å forene inntektsarbeid med familie i nordiske land enn i sydlige land. Dette henger sammen med måten barnepass er tilrettelagt, og hvordan foreldres yrkespermisjon fungerer. Barnehager og fødselspermisjoner kan gjøre det lettere å kombinere yrkesliv med familieliv.

Tar mer ansvar?

Vårt spørsmål er: Er det sannsynlig at også menns handlemåter påvirker dette? Tar menn i de nordiske landene ansvar for en

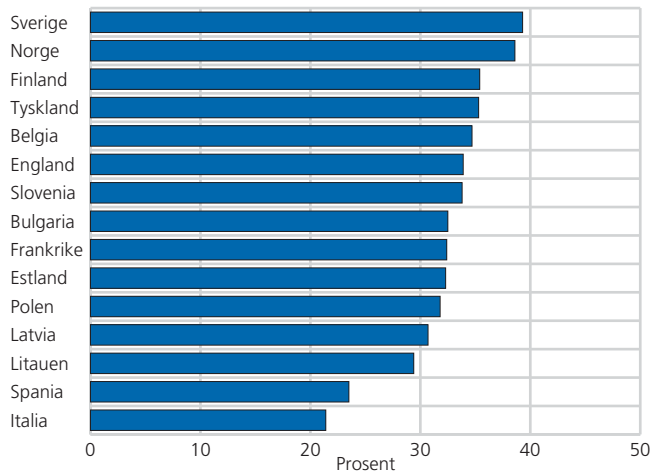
større del av de oppgavene i familien som antakelig hindrer kvinner fra å delta på arbeidsmarkedet, sammenlignet med menn i for eksempel Italia og Spania? Eller mer presist: Er det en forskjell mellom de to gruppene av land når det gjelder likestilling mellom menn og kvinner i familielivet, det vil si menns andel av den totale tiden som brukes til husholdningsarbeid? Med husholdningsarbeid mener vi her ikke bare vanlig husarbeid slik som matlaging, oppvask og vask av hus. Vi mener også vedlikeholdsarbeid knyttet til bolig og innbo, pass og stell av barn, innkjøp og hagestell samt reising knyttet til slike oppgaver.

Figur 1 viser at i alle 15 land som er med i databasen med europeiske tidsbruksundersøkelser, gjør gifte eller samboende menn mye mindre enn halvparten av det husholdningsarbeidet som menn og kvinner gjør til sammen. Menn når ikke engang opp til 40 prosent i noen av disse landene. I de fleste land ligger andelen mellom 32 og 35 prosent.

Forskjell på nord og sør

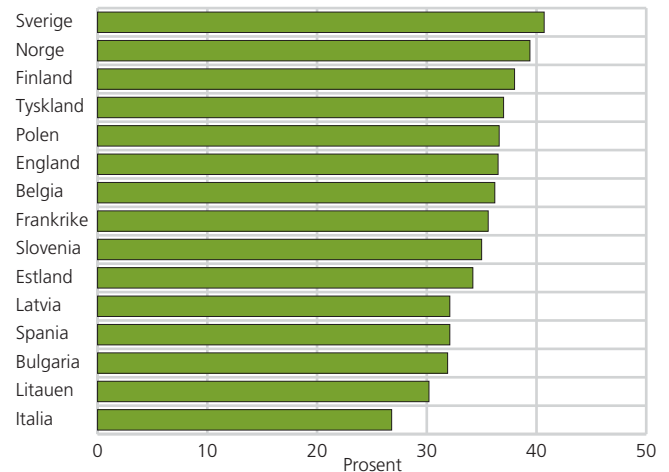
Menn i Sverige og Norge utfører den største andelen, rundt 39 prosent. De seks landene hvor menn tar størst andel av husholdningsarbeidet, tilhører Norden eller den vestlige delen av Sentral-Europa. I Spania og Italia gjør gifte

Figur 1. **Menns andel av det totale husholdningsarbeidet en gjennomsnittsdag i ulike land i Europa. Gifte/samboende menn i alderen 20-64 år. Prosent**

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

Figur 2. **Menns andel av det totale husholdningsarbeidet en gjennomsnittsdag i ulike land i Europa. Gifte/samboende menn i alderen 20-64 år. Begge partnere yrkesaktive. Prosent**

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

eller samboende menn minst husholdningsarbeid, sammenlignet med det menn og kvinner gjør til sammen. I begge land er andelen under 25 prosent, det vil si at kvinner bruker tre timer på husholdningsarbeid for hver time menn bruker.

Det er tydelige forskjeller mellom de 15 landene når det gjelder andelen menn som i det hele tatt utfører husholdningsarbeid en gjennomsnittsdag. I tre land er andelen høyere enn 30 prosent: Norge, Sverige og Belgia. Også de tre landene som kommer deretter, tilhører den nordvestlige delen av Europa. Og igjen finner vi lavest andel blant menn i Italia og Spania, sammen med Latvia. Disse tallene gir rimelig god støtte for ideen om at det er en stabil forskjell i menns husholdningsaktivitet mellom den nordlige og sørlige delen av Europa.

Gjør ikke mer i huset om kona jobber

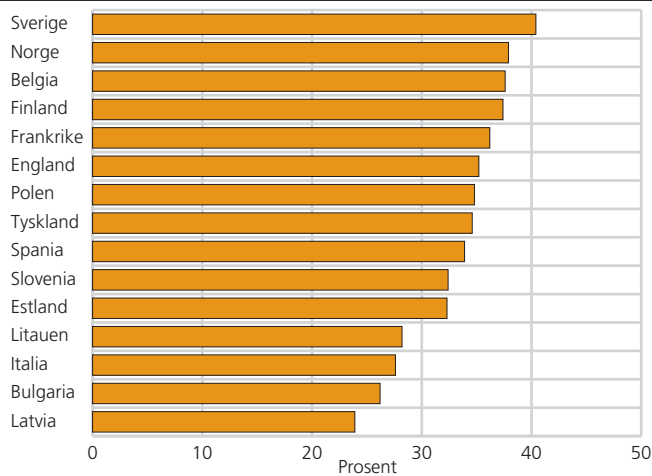
Hittil har vi sett på alle gifte eller samboende menn i alderen 20-64 år, uten å ta hensyn til om den andre parten i parforholdet er yrkesaktiv. Andelen av parene der begge partnere er yrkesaktive, er forskjellig i de ulike landene, godt over 30 prosent i Norge og Sverige, og under 30 prosent i Italia, Spania og Polen, viser HETUS-dataene. Dette kan kanskje påvirke tallene i figur 1. Derfor skal vi også se på de parene der begge arbeider utenfor hjemmet: Tar menn mer ansvar for husholdningsarbeidet dersom partneren er yrkesaktiv?

Som figur 2 viser, er forskjellen ikke særlig stor. I de fleste land utfører menn en litt større del av det totale husholdningsarbeidet når begge partnere er yrkesaktive. I sju land gjør de mellom 34 og 37 prosent. Igjen finner vi den høyeste innsatsen blant menn i Sverige og Norge: rundt 40 prosent. Lavest er den blant italienske menn, bare litt over 25 prosent. Litauen, Bulgaria, Latvia og Spania er andre land hvor menns andel er spesielt lav.

Det er bare små forskjeller når det gjelder menn som utfører husholdningsarbeid i løpet av en gjennomsnittsdag når begge partnere er yrkesaktive, i forhold til når dette ikke tas hensyn til. Norske og svenske menn har også i disse tilfellene de høyeste deltakerandelene. For spanske og italienske menn

Figur 3. **Menns andel av det totale husholdningsarbeidet en gjennomsnittsdag i ulike land i Europa. Gifte/samboende menn med barn 0-6 år. Begge foreldre yrkesaktive. Prosent**

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

er det en økning på omtrent 10 prosentpoeng når de har en partner i jobb. Latviske menn deltar minst.

Liten endring med barn i familien

Hittil har vi sett på alle personer i alderen 20-64 år uansett om de har barn eller ikke. Å ha barn i familien betyr vanligvis en ekstra byrde i husholdningsarbeidet for foreldrene, særlig tatt i betraktning at pass og stell av barn regnes med som husholdningsarbeid. Figur 3 viser tall for gifte eller samboende menn med barn i alderen 0-6 år, hvor begge partnere er yrkesaktive.

I de fleste land er det ikke noen klar forskjell i mennenes deltagelse i det totale husholdningsarbeidet når de har barn fra 0 til 6 år, i forhold til gifte/samboende menn under 64 år hvor begge partnere er yrkesaktive. Igjen er det de svenske og norske mennene, sammen med de belgiske og finske, som utfører den største andelen av dette arbeidet.

Den laveste deltagelsen finner vi blant menn som har barn i de søreuropeiske og de tidligere østeuropeiske landene. I land som Bulgaria og Latvia synker menns innsats når det er små barn i familien.

Derimot er andelen menn som faktisk deltar i husholdningsarbeidet, høyere i nesten alle land når de har små barn. Igjen finner vi et skille mellom menn i den nordre/sentrale delen av Europa og den sørlige/østlige delen. Den første gruppen har en høyere andel deltakere. Latviske menn har lavest andel deltakere, og det ser ut til at de tar en mindre del av husholdningsarbeidet når de har små barn enn når de ikke har det.

Mannen reparerer, kona lager mat

Hva ligger bak forskjellen mellom de to gruppene land: Norge og Sverige, mot Italia og Spania?

I de nordiske landene er menns og kvinners andel av husholdningsarbeidet mer jevnt fordelt enn i Italia og Spania som representerer de sørlige landene. Her er menns deltagelse på hjemmebane mer beskjeden. Er denne forskjellen knyttet til noen spesielle typer av husholdningsarbeid? Figur 4 viser menns andel av åtte husholdningsaktiviteter. Alle menn her er gift eller samboende, og begge partnere er yrkesaktive.

Mennenes del av den tiden som blir brukt til kjøp av varer og tjenester, omsorg for barn samt reising knyttet til husholdningsarbeid, er nokså lik landene imellom. Mennenes andel varierer fra omtrent 35 prosent til litt under 50 prosent. Kjønnsforskjellen for denne typen aktiviteter er derfor ikke spesielt stor. Det er heller ikke stor forskjell mellom de fire landene når det gjelder tid som brukes på disse aktivitetene (se figur 5).

Vedlikeholdsarbeid er derimot tydelig kjønnsdelt, spesielt i Italia – det ser ikke ut til at kvinner bruker noe tid i det hele tatt på dette. Spanske, norske og svenske menns andel – godt og vel 80 prosent – er bare marginalt forskjellig. Tallene bak andelene er likevel svært forskjellige. Italienske og spanske menn bruker i gjennomsnitt omtrent 5 minutter om dagen til slike aktiviteter, mens

menn i de nordiske landene bruker omtrent 25 minutter.

I Sverige bruker menn og kvinner like mye tid på hagestell. I de andre tre landene gjør menn en større del av dette arbeidet enn kvinner. Forskjellen er størst i Italia, hvor menn gjør 80 prosent av hagearbeid. Men norske og svenske menn bruker litt mer tid på hagestell enn menn i Italia og Spania, henholdsvis 11-12 minutter, mot 5-8 minutter.

Svensker flinkest til matlaging og vask

Det er tydelige forskjeller mellom nordiske menn og menn i sør når det gjelder det mest sentrale husholdningsarbeidet, det vil si matlaging, oppvask, rengjøring og rydding av bolig og vasking/stryking av tøy. Svenske menns andel av den totale tiden som brukes til denne typen aktiviteter, er omtrent dobbelt så stor som for italienske menn. Nordmenn og spanjoler plasserer seg i et mellomstjikt (figur 4).

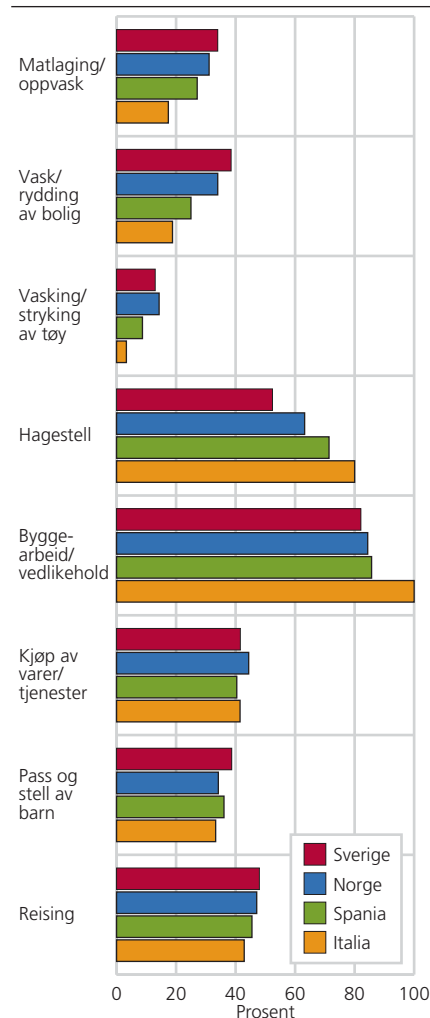
Vask/stryking av tøy er den aktiviteten som viser størst forskjell mellom menn og kvinner i alle fire land. Norske menns andel er 14 prosent, svenske menns er 13 prosent, spanske menns er 9 og italienske menns er 3 prosent. Tiden som brukes på denne aktiviteten er svært liten, bare noen få minutter i løpet av dagen.

I alle fire land bruker yrkesaktive menn omtrent like mye tid på rengjøring og rydding av bolig, 20 minutter per dag eller litt mindre (figur 5). Menns andel av den tiden menn og kvinner bruker sammenlagt til vask og rydding, varierer likevel ganske mye, fra nesten 40 prosent i Sverige til nær 20 prosent i Italia. Nordmenn og spanjoler faller igjen i et mellomstjikt (figur 4).

Italienske menn bruker minst tid på matlaging/oppvask. De bruker omtrent 20 minutter, som er 17 prosent av all tid som brukes på denne aktiviteten. Menn i de andre tre landene bruker litt mer enn 30 minutter per dag, og andelen er 27 prosent i Spania, 31 i Norge og 34 i Sverige.

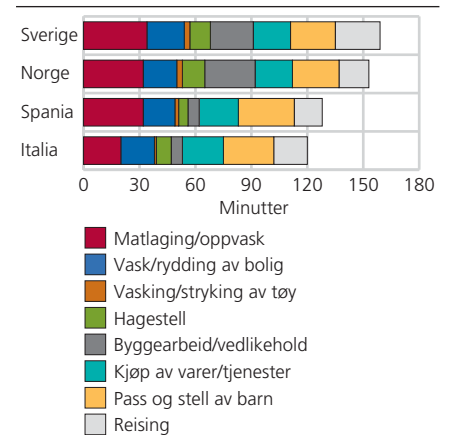
Som en oppsummering kan vi si at det er klare forskjeller mellom menn i de fire landene når det gjelder deres deltakelse i det totale husholdningsarbeidet. Forskjellenes størrelse og retning varierer med type oppgaver. Den samlede tiden menn bruker på husholdningsarbeid, varierer også mellom de fire

Figur 4. Menns andel av ulike typer husholdningsarbeid en gjennomsnittsdag i Sverige, Norge, Spania og Italia. Gifte/samboende menn 20-64 år. Begge partnere yrkesaktive. Prosent

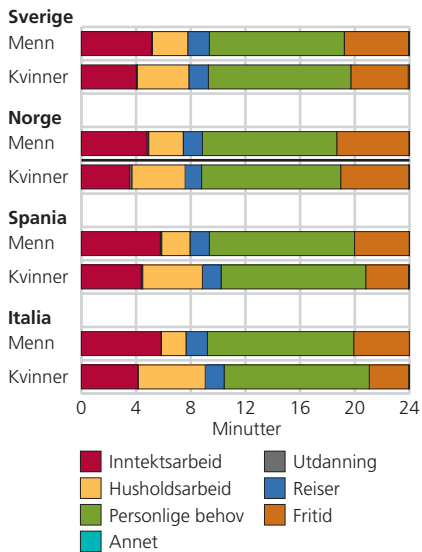
Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

Figur 5. Tid brukt til ulike typer husholdningsarbeid en gjennomsnittsdag i Sverige, Norge, Spania og Italia. Gifte/samboende menn. Begge partnere yrkesaktive. Minutter

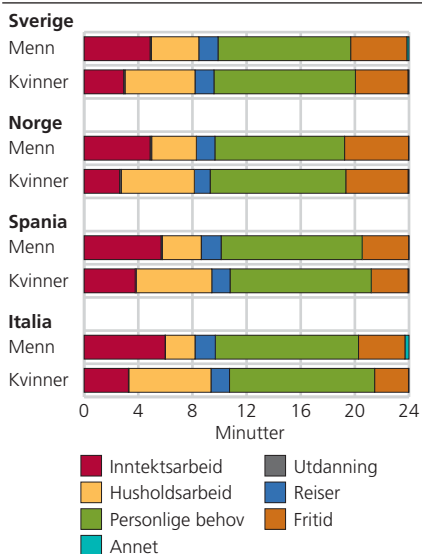
Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

Figur 6. Tid brukt til ulike hovedaktiviteter en gjennomsnittsdag i Sverige, Norge, Spania og Italia. Gifte/samboende yrkesaktive kvinner og menn. Alder 20-64 år. Timer

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

Figur 7. Tid brukt til ulike hovedaktiviteter en gjennomsnittsdag i Sverige, Norge, Spania og Italia. Gifte/samboende yrkesaktive menn og kvinner med barn i alderen 0-6 år. Timer

Kilde: De harmoniserte europeiske tidsbruksundersøkelsene.

landene, fra 2 timer og 39 minutter i Sverige til 2 timer i Italia. Nordmenn bruker 2 timer og 33 minutter. Spanjolene presterer omtrent det samme som italienske menn på dette feltet, med 2 timer og 8 minutter.

Kvinner i sør arbeider mest

Figur 6 illustrerer hvilke hovedaktiviteter tiden brukes på i løpet av døgnet. I Norge og Sverige bruker menn og kvinner like mye tid om vi ser på inntektsarbeid og husholdningsarbeid under ett. I Spania og Italia bruker kvinner betydelig mer tid enn menn til arbeid totalt. Forskjellen i tidsbruk på dette feltet er omtrent en time i Spania og nesten en og en halv time i Italia. Det er også viktig å legge merke til at det er mye større variasjon mellom landene i kvinners enn i menns totale arbeidstid. Kvinner i sør, spesielt i Italia, bruker i gjennomsnitt mer enn en time mer enn nordiske kvinner. Den tilsvarende forskjellen for menn er opp mot en halv time, uavhengig av nord-syd-dimensjonen.

Forholdet mellom inntektsarbeid og husholdningsarbeid er likevel nokså forskjellig blant menn i de fire landene. I Italia og Spania er menns husholdningsarbeid en fjerdedel av det totale arbeidet. I Sveige og Norge er det en tredjedel. For kvinner er det omtrent halvparten i alle fire land. Dette viser at kjønnsforskjellene i sammensetningen av arbeid er større i sør enn i nord.

For gifte/samboende yrkesaktive med barn opp til seks år (figur 7) er bildet litt annerledes. Det totale arbeidet tar mer tid – litt mer for menn enn for kvinner. Kvinner i alle de fire landene og svenske menn bruker mindre tid på inntektsarbeid enn når vi ser bort fra om de har små barn eller ikke. Fedre til små barn i Spania, Italia og Norge bruker omtrent like mye tid på inntektsarbeid som alle yrkesaktive gifte/samboende menn med yrkesaktive partnere.

Trenger avlastning

Når det er små barn i hjemmet, gjør norske og svenske menn også en større andel av husholdningsarbeidet sammenlignet med menn i Italia og Spania. Blant menn er det ingen stor forskjell i det totale arbeidet. For kvinner er det en viss forskjell; kvinner i sør bruker noe mer tid. Det er ingen forskjell mellom kvinner og menn i nord i tiden som brukes til det totale -arbeidet. I sør er kvinners totale arbeidstid lengre enn for menn. Hvis kvinner og menn i sør skulle dele det totale arbeidet mer jevnt, burde menn påta seg flere oppgaver i hjemmet og på den måten antakelig avlaste kvinnene. Det er ikke usannsynlig at dette ville hjelpe kvinnene til i større grad å samordne inntektsarbeid og familieforpliktelse.

En sammenligning mellom svensk og norsk tidsbruksstatistikk fra rundt 1990 og 2000 har vist at kvinner reduserte sin innsats i hjemmet betydelig i løpet av tiåret (Statistiska centralbyrå 2003 og Vaage 2002). Norske menn økte sin tidsbruk til husholdningsarbeid noe i denne perioden, mens svenske menn verken økte eller minsket sin tidsbruk. Den totale tiden som ble brukt til arbeid, har med dette sunket i løpet av tiåret, og kjønnsforskjellen i sammensetningen av det totale arbeidet har også minsket. Kvinner og menn ble mer likestilt når det gjelder sammensetningen av det totale arbeidet. Med andre ord har likestillingen mellom kjønnene økt på dette feltet, men ikke først og fremst fordi menn bruker mer tid på husholdningsarbeid. I stedet er det kvinner som har endret atferd og bruker mindre tid på husholdningsarbeid. På den måten har kvinner vært med på å øke menns *andel* av husholdningsarbeidet.

Referanser

European Council (2003): Council Directive 96/34/EC, European Council: Presidency Conclusions. Barcelona European Council 15-16 March 2002. Council Decision of 22 July 2003 on guidelines for employment policies of the Member States, 2003/578/EC.

HETUS table generating tool: <https://www.testh2.scb.se/tus/tus/>.

Neyer, Gerda (2006): Family policies and fertility in Europe: Fertility policies at the intersection of gender policies, employment policies and care policies. Max-Planck-Institute für demografische Forschung working paper WP 2006-010, April 2006. (<http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2006-010.pdf>).

Statistiska sentralbyrå (2003): Tid för vardagsliv. Rapport 99, SCB Sverige 2003.

Vaage, Odd Frank (2002): *Til alle døgnets tider*, Statistiske analyser 52, Statistisk sentralbyrå.

Siden det er en forskjell mellom den tiden norske/svenske og italienske/spanske menn bruker på husholdningsarbeid, og en enda større forskjell i den andelen de utfører av slikt arbeid, kan en nøkkel til større likestilling på dette området befinner seg hos kvinner i sør. Hvis de gjør slik kvinner i nord gjorde på 1990-tallet, og bruker mindre tid på å stelle hjemme, kan det føre til at menn utfører en større andel av både husholdningsarbeidet og av det totale arbeidet. Dette forhindrer naturligvis ikke at mennene også kan bidra til likestilling gjennom å øke sin innsats i hjemmet.

Menn jobber mer og lever kortere

Yrkesdeltagelsen blant kvinner og menn i Norge er høy, og avstanden mellom kvinners og menns yrkesaktivitet er liten sammenlignet med andre europeiske land. Dette skyldes at en større andel norske kvinner jobber mer enn hva som er vanlig ellers i Europa.

Toril Sandnes

Lønnsarbeid er helsebringende, hevder Verdens Helseorganisasjon (WHO) i en rapport om kjønn, helse og arbeid der de omtaler helseeffekter på kvinner og menn i ulike yrker og bransjer (<http://www.who.int/gender/documents/en>). Noe av bakgrunnen for utsagnet er at lønnsarbeid gir struktur i tilværelsen, følelse av tilhørighet og økonomisk selvstendighet. Imidlertid vil helsegevinsten i stor grad være avhengig av de fysiske og organisatoriske arbeidsforholdene man jobber under, samt arbeidsmiljøet.

Mange kvinner i Norge jobber ...

Yrkesdeltagelsen blant kvinner og menn i Norge er høy, og avstanden mellom kvinners og menns yrkesdeltagelse er liten sammenlignet med andre land, noe som skyldes at en større andel norske kvinner jobber sammenlignet med kvinner ellers i Europa. Arbeidsstyrken utgjorde 1 150 000 kvinner og 1 300 000 menn i 2006, ifølge arbeidskraftundersøkelsen (AKU), det vil si 68 prosent av alle kvinner og 75 prosent av alle menn i alderen 15-74 år (se figur 1).

Norge har i tillegg relativt høye fødselstall i den vestlige verden, 1,9 barn per kvinne. Blant annet gjør gode foreldre- og omsorgsordninger og barnehager det enklere å kombinere yrkesaktivitet og barn (Lappegård 2005).

... men nesten halvparten jobber deltid

Det norske arbeidsmarkedet er kjønnsdelt med hensyn til yrkesvalg og sektor. Kvinner jobber ofte i tjenesteytende yrker, pleie- og omsorgsykker, i skolen og i offentlig sektor. Mange menn jobber i privat sektor og har i større grad administrativt og produksjonsrettet arbeid. Det er langt flere kvinner enn menn som jobber deltid. Men noe færre kvinner jobber deltid i dag enn for 15 år siden, og det har vært en liten økning i deltidsandelen for menn. I 1990 jobbet 48 prosent av kvinnene og 9 prosent av mennene deltid, mot henholdsvis 44 og 13 prosent i dag.

Det er ulike mønstre for deltidsarbeidende kvinner og menn. Det er særlig kvinner med flere enn ett barn som arbeider deltid. Kvinnene jobber gjerne tilnærmet full stilling (for eksempel 80 prosent), og oppfatter seg selv som yrkesaktive. Menn arbeider deltid i mer begrensede perioder i livet, og gjerne som et tillegg til studier eller mot slutten av arbeidslivet (Lohne og Næsheim 2003).

Toril Sandnes er rådgiver i Statistisk sentralbyrå. Hun er koordinator for likestillingsstatistikk ved Seksjon for leveårsstatistikk. (toril.sandes@ssb.no)

I denne artikkelen ser vi nærmere på noen likheter og ulikheter mellom kvinner og menn innenfor områdene yrkesdeltagelse, deltid, uførepensjon og helse. Artikkelen bygger på en SSB-rapport som ble publisert høsten 2007 (se neste tekstboks). Rapporten behandler de enkelte temaene langt mer utførlig enn det er plass til her.

Varig uførepensjon vanligst blant kvinner

Det blir stadig flere kvinner og menn som faller utenfor arbeidsmarkedet av helsemessige årsaker, og fra midten av 1990-tallet og fram til i dag har det vært en jevn vekst i antallet mottakere av uføreytelser. Selv om Norge er ett av landene i Europa der kvinner er mest yrkesaktive, og der den faktiske pensjonsalderen er høyest, er Norge også ett av landene i OECD-området med størst andel kvinner og menn utenfor arbeidslivet på grunn av sykdom eller uførhet.

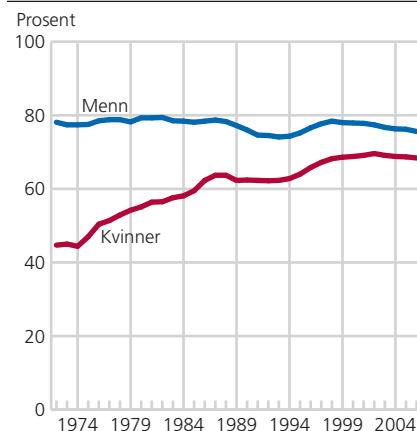
Det er forskjeller mellom kjønnene i årsaker til og grad av uførhet, og det er flest kvinner som mottar varig uførepensjon (se figur 2). Kvinner utgjorde 57 prosent og menn 43 prosent av mottakere av varig uførepensjon i 2006.

Kjønns- og aldersforskjellene blant mottakere av varig uførepensjon har holdt seg på relativt samme nivå i de siste ti årene. Det er flest mottakere av varig uførepensjon i aldersgruppen 60-64 år. Sykdommer i muskel-/skjelettsystemet og bindevev er den viktigste uføreårsaken blant kvinner over 50 år. I de yngste aldersgruppene var flertallet i 2006 menn. I aldersgruppen 18-19 år var det for eksempel om lag 44 prosent kvinner og 56 prosent menn. Psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser er den dominerende uføreårsaken blant menn under 40 år.

Kvinner lever lengst ...

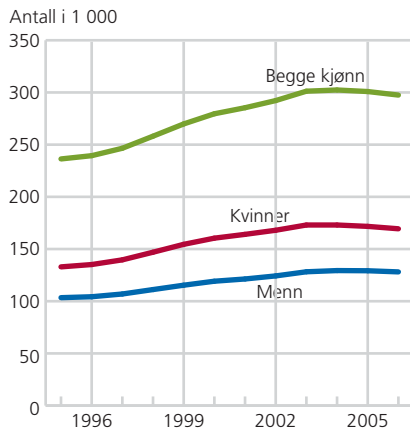
Levealderen i Norge er høy, men ikke like høy for menn som for kvinner. I alle vestlige land er det kvinnene som lever lengst (se figur 3).

Figur 1. Yrkesfrekvens for kvinner og menn. 15-74 år

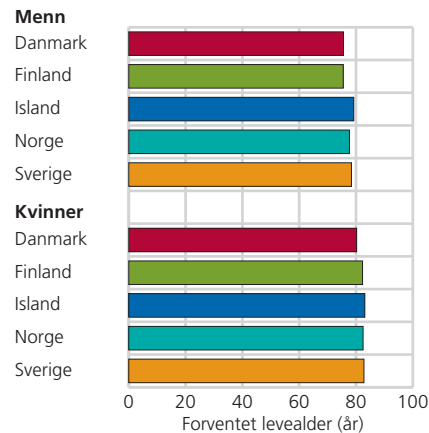
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene (AKU), Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Mottakere av varig uførepensjon, etter kjønn. Antall. 1995-2006

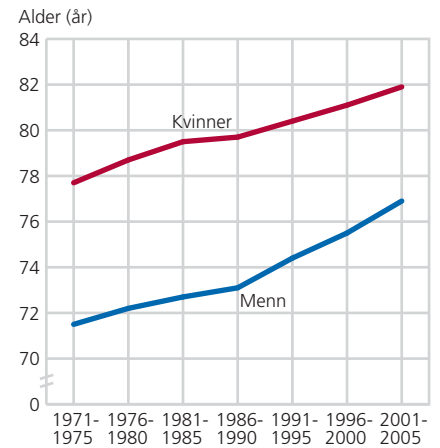
Kilde: www.nav.no (Tall og analyse), Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV). Statistisk årbok 2006, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Forventet levealder ved fødsel for de nordiske landene. 2005

Kilde: Nordiske statistikkbyråer. Nordisk statistisk årbok, Danmarks Statistik, <http://www.dst.dk/>.

Figur 4. Forventet levealder fra fødsel. 1971-2005. Menn og kvinner

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

På oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet har Statistisk sentralbyrå (SSB) bidratt med et likestillingsvedlegg til statsbudsjettet for 2007-2008. Dette likestillingsvedlegget er også publisert som en SSB-rapport: http://www.ssb.no/emner/03/02/rapp_200737/. Rapporten består av tre deler. Del 1 belyser forskjeller mellom kvinner og menn innenfor helse og bruk av helsetjenester og uførepensjon. Del 2 ser nærmere på kvinners og menns yrkesdeltagelse, lønn, inntekt, kjønnsforskjeller innenfor makt og politikk samt et kapittel om innvandrerkvinner og menn i Norge. Del 3 består av indikortabeller som beskriver utvikling i likestilling mellom kvinner og menn på ulike samfunnsområder over tid.

Referanser

Lappegård, Trude (2005): «Fruktbar forskning med kongelig aktualitet», i *Samfunnsspeilet* 2, 2005, Statistisk sentralbyrå, 15-24.

Lohne Y. og H. Næsheim (2003): *Kartlegging av bruken av deltid i arbeidslivet*, Rapporter 2003/22, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/06/01/rapp_200322/).

I Norge er gjennomsnittlig forventet levealder for ei nyfødt jente og en nyfødt gutt henholdsvis 82,7 og 78,1 år (se figur 4). I de senere årene har menn hatt en sterkere økning i forventet levealder enn kvinner, og gapet mellom kjønnene blir mindre.

... men har flere helseplager enn menn

En høyere andel kvinner enn menn oppgir at de har en varig sykdom, skade eller funksjonshemming. Det er også flere kvinner som sier at helseproblemene påvirker hverdagen. Samtidig er det liten forskjell mellom kvinner og menn i vurdering av egen helse.

Vel 60 prosent av befolkningen har en varig sykdom, skade eller nedsatt funksjonsevne. Det er imidlertid langt færre som har sykdom, skade eller funksjonshemming med konsekvenser i hverdagen. Kun 9 prosent av menn og 12 prosent av kvinner sier de har et helseproblem med store konsekvenser i hverdagen. 15 prosent av menn og 23 prosent av kvinner har helseproblemer som påvirker hverdagen i noen grad. Tallene kan tyde på at den største forskjellen mellom kvinner og menn ikke gjelder de mest alvorlige helseproblemene, men at en høyere andel kvinner har vansker som påvirker hverdagen i noen grad. Mens en av fire menn har en sykdom som påvirker hverdagen i noen eller høy grad, gjelder dette en av tre kvinner.

Les mer om likheter og ulikheter mellom kvinner og menn i Rapporter 2007/37 på www.ssb.no: http://www.ssb.no/emner/03/02/rapp_200737/.

Norske meninger om miljø – lokalt og globalt

De globale miljøutfordringene er mer alvorlige enn de lokale, mener flertallet av befolkningen i Norge. Over halvparten ser global oppvarming som et svært alvorlig problem, men folk er enda mer bekymret for at utrydningstruede plante- og dyrearter forsvinner, og at hav og elver er forurenset, viser Verdiundersøkelsen 2007. To av tre sier ja til miljørettet skatteøkning, litt færre enn i 1996. Og velgere som stemmer på høyresiden, er minst opptatt av miljøvern.

Verdiundersøkelsen er et omfattende internasjonalt forskningsprosjekt som har pågått siden 1981, og ble gjennomført forrige gang i Norge i 1996. Prosjektet samler inn data fra personlige intervjuer med representative utvalg av befolkningen, og tar for seg folks verdier og holdninger på viktige områder av livet – familie, religion, moral, arbeid, og politikk. Dette er sannsynligvis det største surveyprosjektet innenfor samfunnsforskningen. Datainnsamlingen er foretatt ved Statistisk sentralbyrå, Seksjon for intervjuundersøkelser, i perioden fra 5. mars til 31. mai 2007.

*Ola Listhaug og
Tor Georg Jakobsen*

Miljø er igjen kommet høyt opp på den politiske dagsorden. Diskusjonens kjerne er global oppvarming som ifølge en rekke eksperter forårsaker omfattende ødeleggelser over store deler av verden. Mange forhold blir trukket frem: økt sannsynlighet for ekstremvær, stigende vannstand i verdenshavene med tilhørende oversvømmelser og økt risiko for flom og tørke. Det blir også hevdet at klimaendringene kan føre til voldelige konflikter og krig, selv om det er knyttet betydelig usikkerhet til slike scenarioer (Nordås og Gleditsch 2007).

Begrepet global oppvarming beskriver på en dramatisk måte miljøproblemer med gyldighet for alle land og for mange år fremover, men det betyr ikke at andre og «gamle» miljøspørsmål er glemt. Ønsket om å øke produksjonen av «ren» energi for å kutte ned utslippet av miljøødeleggende gasser har paradoksalt nok aktualisert problemstillinger fra det klassiske naturvernet, der bevaring av uberørt natur sto sentralt. Mange synes at vindmøller, enten de blir plassert på land, nær kysten eller til havs, er stygge. De er blitt gjort til gjenstand for politiske kampanjer flere steder i Norge. Andre stadig aktuelle saker i miljøpolitikken er kampen mot dårlig luftkvalitet i byene og forurensning av vann og elver.

I denne artikkelen presenterer vi nye utvalgte data fra Verdiundersøkelsen 2007 (se faktaboks), som blant annet belyser nordmenns oppfatninger og meninger om miljø og deres holdninger til miljøvern.

Tre spørsmål om dette temaet står sentralt i Verdiundersøkelsen 2007. Er det lokale eller globale saker som blir oppfattet som alvorlige? Herunder: Hva mener folk om global oppvarming? Har de siste par års omtale og diskusjon ført til at folk flest mener at oppvarmingen er det mest alvorlige miljøproblemet?

Ola Listhaug (t.v.) er professor i statsvitenskap ved NTNU, også tilknyttet Fredsforskningsinstituttet. Han leder den norske verdiundersøkelsen innen European Values Study og har bl.a. skrevet, sammen med flere, boken *Losers' Consent: Elections and Democratic Legitimacy*. (ola@svt.ntnu.no)

Tor Georg Jakobsen er stipendiat ved Trondheim økonomiske høgskole og doktorgradsstudent i statsvitenskap ved NTNU. I sitt doktorgradsprosjekt lager han en sammenlignende analyse av velgernes holdninger til privatisering i OECD-land.

Det andre sentrale spørsmålet er om folks holdninger har utviklet seg i den siste tiårsperioden: Har økt oppmerksomhet om miljøet – særlig global oppvarming – ført til at flere inntar positiv holdning til miljøvern?

Og det tredje: Hvilke grupper i befolkningen inntar de mest miljøvennlige holdningene, og hvordan har gruppenes miljøstandpunkter utviklet seg over tid?

Middelklassens hjertesak

Flere forskjellige teorier beskriver folks meninger om miljøvern og miljøforurensning. Innenfor det som gjerne blir kalt nypolitikkteori, er miljøraker ett av flere saksområder som særlig tiltrekker seg oppmerksomhet fra yngre, velutdannede og urbane samfunnsborgere (Inglehart 1977, Dalton 2006). Denne teorien antyder at det politiske engasjementet til fordel for miljøpolitikk vil stige i takt med at den nye middelklassen øker tallmessig.

Det finnes eksempler på at en slik utviklingsteori kan ha noe for seg. For eksempel viser Aardal (1993) at det var en forholdsvis jevn økning av omfanget av norske partiprogrammer som omhandlet miljøpolitikk, i perioden 1961-1989. Men Aardal viser også at den positive trenden dekker over partiprogrammer som har til dels svært vage formuleringer om miljøpolitikk. Det er derfor ikke mulig å si at det har vært en jevn økning i interessen for miljø i Norge.

Dette bildet forsterkes når vi ser på andre mål for hvor opptatt folk er av miljøvern. I det norske valgforskningsprosjektet har det jevnlig vært spurt om hva som er den viktigste sak for valget av parti. For perioden 1993-2005 viser Karlsen og Aardal (2007) at velgere ikke oppfatter miljø som en viktig sak. Ved valget i 1997 svarte 10 prosent at dette er viktigste sak for valget av parti; ved de andre valgene er andelen lavere. I 2005 var tallet 8 prosent. Vi må tilbake til 1989 for å finne et stortingsvalg med miljøpreg. I 1989 var det over en tredjedel som nevnte energi og miljøvern som viktig for valget av parti; det var bare trygd, helse og eldreomsorg som var viktigere (Aardal og Valen 1995:19).

Interessen vedlikeholdes av katastrofer

Anthony Downs (1972) har lansert en alternativ teori for å forklare hvordan interessen for miljøspørsmål utvikler seg i opinionen. Hans teori står i kontrast til den jevne økning som nypolitikkteorien predikerer. Downs hevder at «oppmerksomhetssykluser» vil prege befolkningens interesse for miljøspørsmål. Interessen vil forsvinne etter en viss tid dersom den ikke kan vedlikeholdes av dramatiske hendelser – med tilhørende omtale i media. Katastrofen i Tsjernobyl kunne stimulere til motstand mot kjernekraft og øke interessen for miljøpolitikk, men tapte på lengre sikt sin kraft til å påvirke opinionen.

I perioden som ledet opp til stortingsvalget i 1989, knyttet en rekke hendelser Norge til viktige miljøspørsmål, slik som radioaktiv forurensning fra Tsjernobyl i deler av Norge, rapporter om hull i ozonlaget, rapporter om global oppvarming forårsaket av utslipp av CO₂, algeinvasjon i Sør Norge, selinvasjon i Finnmark og lanseringen av Brundtland-kommisjonens rapport om «Vår felles framtid»

(Gystad 2001). Om vi følger Downs teori (Neuman 1990), kan Norge sies å ha vært på en topp i «oppmerksomhetssyklusen» for miljø i 1989. Miljøinteressen blomstret opp ved dette valget og har ikke kommet tilbake ved senere stortingsvalg.

1990-tallet fortsatte med viktige konferanser om miljø i Rio i 1992 og Kyoto i 1997, og den påfølgende viktige Kyoto-protokollen for å redusere utslippet av drivhusgasser, men uten at dette ser ut til å ha hatt særlig gjennomslagskraft i norsk opinion. Stein Olav Gystads analyse av overskrifter om miljøspørsmål i Aftenposten i tiåret 1990-2000 viser at omfanget av negativ rapportering om miljøet så å si er konstant, og at det er en liten andel av overskriftene som omhandler global oppvarming (Gystad 2001: 47).

Opinionen går i sykluser

Dersom teorien om «oppmerksomhetssykluser» har noe for seg, burde vi snart kunne observere at opinionen blir mer opptatt av miljøspørsmål og miljøpolitikk. Vi vil også forvente at det er de globale miljøspørsmålene, særlig global oppvarming, som får mest oppmerksomhet.

Fører økt oppmerksomhet til nye holdninger til miljøpolitikk? Det er rimelig å forvente at når folk blir mer opptatt av miljø, og når spørsmålene har en klar kriseorientering, vil holdningen også kunne endre seg slik at flere ønsker å bidra til å løse problemene.

På hvilken måte dette kommer til uttrykk, er ikke lett å forutse. Mange miljøproblemer er kompliserte, og å løse dem vil kunne kreve kostbare omstillinger både for samfunnet og for den enkelte. I slike tilfeller forventer vi at folks standpunkt blir påvirket av elitenes eller ekspertenes syn på hvordan problemene skal løses. Siden ekspertene tilbyr forskjellige og delvis konkurrerende forslag, vil dette gjenspeiles i opinionen. For global oppvarming blir det nesten dagstøtt levert forslag til løsninger: ny teknologi, kvotehandel, miljøfond for fattige land som blir hardt rammet av miljøutslippene, restriksjoner på transport med CO₂-utslipp og «grønne skatter», bare for å nevne noen.

Meninger – men hva med handlinger?

En viktig underliggende dimensjon i holdningsdannelsen gjelder forholdet mellom mening og handling. I mange politiske spørsmål er holdningene som finnes i opinionen, relativt vage og uforpliktende. Dette vil særlig være tilfelle for det som vi kaller valensspørsmål – holdninger der det er stor grad av enighet om mål, men ikke nødvendigvis om hvilke midler som må til for å realisere målene. De klassiske valensspørsmålene finnes i økonomi – der de fleste vil være enige om at lav arbeidsledighet og lav inflasjon er å foretrekke. Men også innenfor sosialpolitikk, velferdspolitik og miljøpolitikk finnes valensspørsmål (Huseby 2000).

For å lodde dybden og styrken i holdninger til miljø bør vi derfor spørre om folk er villige til å ofre noe for å forbedre miljøet. For de globale miljøsakene er avstanden mellom det enkelte individs innsats og det kollektive resultat meget stor. Uansett hvor miljøriktig den enkelte oppfører seg, har dette kun en marginal innvirkning på forbedringen av det totale miljøet dersom ingen andre endrer atferd. I en slik situasjon er det vanskelig å motivere den enkelte til innsats – og å sikre at alle bidrar til løsninger.

I Norge må vi også ta hensyn til at vi befinner oss i et rikt land med et stort oljefond investert i utlandet. Dette kan stimulere velgernes tankegang om at løsningen på problemer som global oppvarming ligger i å bruke av oljeforbruken, og at egen offervilje er unødvendig (Listhaug 2005).

Det neste spørsmålet handler om hvilke grupper som har de mest positive miljøholdningene og er mest villige til å yte noe for å forbedre miljøet. Vi begrenser analysen til å studere hvordan dette henger sammen med noen sentrale demografiske kjennetegn og med valg av parti.

Globalt og nasjonalt ansvar

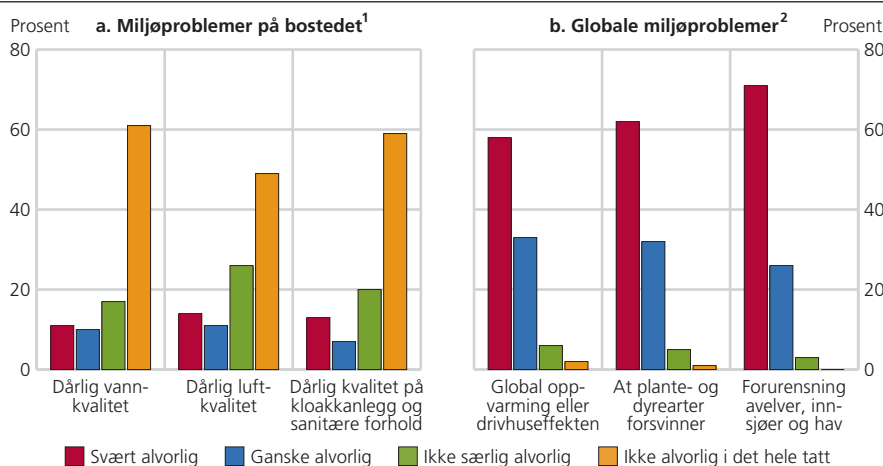
Miljøproblemer er et sammensatt fenomen. Det finnes både en lokal og en global dimensjon knyttet til denne problematikken. Et miljøproblem er globalt i den forstand at det krysser landegrensener og gjør seg gjeldende over hele eller store deler av verden.

På slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet var interessen for miljøvern i en positiv utvikling. Organisasjoner som Natur og Ungdom opplevde medlemsvekst, og miljøstiftelsen Bellona ble opprettet i 1986. Problemstillingene knyttet til miljø nådde også opp på politikernes dagsorden. FN satte sin handlingsplan, Agenda 21, ut i livet. Organisasjonen presenterte problembeskrivelser og løsningsforslag for å gjøre utviklingen sosialt, økonomisk og ikke minst økologisk bærekraftig. I Agenda 21 ble alle verdens regjeringer oppfordret til å lage nasjonale strategier for å oppnå en bærekraftig utvikling.

Det er likevel en betydelig forskjell på dagens bilde og situasjonen på begynnelsen av 90-tallet. I dag er det sterkere konsensus blant forskere, og det er utbredt enighet om at man faktisk er i ferd med å oppleve en menneskeskapt global oppvarming. I den senere tid har mye av oppmerksomheten, både i norske og internasjonale medier, blitt rettet mot den globale dimensjonen av miljøtruslene.

Et betimelig spørsmål vil da være om den norske opinionen følger med denne dreiningen i den nasjonale og globale mediedekningen. I figurene 1a og 1b viser vi norske respondenters holdninger til henholdsvis lokale og globale miljøproblemer.

Figur 1. Miljøproblemer på ditt bosted. 2007. Prosent

¹ Spørsmålet lyder: "Hvor alvorlig synes du disse problemene er der du bor?".

² Spørsmålet lyder: "Dersom vi ser på verden som helhet, hvor alvorlig synes du at de følgende miljøproblemer er?".

Kilde: Verdiundersøkelsen 2007, Statistisk sentralbyrå.

Figurene 1a og 1b viser at lokale miljøproblemer ikke bekymrer like mye som de globale. På spørsmålet om «hvor alvorlige synes du disse problemene er der du bor», mener flertallet av et representativt utvalg av Norges befolkning at dårlig vannkvalitet, dårlig luftkvalitet og dårlig kvalitet på kloakkanlegg og sanitære forhold ikke representerer alvorlige miljøproblemer.

Det store flertallet i undersøkelsen mener imidlertid at globale miljøproblemer er av alvorlig art. Til tross for dette blir ikke global oppvarming

ansett for å være det mest alvorlige når det blir satt opp mot trusselen om at plante- og dyrearter forsvinner, og at elver, innsjøer og hav blir forurenset. Av de to figurene (1a og 1b) kan man lese at Norges befolkning er mer opptatt av globale miljøproblemer enn av lokale. Folk i spredt bebygde strøk er litt mindre bekymret over lokale miljøproblemer enn resten av populasjonen. Det er et tankekors at forholdet er motsatt når det gjelder globale miljøproblemer, det vil si at folk i byer er mindre bekymret. Forskjellene er likevel ikke påfallende store.

Miljø satt i større sammenheng

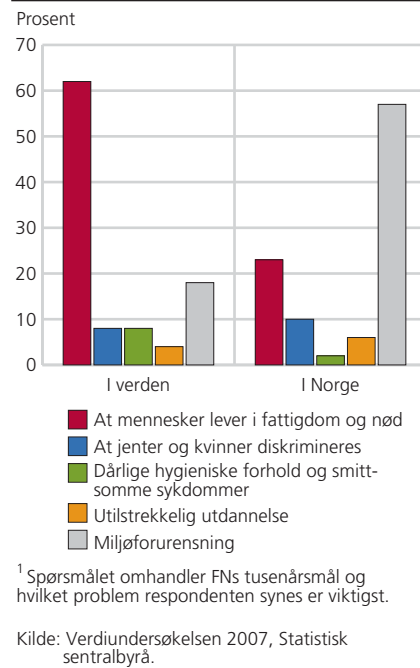
I år 2000 ble lederne for alle verdens land enige om å prøve å løse de mest alvorlige globale miljøproblemer i vår tid. Målene for dette arbeidet kalles gjerne tusenårsmålene. Det er snakk om flere felles målsetninger som skal nås innen 2015, og som er ment å være en rettesnor for de nasjonale regjeringer. De er en oppskrift på hvordan man skal bekjempe fattigdom i verden. Miljøforurensning er blant de store utfordringene som må møtes for å overkomme fattigdom, nærmere bestemt ved å sikre bærekraftig utvikling, ifølge tusenårsmålene.

Figur 2 viser hvilke globale problemer norske respondenter i verdiundersøkelsen mener er mest alvorlige – i verden som helhet og i Norge. Miljøforurensning er tatt med som et svaralternativ. Miljøspørsmålet er altså satt opp mot andre samfunnsproblemer. De fleste mener at fattigdom og nød er blant de mest prekære globale utviklingsutfordringene. Miljøforurensning følger som nummer to, med en mye lavere prosent. Forurensning regnes som Norges viktigste miljøutfordring, med fattigdom og nød på andre plass. Dette resultatet er ikke overraskende, i og med at Norge er et rikt land med relativt liten fattigdom.

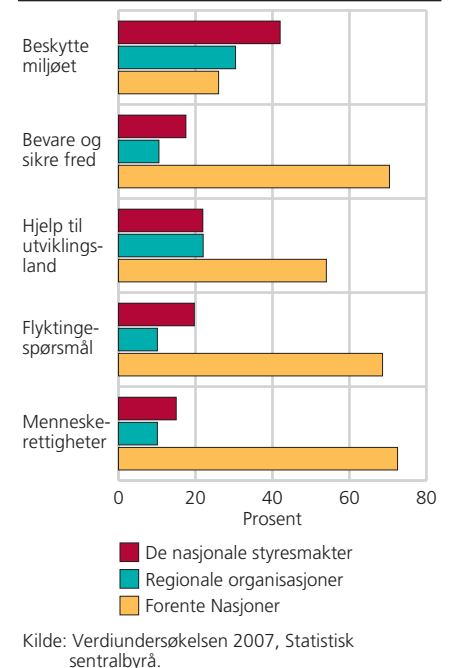
Spørsmålet om miljø omfatter også hvilket politisk nivå som skal håndtere miljøproblemer. Figur 3 viser at svarfrekvensen på dette spørsmålet skiller seg ut fra tilsvarende svarfrekvens for andre problemer. Et flertall mener at fred, U-hjelp, flyktningsspørsmål og menneskerettigheter bør håndteres gjennom FN-systemet. Når det kommer til ansvaret for å beskytte miljøet, er svarene jevnere fordelt. Over 40 prosent mener at miljøansvaret bør ligge hos de nasjonale styresmakter.

En forklaring på disse funnene kan være at en del av de andre problemene som det er spurt om, tilhører den globale, heller enn den lokale/nasjonale dimensjonen, mens miljøutfordringene i større grad berører oss på et lokalt plan. Miljøproblemet er både et lokalt, nasjonalt og globalt problem. Ingen av styringsnivåene kan utelates om man ønsker å gripe fatt i dette.

Figur 2. **Mest alvorlige problem.¹ 2007. Prosent**

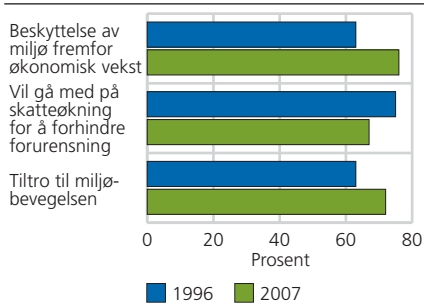

Figur 3. **Hvem bør håndtere ulike problemer? 2007. Prosent**

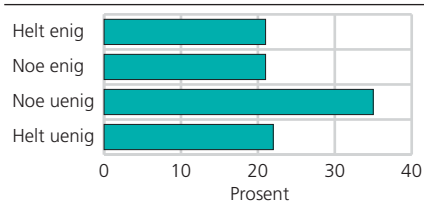

Figur 4. **Holdning til miljøvern over tid. Perioden 1996-2007. Prosent¹**

¹ Figuren viser endringer fra 1996 til 2007 på tre indikatorer.
Kilde: Verdiundersøkelsen 2007, Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. **Egenkostnad og holdning til miljø. 2007. Prosent**

Kilde: Verdiundersøkelsen 2007, Statistisk sentralbyrå.

Miljøproblemet anses i hovedsak for å være et globalt problem, men også en utfordring der man er avhengig av nasjonal, i tillegg til internasjonal, satsing. Lokale miljøproblemer blir ikke sett på som så alvorlige som globale, samtidig som globale miljøproblemer ikke blir sett på som like alvorlige som den generelle fattigdom.

Holdningene endrer seg

Hva skjer med de mer direkte holdningene til miljøvern? Det har skjedd en endring i forhold til dette temaet i den siste tiårsperioden. Og det kan tenkes at hyppig omtale i media har bidratt til et opinionsskifte.

Figur 4 viser at det har vært oppgang på to av tre indikatorer for holdning til miljøvern fra 1996 til 2007. Hele 76 prosent ønsker i 2007 beskyttelse av miljø fremfor økonomisk vekst, mot 63 prosent i 1996. Økonomisk vekst er ofte blitt satt i et motsetningsforhold til beskyttelse av miljøet. Tilsvarende tall for tiltro til miljøbevegelsen er henholdsvis 72 og 63 prosent. Men på den ene indikatoren, utsagnet om man ønsker å gå med på skatteøkning for å forhindre forurensning, er tendensen motsatt. Mens 75 prosent av respondentene var enige i dette utsagnet i 1996, sank tilsvarende tall til 67 prosent i 2007.

Folk flest er altså i større grad enn tidligere villig til å sette økonomisk vekst til side for miljøet. Det er også en mindre personlig vilje til å yte noe selv, men kollektivt kan vi ofre noe av veksten. Noe av forklaringen på økningen når det gjelder beskyttelse av miljø fremfor økonomisk vekst, kan ligge i at vi har fått mindre forurensende industri i Norge de siste ti årene. Dette innebærer at færre av respondentene ville frykte tap av arbeidsplass om man skulle prioritere miljø fremfor økonomisk vekst.

Det er tilsynelatende en motsetning mellom de to første miljøindikatorne. Det første spørsmålet kan sies å være mindre forpliktende enn det andre.

Hovedkonklusjonen her er betinget – på to indikatorer, økonomisk vekst og tillit til miljøbevegelsen, er folk blitt mer positive til miljøvern, men på den tredje – økt skatt – har de blitt mer negative. Men, selv om viljen til skatteøkning for miljøet er mindre, er det store flertallet fortsatt positive til å ofre skatte kroner for miljøet. Det er en betydelig vilje blant nordmenn til å gjøre personlige ofre her. Dette kan også være en grunn til at flertallet ønsker å løse miljøproblemene på nasjonalt plan (se figur 3), som er nærmest individnivået av svaralternativene.

Dette funnet utdypes i figur 5, hvor respondentene skal uttrykke grad av enighet med utsagnet: «Myndighetene bør redusere forurensningen av miljøet, men det bør ikke koste meg noe». Her kan vi lese at et lite flertall (57 prosent) er uenig i utsagnet. Dette bekrefter at de fleste i landet ikke er uvillige til en personlig oppofrelse om miljøet blir bedre ivaretatt. Spørsmålet ble ikke stilt i den forrige verdiundersøkelsen i 1996.

Hva påvirker opinionen?

Vi antar at forskjellige egenskaper ved individet slik de fremstår i våre forklaringsvariabler, har innvirkning på holdninger til miljøvern. Vi har undersøkt om personer med ulike egenskaper har svart forskjellig på spørsmålene om miljø, både i 1996 og i 2007.

For å se på dette nærmere har vi foretatt analyser med de samme tre indikatorene som vi så i figur 4, som avhengige variabler, både for datasettet fra 1996 og det nye 2007-materialet. I tillegg har vi gjort en analyse med en skala «anser globale miljøproblemer for å være alvorlige» som avhengig variabel.

Ifølge funn fra valgundersøkelsen (Aardal 1999) har velgere som stemmer Høyre og Fremskrittspartiet, gitt sterkest uttrykk for at økonomisk vekst er viktigere enn miljøvern. Vår antakelse er at dette også gjelder for verdiundersøkelsen. Velgere som stemte på ett av disse to partiene ved siste stortingsvalg, vil trolig være mindre positivt innstilt til miljøvern enn andre velgergrupper. Arbeiderpartiet brukes som referansekategori, det vil si at de andre velgergruppene sammenlignes med Ap-velgerne. I tillegg til stemmegivning har vi også tatt for oss kjønn, alder, inntekt og utdanning som forklaringsvariabler, se tabell 1 (bakerst i artikkelen).

Kvinner, eldre og høytlønnede

For begge tidspunktene er kvinner mer tilbøyelig enn menn til å gå med på en skatteøkning for å redde miljøet. Dette fremgår av tabell 1. I 1996 var de som deltok i undersøkelsen, mindre positive til en slik skatteøkning jo eldre de var. Det er motsatt i 2007: Viljen til å gå med på en skatteøkning for miljø er større jo eldre en er. I 1996 var personer med høyere utdanning mer positive til miljøet, mens i 2007 var det inntekt som var avgjørende; jo høyere inntekt, desto mer miljøvennlig holdning.

Sammenlignet med Arbeiderparti-velgere var SVs velgere betydelig mer positive til skatteøkning i 1996, mens Høyre- og FrP-velgere var avgjørende mer negative både i 1996 og i 2007. Den avhengige variabelen «skatteøkning for miljø» omhandler personlig vilje til å yte noe selv for miljøet. Tabell 2 (bakerst i artikkelen) stiller det mer kollektive spørsmålet «beskyttelse av miljø fremfor økonomisk vekst». Sannsynligheten for å prioritere beskyttelse av miljøet fremfor økonomisk vekst handler i større grad om den kollektive enn den individuelle offerviljen, og her er effekten av individuelle egenskaper svakere. Enigheten i dette spørsmålet er større i den norske befolkningen enn i spørsmålet om skatteøkningen, se tabell 2.

I datamaterialet fra 1996 er faktisk ingen av forklaringsvariablene statistisk signifikante, det vil si at de ikke gir et sikkert tall. For 2007 er høyere utdanning assosiert med mer positiv holdning til miljøvern, mens det er mindre sannsynlig at de som stemmer Høyre eller Fremskrittspartiet, vil vektlegge miljøet mer enn økonomisk vekst, se tabell 3 (bakerst i artikkelen).

For spørsmålet om tiltro til miljøbevegelsen (tabell 3) er effekten av individuelle egenskaper sterkere. Kvinner har større tiltro til miljøbevegelsen enn menn, både i 1996 og i 2007. Eldre har mindre tiltro, mens personer med høyere utdanning har mer tiltro i begge under-

søkelsene. Igjen skiller høyrepartiene seg ut med negative miljøholdninger, men funnet for Høyre er ikke av avgjørende betydning for datamaterialet fra 2007. Et interessant funn er at effekten av å ha stemt på Sosialistisk Venstreparti var positiv i 1996. I 2007 har Venstre-velgerne tatt over som gruppen med størst tiltro til miljøbevegelsen.

Til slutt har vi laget en skala satt sammen av tre spørsmål om globale miljøproblemer, for å undersøke hvilke individuelle karakteristikk som gjør at folk anser disse for å være alvorlige. Spørsmålene finnes bare i undersøkelsen for 2007. Kvinner og personer med høyere utdanning anser globale miljøproblemer for å være mest alvorlig, mens FrP-velgere ikke mener at globale miljøproblemer er alvorlige, se tabell 4 (bakerst i artikkelen).

Referanser

- Dalton, Russell J. (2006): *Citizen Politics*, Washington DC: Congressional Quarterly Press.
- Demaris, Alfred (1992): *Logit Modeling: Practical Applications*, London: Sage.
- Downs, Anthony (1972): «Up and Down with Ecology – The Issue-Attention Cycle» *Public Interest* 28 (Summer): 38-50.
- Gystad, Stein Olav (2001): Stabilitet eller endring? Den norske miljøopinionen på 1990-tallet, hovedoppgave i statsvitenskap, NTNU.
- Hamilton, Lawrence C. (1992): *Regression With Graphics*, Belmont, CA: Duckbury Press.
- Huseby, Beate (2000): Government and Political Support, dr. polit.-avhandling i statsvitenskap, NTNU.
- Inglehart, Ronald (1977): *The Silent Revolution*, Princeton: Princeton University Press.
- Karlsen, Rune og Bernt Aardal (2007): «Politisk dagsorden og sakseierskap», i Bernt Aardal (red.): *Norske velgere. En studie av stortingsvalget 2005*, Oslo: Damm.
- Listhaug, Ola (2005): «Oil Wealth Dissatisfaction and Political Trust in Norway: A Resource Curse?», i *West European Politics* 28 (4): 934-851.
- Neuman, W. Russell (1990): «The Threshold of Public Attention», i *Public Opinion Quarterly* 54 (2): 159-176.
- Nordås, Ragnhild og Nils Petter Gleditsch (2007): «Climate Change and Conflict», i *Political Geography* 26 (6): 627-638.
- Ringdal, Kristen (2001): *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*, Bergen: Fagbokforlaget.
- Aardal, Bernt (1993): *Energi og miljø*, Rapport 93: 15, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Aardal, Bernt og Henry Valen (1995): *Konflikt og opinion*, Oslo: NKS-forlaget.
- Aardal, Bernt (1999): *Velgere i 90-årene*, Oslo: NKS-forlaget.

Mindre villige til å betale for å redde miljøet

Funnene fra verdiundersøkelsen i 2007 viser altså at det er de globale miljøutfordringene som anses å være mest alvorlige. Flertallet i undersøkelsen ser det som mer bekymringsfullt at plante- og dyrearter forsvinner, og at elver, innsjøer og hav forurennes, enn at det skjer en global oppvarming. Men godt over halvparten av befolkningen ser alle disse tre problemene som svært alvorlige.

Ved å sammenligne våre nye data fra 2007 med verdiundersøkelsen for 1996 har vi kunnet spore holdningsendringer i den siste tiårsperioden. Funnene kan tyde på at folk er blitt mer bekymret for miljøproblemene, men samtidig er litt mindre villig enn tidligere til å yte noe personlig, gjennom skatteøkning, for å redusere problemene. Til tross for en slik tendens sier majoriteten av den norske befolkning seg fortsatt villig til å bære personlige kostnader om dette vil bidra til å forbedre miljøet.

Verdiundersøkelsen viser også hvilke grupper i befolkningen som har de mest miljøvennlige holdningene, både for årene 1996 og 2007. Det viste seg at høyrepartienes velgere, spesielt de som stemte FrP, skilte seg ut med negative miljøholdninger. Dette bekrefter Aardals (1999) funn. Av de mer generelle demografiske kjennetegn har kjønn og utdanning mest effekt. Kvinner og personer med høyere utdanning har de mest positive holdninger til miljøet.

Tabell 1. Sannsynlighet for å gå med på skatteøkning for å forhindre forurensning. Logit-koeffisienter med standardfeil i parentes

Variabler	WVS 1996		WVS 2007	
	b	St.feil	b	St.feil
Konstantledd	2,379**	(0,639)	-0,177	(0,318)
Kvinne	0,373*	(0,152)	0,302*	(0,148)
Alder	-0,074*	(0,030)	0,012*	(0,005)
Alder kvadrert	0,001*	(0,000)		
Inntekt	0,038	(0,029)	0,077**	(0,028)
Høyere utdanning	0,632**	(0,180)	0,185	(0,158)
Parti (AP referanse)				
Fremskrittspartiet	-0,893**	(0,229)	-0,779**	(0,213)
Høyre	-0,646**	(0,219)	-0,698**	(0,220)
Kristelig Folkeparti	-0,031	(0,337)	-0,142	(0,423)
Senterpartiet	-0,240	(0,266)	0,121	(0,331)
Sosialistisk Venstrepartiet	1,084*	(0,483)	0,431	(0,309)
Venstre	0,041	(0,347)	0,264	(0,370)
Annet/ikke stemt	0,116	(0,566)	0,050	(0,255)
Antall enheter	1 039		936	
Log likelihood	1 091,221		1 114,041	
Pseudo R ²	0,060		0,055	

*signifikansverdi < 5 prosent, **signifikansverdi < 1 prosent. Avhengig variabel er: «Jeg vil gå med på skatteøkning dersom den ekstra skatten blir brukt til å forhindre forurensning av miljøet». Respondenter som har svart «helt enig» og «noe enig» i dette utsagnet, har fått verdien 1. Inntekt går på husholdningsinntekt, og er klassifisert i ti kategorier. For høyere utdanning har personer med noe eller fullført høyere utdanning fått verdien 1. Cox & Snell R² er presentert.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Sannsynlighet for å prioritere beskyttelse av miljøet fremfor økonomisk vekst. Logit-koeffisienter med standardfeil i parentes

Variabler	WVS 1996		WVS 2007	
	b	St.feil	b	St.feil
Konstantledd	0,513*	(0,261)	1,402**	(0,365)
Kvinne	0,068	(0,132)	0,032	(0,165)
Alder	-0,008	(0,004)	-0,002	(0,005)
Inntekt	0,030	(0,024)	0,001	(0,031)
Høyere utdanning	0,254	(0,148)	0,498**	(0,179)
Parti (AP referanse)				
Fremskrittspartiet	0,049	(0,221)	-0,976**	(0,231)
Høyre	0,015	(0,201)	-0,518*	(0,253)
Kristelig Folkeparti	0,009	(0,273)	0,333	(0,562)
Senterpartiet	0,220	(0,244)	-0,291	(0,346)
Sosialistisk Venstrepartiet	0,584	(0,306)	-0,037	(0,337)
Venstre	0,360	(0,295)	0,588	(0,499)
Annet/ikke stemt	0,363	(0,459)	-0,291	(0,279)
Antall enheter	1 039		940	
Log likelihood	1 350,449		948,735	
Pseudo R ²	0,018		0,044	

*signifikansverdi < 5 prosent, **signifikansverdi < 1 prosent. Avhengig variabel har verdien 1 for de respondene som er enige i utsagnet: «Beskyttelse av miljøet bør prioriteres, selv om det kan føre til mindre økonomisk vekst og til noe tap av arbeidsplasser». Inntekt går på husholdningsinntekt, og er klassifisert i ti kategorier. For høyere utdanning har personer med noe eller fullført høyere utdanning fått verdien 1. Cox & Snell R² er presentert.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. Sannsynlighet for å ha tiltro til miljøbevegelsen. Logit-koeffisienter med standardfeil i parentes. (Rettet etter publisering av papirversjon)

Variabler	WVS 1996		WVS 2007	
	b	St.feil	b	St.feil
Konstantledd	0,999**	(0,267)	1,362**	(0,347)
Kvinne	0,352**	(0,134)	0,394*	(0,156)
Alder	-0,020**	(0,004)	-0,012*	(0,005)
Inntekt	0,019	(0,024)	-0,018	(0,030)
Høyere utdanning	0,382*	(0,151)	0,570**	(0,169)
Parti (AP referanse)				
Fremskrittspartiet	-0,311	(0,220)	-0,665**	(0,219)
Høyre	-0,192	(0,201)	-0,309	(0,236)
Kristelig Folkeparti	-0,394	(0,274)	0,502	(0,514)
Senterpartiet	-0,187	(0,604)	-0,224	(0,319)
Sosialistisk Venstrep.	1,187**	(0,378)	0,546	(0,357)
Venstre	0,042	(0,287)	1,313*	(0,543)
Annet/ikke stemt	0,363	(0,484)	-0,512*	(0,248)
Antall enheter	1 039		940	
Log likelihood	1 315,521		1 027,541	
Pseudo R ²	0,063		0,069	

*signifikansverdi < 5 prosent, **signifikansverdi < 1 prosent. Avhengig variabel er: «Tiltro til miljøbevegelsen». Respondenter som har svart «svært stor tiltro» og «ganske stor tiltro» i dette utsagnet, har fått verdien 1. Inntekt går på husholdningsinntekt, og er klassifisert i ti kategorier. For høyere utdanning har personer med noe eller fullført høyere utdanning fått verdien 1. Cox & Snell R² er presentert
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. OLS-regresjon med «anser globale miljøproblemer for å være alvorlige» som avhengig variabel. Stigningstall med standardfeil i parentes

Variabler	WVS 2007	
	b	St.feil
Konstantledd	8,855**	(0,221)
Kvinne	0,268**	(0,101)
Alder	-0,001	(0,003)
Inntekt	-0,024	(0,019)
Høyere utdanning	0,228*	(0,108)
Parti (AP referanse)		
Fremskrittspartiet	-0,661**	(0,153)
Høyre	-0,252	(0,154)
Kristelig Folkeparti	0,014	(0,287)
Senterpartiet	-0,076	(0,217)
Sosialistisk Venstrep.	-0,026	(0,187)
Venstre	0,072	(0,233)
Annet/ikke stemt	-0,001	(0,169)
Antall enheter	935	
R ²	0,045	

*signifikansverdi < 5 prosent, **signifikansverdi < 1 prosent. Avhengig variabel er: «Tiltro til miljøbevegelsen». Respondenter som har svart «svært stor tiltro» og «ganske stor tiltro» i dette utsagnet, har fått verdien 1. Inntekt går på husholdningsinntekt, og er klassifisert i ti kategorier. For høyere utdanning har personer med noe eller fullført høyere utdanning fått verdien 1. Cox & Snell R² er presentert.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nå vet vi mer om innvandrerne i Norge

Visste du at innvandrerbefolkningen ikke er mer utsatt for vold og trusler enn befolkningen sett under ett? At en av fem innvandrerkvinner synes de snakker så dårlig norsk at de har problemer med å snakke med andre nordmenn på gaten? Eller at om en rangerer religiøsitet på en skala fra en til ti, skårer somaliere 9,9 og iranerne bare 3,9? Iranerne er den eneste gruppen som er like sekulær som befolkningen ellers.

Dette, og mye mer, fant Statistisk sentralbyrå (SSB) ut da vi stilte 3 053 innvandrere en mengde spørsmål om deres levekår.

Norge har et unikt statistikkssystem. Ved å koble sammen ulike offentlige registre kan SSB finne ut svært mye om befolkningen. Vi kan vite om en person er innvandrer eller ikke, gift eller skilt, sysselsatt eller arbeidsledig. Men registrene kan ikke si oss noe om du er ensom eller har mange venner, om du blir mobbet på jobben eller om du synes du sliter med økonomien. Det er med andre ord mange sider ved folks levekår registrene ikke kan beskrive. Derfor må vi ut og spørre folk om deres egne erfaringer gjennom regelmessige levekårsundersøkelser.

Siden tidlig på 1970-tallet har SSB gjennomført omfattende intervjuundersøkelser om folks levekår i representative utvalg av befolkningen. I slike generelle utvalgsundersøkelser vil det bestandig være for få innvandrere til at en kan gi en god beskrivelse av hvordan levekårene varierer mellom innvandrergrupper. I tillegg er det grupper av innvandrere som kan være vanskelig å få tak i, for eksempel de som er nyankomne, de som mangler norskkunnskaper eller de som er uten tillit til myndighetene.

Tre undersøkelser

SSB har derfor tre ganger gjennomført egne levekårsundersøkelser blant innvandrere, i 1983, 1996 og den siste i 2005/2006 (heretter kalt LKI). Dersom du sitter med et rykende ferskt nummer av Samfunnspeilet i hånden, er det bare rundt en uke siden resultatene ble sluppet ut i offentligheten gjennom SSB-rapporten *Levekår blant ikke-vestlige innvandrere i Norge 2005/2006*. Her gir vi en kort presentasjon av undersøkelsen, og tre smakebiter fra funnene. Senere analyser vil gå mer i dybden på enkelte temaer, som diskriminering og etterkommernes levekår. I likhet med tidligere levekårsundersøkelser blant innvandrere er også den siste undersøkelsen utført på oppdrag for innvandringsmyndighetene og finansiert av Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

I intervjuene kan mer subjektive vurderinger og meninger komme fram, for eksempel om arbeidsmiljøet, opplevelse av diskriminering eller egen språkkompetanse. I tillegg ble innvandrerne stilt spørsmål om tiden før innvandringen, hvordan kontakten med opprinnelseslandet ivaretas og eventuelle planer om å utvandre (se faktaboks for fullstendig liste over tema). Her gir vi tre smakebiter: en om trusler og vold, en om innvandrernes norskferdigheter, en om deres forhold til religion samt et innblikk i hvordan selve undersøkelsen ble gjennomført.

Kristin Henriksen

Kilder: Denne teksten bygger på artikler av Kristin Henriksen, Lars Østby, Svein Blom og Kristian Tronstad, i SSB-rapporten *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006* (Blom og Henriksen 2008) og *Levekår blant innvandrere 2005/2006 – dokumentasjonsrapport* (Gulløy 2008).

Kristin Henriksen er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk.

Hun jobber med innvandrings- og integreringsstatistikk, og har blant annet forfattet rapporten *Fakta om 18 innvandrergrupper i Norge* utgitt i 2007. (khe@ssb.no)

Definisjoner

Innvandrerbefolkningen består av personer med to utenlandsfødte foreldre: førstegenerasjonsinnvandrere som har innvandret til Norge, og personer som er født i Norge med to foreldre født i utlandet, også kalt etterkommere.

Landbakgrunn = eget, eventuelt foreldres utenlandske fødeland.

Personer uten innvandringsbakgrunn har kun Norge som landbakgrunn.

Ikke-vestlige land = Asia med Tyrkia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa.

Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/2006

Innvandrere fra ti utvalgte landgrupper er intervjuet: Bosnia-Hercegovina, Serbia og Montenegro, Tyrkia, Irak, Iran, Pakistan, Sri Lanka, Vietnam, Somalia og Chile.

De fleste spørsmålene i spørreskjemaet er hentet fra Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 1996 samt fra andre levekårsundersøkelser.

Tema er bolig og boforhold, arbeid og arbeidsmiljø, utdanning og språk, religion, familie og bakgrunn fra opprinnelseslandet, økonomi, helse, sosial kontakt, vold og utrygghet, organisasjoner, medievane og fritid. Enkelte nye tema er kommet inn: spørsmål om statsborgerskap, religion, eiendom i utlandet og opplevd diskriminering. Delen som handler om helse publiseres senere.

Det finnes til nå tre rapporter som beskriver den siste levekårsundersøkelsen blant innvandrere. For å forankre undersøkelsen i innvandrer miljøer ble det i forbindelse med planleggingen gjort en kvalitativ forstudie (Daugstad og Lie 2004). En egen dokumentasjonsrapport beskriver gjennomføringen av undersøkelsen (Gulløy 2008). Her redegjøres for utvalg og frafall, utviklingen av spørreskjema og informasjonsmateriale samt vurderinger av kvalitet og feilkilder i undersøkelsen. Selve resultatene fra undersøkelsen presenteres Blom og Henriksen (2008)

SSB vil presentere flere analyser om innvandrerne senere i 2008, inkludert resultatene fra en levekårsanalyse blant ungdom med bakgrunn fra Tyrkia, Vietnam og Pakistan.

Ikke mer utsatt for vold og trusler

Det er ikke lett å måle det «sanne» omfanget av vold og trusler. Spørsmål om dette kan oppfattes som sensitive. Kanskje er det særlig vanskelig å fange opp vold og trusler som forekommer i hjemmet, blant innvandrere som ellers i befolkningen. Det kan også tenkes at opplevelser av vold og utrygghet farges av hvor man kommer fra. Dersom en kommer fra et voldelig samfunn, der man kanskje ser flere episoder av vold i løpet av uka, kan Norge oppleves relativt trygt. Har

man derimot vært lenge i Norge, kan det tenkes at man får en annen standard for hva som oppleves som voldelig og truende.

Innvandrerbefolkningen er ikke mer utsatt for vold og trusler enn befolkningen generelt, og de er mindre utsatt for tyveri og skadeverk (se figur 1, 2 og 3). Innad i innvandrerbefolkningen er det imidlertid store forskjeller, slik det også vil være om vi ser på undergrupper ellers i befolkningen. Iranerne skiller seg ut ved å være både mest utsatt for vold og/eller trusler, og ved i størst grad å ha opplevd tyveri eller skadeverk, mens vietnameserne og srilankerne er minst utsatt.

Et mindretall på 6 prosent oppgir å ha blitt utsatt for vold, og like mange har blitt utsatt for trusler i løpet av det siste året. Noen har blitt utsatt for begge deler, uten at vi har beregnet andelen her. I hele befolkningen er det noe mindre vanlig å ha vært utsatt for vold, men omtrent like mange har blitt utsatt for alvorlige trusler. I gjennomsnitt svarer 9 prosent i innvandrerbefolkningen at de har blitt utsatt for tyveri eller skadeverk det siste året, langt færre enn de 17 prosent som svarer dette i totalbefolkningen.

Det er noe færre innvandrerkvinner enn innvandrer menn som sier at de har blitt utsatt for vold, mens det er små forskjeller mellom kjønnene hva gjelder utsatthet for alvorlige trusler, tyveri og skadeverk.

Iranerne minst religiøse

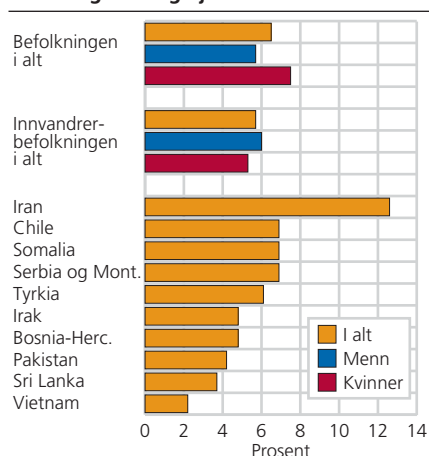
Religion og religionsutøvelse er et tema som gjerne overlates til privatsfæren, i den forstand at det er trosfrihet for den enkelte. Det er lite kontroversielt å hevde at det er bedre for integreringen å være sysselsatt enn å være arbeidsledig, men hvorvidt en chilener fremdeles er katolikk eller har mistet sin barnetro, er ikke like enkelt å tolke som uttrykk for vellykket integrering.

I LKI ble de intervjuede spurt om hvilken religiøs tro de er oppdratt i, og om de fremdeles har sin barnetro inntakt. Undersøkelsen gir også en pekepinn på hvor viktig religion er for innvandrere, deres religiøse aktivitet, og hvor lett eller vanskelig det er å praktisere sin religion i det norske samfunnet.

I undersøkelsen oppgir en av ti innvandrere at religion ikke har noen betydning i livet, mens fire av ti sier at religion er svært viktig. Om lag hver tiende spurte plasserer seg midt på skalaen over hvor viktig religionen er (skalaen går fra en til ti).

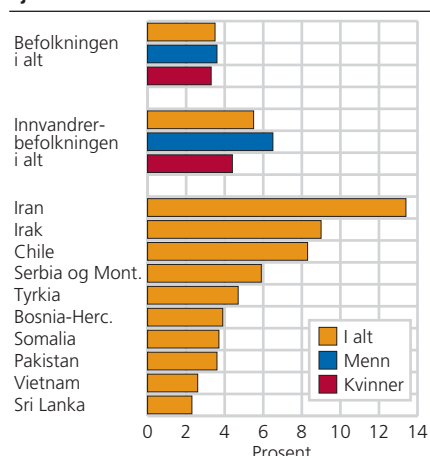
Iranere er mest sekulære; hele 40 prosent sier at religion ikke har noen betydning for dem. Blant chilenerne og innvandrere fra Bosnia-Hercegovina sier omkring 25 prosent det samme, mens i underkant av 20 prosent av innvandrerne

Figur 1. Andel som i løpet av året er blitt utsatt for alvorlige trusler, etter landbakgrunn og kjønn. Prosent

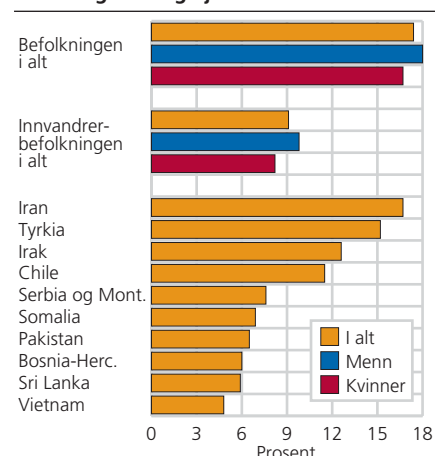
Kilde: Levekår blant innvandrere 2005/2006 og Levekår tverrsnitt 2004, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Andel som i løpet av året er blitt utsatt for vold, etter landbakgrunn og kjønn. Prosent

Kilde: Levekår blant innvandrere 2005/2006 og Levekår tverrsnitt 2004, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Andel som i løpet av året er blitt utsatt for tyveri eller skadeverk, etter landbakgrunn og kjønn. Prosent

Kilde: Levekår blant innvandrere 2005/2006 og Levekår tverrsnitt 2004, Statistisk sentralbyrå.

fra Serbia og Montenegro sier at religionen ikke har noen betydning i livet deres. Somaliere representerer den andre ytterlighet, med ni av ti som mener at religionen er svært viktig. Blant pakistanere oppgir 65 prosent at religionen er svært viktig, mens andelen som svarer «svært viktig» blant tyrkere og srilankere, er i underkant av 50 prosent.

Er innvandrerne mer religiøse enn befolkningen ellers?

I den europeiske samfunnsundersøkelsen (ESS) der også Norge var med, ble respondentene i 2006 spurt om å plassere seg på en skala fra 0 til 10 hvor 0 sto for at de ikke var religiøse, mens verdien 10 indikerte at religion var svært viktig. Skalaen i ESS skiller seg dermed litt ut fra skalaen som ble brukt i LKI, hvor minste verdi var 1. Nærmere 15 prosent av det norske utvalget i den europeiske undersøkelsen oppga at de ikke var religiøse (verdien 0), og Norge ble rangert blant Europas minst religiøse samfunn med en gjennomsnittskår på 3,8. Tilsvarende skår i Sverige og Danmark var 3,6 og 4,3, mens Kypros og Polen lå øverst med henholdsvis 7,0 og 6,6 i gjennomsnittskår.

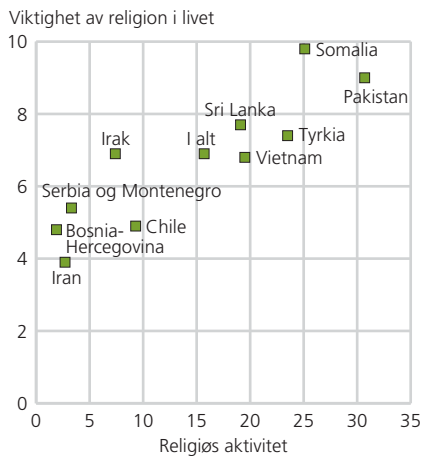
En gjennomsnittskår for de ti ikke-vestlige innvandrergroppene var i vår undersøkelse på 6,9 på skalaen. Dette viser at religion i gjennomsnitt er viktigere i livet til ikke-vestlige innvandrere enn blant befolkningen generelt.

Innvandrerne er også spurt om hvor mange religiøse møter, eller bønn arrangert av trossamfunn, de er med på i løpet av et år. Figur 4 viser «religiøs aktivitet» og hvor viktig religion er i livet. Det er en klar sammenheng mellom

Sammenligninger med en «veid befolkning»

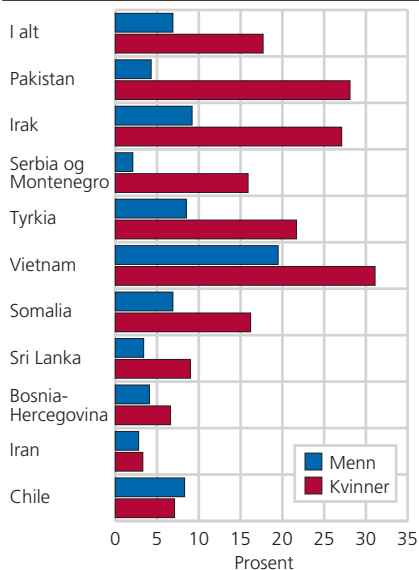
I 2004 ble et tverrsnitt av befolkningen stilt en del spørsmål om vold og trusler i forbindelse med den årlige levekårsundersøkelsen. Det er derfor mulig å sammenligne resultatene i denne undersøkelsen med resultatene fra levekårsundersøkelsen blant innvandrere. Vi har valgt å veie resultatene for befolkningen slik at den framtrer med samme fordeling etter bosted, kjønn og alder som innvandrerne (de ti nasjonalitetene samlet). Det er dermed ikke relevant å forklare eventuelle forskjeller mellom innvandrerne og befolkningen ved å henvise til forskjeller i kjønns- alders- eller bostedsfordeling. Derfor vil også den våkne leser oppdage at tallene for hele befolkningen som vi presenterer her, ikke er de samme som ble publisert i etterkant av levekårsundersøkelsen (<http://www.ssb.no/emner/03/05/vold/>). For eksempel er det 3,6 prosent i en «veid befolkning» som svarer at de er utsatt for trusler, mot 6,5 prosent i en «veid befolkning».

Figur 4. **Figurens x-akse viser gjennomsnittlig antall ganger innvandrerguppen har vært religiøst aktiv siste 12 måneder. Figurens y-akse viser religionens gjennomsnittlige viktighet for innvandrerguppen**

Kilde: Levekår blant innvandrere 2005/2006, Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. **Andel som vurderer sine norskkunnskaper som dårlige eller svært dårlige, etter kjønn og landbakgrunn**

Kilde: Levekår blant innvandrere 2005/2006, Statistisk sentralbyrå.

de ikke-vestige innvandrernes tro og trosutøvelse; de som oppgir at religion ikke er viktig i livet, er også mindre religiøst aktive.

Kvinner snakker dårligere norsk

Å beherske godt norsk er ofte nødvendig for økonomisk, sosial og politisk deltakelse i samfunnet. Språkferdigheter gjør det mulig å ta i bruk sine demokratiske rettigheter og etablere kontakt og vennskap med personer utenfor ens nære krets. Innvandreres ferdigheter i norsk vil i noen grad henge sammen med hvor lenge den enkelte har bodd i Norge. Men det er ikke nødvendigvis slik at grupper med lang botid behersker norsk godt. Viktigere for språkbeherskelsen er deltakelse i arbeidslivet, noe som kan forklare at mange kvinner fra Pakistan og Tyrkia, som har lav sysselsetting, behersker norsk relativt dårlig.

De intervjuede er spurt om hvor godt de selv synes de snakker norsk. De kan velge mellom svært godt, godt, middels, dårlig eller svært dårlig. Figur 5 viser at flere innvandrerkvinner enn -menn anser sine norskkunnskaper som dårlige eller svært dårlige. I noen av landgruppene er forskjellen til dels svært stor. Mye av forskjellen skyldes trolig at innvandrerkvinner deltar mindre i arbeidslivet enn innvandrermenn. Det kan også tenkes at kvinner er mer kritiske til sine kunnskaper enn menn, uten at vi kan bekrefte en slik hypotese.

I gjennomsnitt mener 18 prosent av innvandrerkvinnene at deres norskkunnskaper er dårlige eller svært dårlige, mot 7 prosent blant mennene. Det er særlig store kjønnsforskjeller i grupper hvor menn er sysselsatt i mye større grad enn kvinner. Dette gjelder blant annet innvandrere fra Pakistan og Tyrkia. I disse gruppene mener henholdsvis 28 prosent og 22 prosent av kvinnene at de behersker norsk dårlig eller svært dårlig, mot 4 og 9 prosent av mennene. Også blant innvandrerne fra Irak, Somalia samt Serbia og Montenegro er det store kjønnsforskjeller både i sysselsetting og i norskkunnskaper.

Innvandrere fra Iran, Bosnia-Hercegovina, Chile og Sri Lanka anser sine norskkunnskaper som relativt gode, og det er mindre kjønnsforskjeller her enn blant de andre gruppene. I disse gruppene er også sysselsettingen relativt høy.

Ti store innvandrergupper ...

Innvandrerbefolkningen fra de ti utvalgte landene utgjorde rundt 165 000 personer ved inngangen til 2007, omtrent halvparten av den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen i Norge. Både størrelsen på gruppene og hvorvidt de kunne antas å representere forskjellige typer av innvandring til Norge, ble lagt til grunn ved utvalget. Dessuten ønsket vi å kunne sammenligne med andre undersøkelser fra inn- og utland, og oppnå en viss geografisk spredning når det gjaldt verdensregioner.

De som ble intervjuet, utgjør et statistisk representativt utvalg av innvandrere og etterkommere med bakgrunn fra de ti landene. At de er «statistisk representative» betyr at vi med en viss sikkerhet kan si at innvandrerne vi har snakket med, speiler alle i innvandrerbefolkningen fra de utvalgte landene. På statistikkens fagspråk heter det at resultatene kan generaliseres til populasjonen, eller den utvalgte gruppen (se faktaboks).

De som er intervjuet, kan ikke uten videre oppfattes som representative for den halvparten av den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen som ikke er med blant de ti landene i levekårsundersøkelsen. På noen områder er det kanskje slik at forskjellen i levekår mellom innvandrere fra Marokko (som ikke er

Statistisk representativitet

Utvalget som ble trukket, bestod av 500 personer i alderen 16-70 år med minst to års botid i Norge fra hver av de ti landene, til sammen 5 000 personer. Som ved alle undersøkelser av denne typen, lyktes ikke SSB å oppnå intervju med alle. Mange var vanskelig å oppspore, blant annet på grunn av hyppig flytting. I tillegg er det alltid noen som ikke ønsker å la seg intervju. Derfor er vi godt fornøyd med å få i tale 3 053 personer. Det gir en svarprosent på 64.

I den grad vi ikke har lyktes å trekke utvalg som korrekt representerer målgruppen, og/eller har et skjevt frafall i forsøket på å oppnå intervju med personene i utvalget, vil intervju materialet ikke gi et helt representativt bilde av situasjonen for hele målgruppen. At utvalget trekkes etter hevdvunne vitenskapelige prosedyrer, og at det kan knyttes sannsynlighetsestimater til de enkelte målingene, gjør intervjubaserte data til rimelig sikre kunnskapskilder.

med) og innvandrere fra Tyrkia, eller fra India og Pakistan, ikke er så stor, men det vet vi ikke fra denne undersøkelsen. Det kan vi bare vite på basis av registerinformasjon. Det er lett å tenke seg at levekårene vil bli forskjellige for dem som har få kontakter i Norge som kommer fra deres eget hjemland, og de som har et vidt kontaktnett blant personer fra samme opprinnelsesland eller med samme morsmål.

Om det hadde vært ressurser nok til å inkludere flere land, ville India og Marokko trolig stått nest på listen. Men hvert nye land som krever et nytt språk under intervjuene, ville medført store utgifter. I 2004, da undersøkelsen var i planleggingsstadiet, forventet ingen at det ville komme flere arbeidsinnvandrere fra Polen enn fra noe annet land de kommende årene, noe som kanskje vil bringe Polen opp som nest største eller tredje største innvandrersland i løpet av våren 2008. Land hvor en betydelig andel av innvandrerne er kommet som ektefeller til nordmenn uten innvandrerbakgrunn, slik som Filippinene, Thailand og Russland, valgte vi ikke å inkludere i utvalget.

... intervjuet på et språk de forsto

I alt 3 053 representanter for ti av de største innvandrergruppene har enten sittet ansikt til ansikt med SSBs intervjuere, eller snakket med dem på telefon, i gjennomsnittlig 71 minutter per intervju. Vi valgte å prioritere besøksintervju framfor telefonintervju for å redusere misforståelser og kommunikasjonsvansker, men en del av dem som deltok, foretrakk av ulike grunner å bli intervjuet over telefonen.

I datainnsamlingen har det vært et grunnleggende prinsipp at vi skulle kunne kommunisere med intervjuobjektet på et språk den enkelte forstår godt. Alle som ble trukket ut til undersøkelsen, fikk tilbud om å velge språkform. Spørreskjemaet og informasjonsmaterialet ble derfor oversatt til i alt tolv språk, og egne intervjuere med riktig språkbakgrunn ble ansatt. I gjennomsnitt foregikk fire av ti intervjuer på norsk, men hvor vanlig det var å bli intervjuet på norsk er veldig forskjellig fra gruppe til gruppe. Bare 17 prosent av de intervjuede med tyrkisk bakgrunn ble intervjuet på norsk, mens 76 prosent av intervjuene med personer som har bakgrunn fra Pakistan, var på norsk (se tabell 2).

Gode eller dårlige levekår – i forhold til hvem?

Når vi skal si noe om hvorvidt innvandrernes levekår er *gode* eller *dårlige*, må vi selvsagt sammenligne innvandrerbefolkningen med noen. Mange av

Tabell 1. Tjue største ikke-vestlige grupper i innvandrerbefolkningen, etter landbakgrunn. 1.1.2004 og 1.1.2007

2004		2007	
Pakistan	26 286	Pakistan	28 278
Vietnam	17 414	Irak	21 418
Irak	17 295	Somalia	19 656
Somalia	15 586	Polen	18 834
Bosnia-Hercegovina	15 216	Vietnam	18 783
Iran	13 506	Bosnia-Hercegovina	15 667
Tyrkia	12 971	Iran	14 662
Sri Lanka	11 918	Tyrkia	14 546
Serbia og Montenegro	11 070	Sri Lanka	12 757
Polen	7 590	Serbia	12 504
Russland	7 457	Russland	11 338
Filippinene	7 374	Filippinene	9 482
Chile	6 931	Thailand	8 688
India	6 836	India	7 622
Marokko	6 566	Afghanistan	7 297
Thailand	5 910	Marokko	7 286
Afghanistan	4 851	Chile	7 204
Kina	4 801	Kina	5 657
Kroatia	2 983	Etiopia	3 422
Etiopia	2 659	Kroatia	3 231
Makedonia	2 371	Litauen	3 071

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Landbakgrunn og bruk av norsk som intervjuspråk

	Antall intervjuer på norsk	Antall intervjuer totalt	Andel intervjuer på norsk. Prosent
I alt	1 206	3053	40
Serbia og Montenegro	178	288	62
Tyrkia	50	297	17
Bosnia-Hercegovina	84	333	25
Somalia	63	245	26
Sri Lanka	98	353	28
Irak	151	357	42
Iran	119	270	44
Pakistan	235	308	76
Vietnam	150	314	48
Chile	78	288	27

Kilde: Gulløy 2008, Statistisk sentralbyrå.

spørsmålene vi stilte innvandrerne, er tidligere blitt stilt utvalg fra totalbefolkningen gjennom de ordinære levekårsundersøkelsene eller andre undersøkelser. Slik kan vi se om innvandrernes levekår skiller seg vesentlig fra gjennomsnittet i befolkningen.

På noen områder har vi funnet store forskjeller. Innvandrerbefolkningen har generelt dårligere boliger og boforhold enn gjennomsnittet i befolkningen, og de har lavere sysselsetting og dårligere økonomi. Men innvandrerne generelt er for eksempel ikke mer utsatt for vold og trusler enn hele befolkningen, og de er mindre utsatt for tyveri og skadeverk.

Innvandrere har også hyppigere kontakt med foreldre og søsken enn befolkningen sett under ett.

Median ankomstår

Ankomståret viser til det året innvandrerene kom til Norge, mens botiden viser til hvor mange år innvandrerene har bodd i Norge. Medianen er den verdien som deler en rangert fordeling i to like store deler, slik at halvparten ligger over og halvparten under medianen. Median benyttes i stedet for gjennomsnitt, som er mer påvirket av ekstremverdier enn medianen. Både vietnamesere og chilenerne hadde 1987 som median ankomstår i 1996, tilsvarende ni års median botid. I 2005 (ni år senere) er median ankomstår for disse nasjonalitetene bare ett år senere, det vil si 1988. Det innebærer at median botid for disse innvandrergruppene har økt med åtte år for begge.

Det er ikke første gang SSB intervjuer innvandrerne om levekårene deres. Det samme ble gjort for ti og tjue år siden, da med færre landgrupper i utvalget. Med visse forbehold kan vi derfor gå tilbake i tid og se hvordan innvandrerne hadde det på midten av 1990-tallet, den gang innvandrerbefolkningen var halvparten så stor i dag, hvor den teller 415 000 personer. Økningen har vært særlig sterk fra de verdensdeler de intervjuede kommer – Asia, Afrika og Latin-Amerika – fra i alt 110 000 til 230 000 i dag.

Botiden for førstegenerasjonsinnvandrerne som er med i undersøkelsen i 2005/2006, har økt for alle grupper i forhold til i 1996. Dette gir grunn til å forvente at graden av integrering er noe bedre i 2005 enn i 1996, fordi en større del har en lengre botid bak seg. Særlig gjelder dette chilenerne og vietnamesere, som har hatt stor økning i det vi kaller median botid. Dette henger sammen med at få chilenerne og vietnamesere har flyttet til Norge de siste årene. Lavest økning i botiden har somaliere, ettersom det har vært en betydelig innvandring fra Somalia etter årtusenskiftet.

På noen områder har levekårene blant innvandrerne endret seg fra 1996 til 2005/2006. For eksempel er det færre som leier, og flere eier boligen de bor i. Andelen sysselsatte har økt, for noen grupper betydelig. Blant annet oppgir 62 prosent av vietnameserne at de var sysselsatt i 2005/2006, mot 44 prosent i 1996.

Referanser

Elisabeth Gulløy (2008): Levekår blant innvandrerne 2005-2006, Dokumentasjonsrapport, Notater 2008/5, Statistisk sentralbyrå.

Gunnlaug Daugstad og Benedicte Lie (2004): Kvalitativ forstudie til levekårsundersøkelse blant ikke-vestlige innvandrerne, Notater 2004/88, Statistisk sentralbyrå.

Blom og Henriksen (red) (2008): *Levekår blant innvandrerne i Norge 2005/2006*, Rapport 2008/5, Statistisk sentralbyrå.

Egen undersøkelse for unge

På svært mange områder, som ekteskap og fruktbarhet, arbeid og utdanning, har innvandrerne fått en tydelig mer likestilt rolle i samfunnet etter hvert som tiden går. For å kartlegge forskjeller mellom innvandrerne og deres etterkommere er det nødvendig å studere innvandrernes barn i større detalj. Det er derfor trukket et tilleggsutvalg blant etterkommere og personer som har innvandret i svært i ung alder. Resultatene fra denne tilleggsundersøkelsen vil bli publisert senere i 2008.

Hva tallene ikke forteller om industrien

Industriens plass i det norske samfunnet er uklar. I avisen kan vi den ene dagen lese at norsk industri går så det suser. Dagen etter leser vi at industrien er død, og at vi nå lever i et service- og tjenestesamfunn. I brosjyren «Dette er Norge – Hva tallene forteller» heller Statistisk sentralbyrå mot den siste diagnosen og gir statistisk belegg for en fortelling om «industriens vekst og fall». Men hva er det tallene ikke forteller noe om? Er det avgjørende forhold i norsk industri i dag der de forblir tause?

Dette er Norge – Hva tallene forteller, revidert utgave 2006, tar for seg norsk næringsstruktur, først i et kapittel med overskriften «Økonomi», deretter i tre kapitler som hver for seg er viet primær-, sekundær- og tertiærnæringene. I økonomikapitlet påpekes det radikale endringer i næringsstruktur de siste 50 årene.

Dette er Norge. Hva tallene forteller
Publikasjonen kan leses
på <http://www.ssb.no/norge/>

«Generelt er det snakk om en vridning bort fra primær- og sekundærnæringene mot tertiærnæringene: Jordbruk og industri har måttet vike for tjenesteproduksjon; vi arbeider sjeldnere på åkeren og i fabrikkhallen og stadig oftere i butikker og på kontor» (s. 36).

Fortelling om vekst og fall

Bildet som tegnes av norsk næringsstruktur her – begrep som «avindustrialisering» og «industridød» brukes gjerne om denne prosessen – har festet seg og blitt en del av det offisielle selvbildet. Men det er langt mer enn et bilde, dette er en utvikling det kan gis statistisk belegg for. Kapitlet viet sekundærnæringene refererer hva tallene forteller, under overskriften «Industriens vekst og fall».

I hovedsak er det sysselsettingstallene som underbygger diagnosen. Antallet arbeidsplasser i industri og bergverksdrift har siden 1974 blitt redusert med nesten en tredjedel – fra 400 000 i 1974 til 269 000 i 2005. Ser vi på den historiske utviklingen, ser vi at industrisysselsettingen stiger jevnt og trutt fra 1950 til 1974, da den når en topp på omtrent 400 000 sysselsatte. Industrisysselsettingen holder seg jevnt høyt i slutten av 1960-årene og gjennom 1970-årene, men begynner å falle i begynnelsen av 1980-årene. Fallet varer helt til 1991, da industrisysselsettingen får et lite oppsving, for igjen å gå ned på 2000-tallet. Den grafiske framstillingen av dette viser hvorfor man kan snakke om «industriens vekst og fall» (se figur 1).

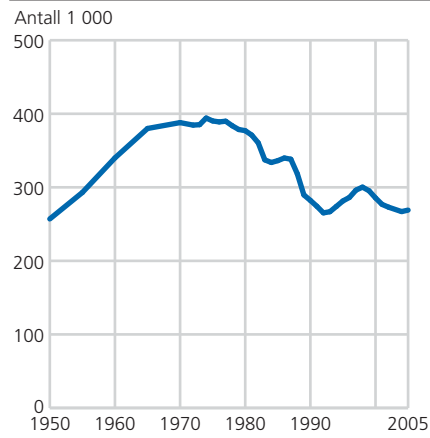
I seg selv er ikke dette nok til å snakke om «industriens fall», 130 000 færre sysselsatte er jo ikke så dramatisk. Men i den samme perioden har det totale antallet sysselsatte økt, slik at den relative andelen sysselsatte i industrien er langt mindre enn reduksjonen i antallet skulle tilsi. Sysselsetting i industrien utgjør i dag bare 12 prosent av totalen. Ser man på sekundærnæringene (in-

Hans Christian Farsethås

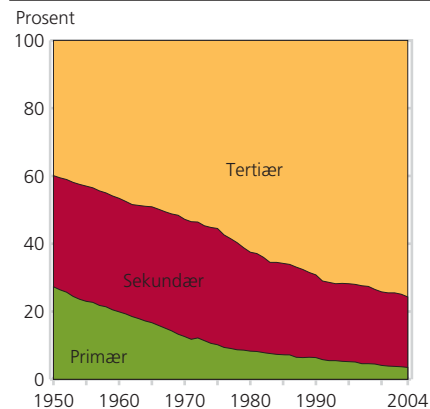

Hans Christian Farsethås
er forsker ved Institutt for filosofi ved Universitetet i Bergen. Han leder prosjektet *Myten om det postindustrielle Norge*.
(hans.farsethas@fil.uib.no)

Figur 1. Antall sysselsatte i industri og bergverk

Figur 2. Sysselsatte fordelt på primær-, sekundær- og tertiærnæringene

¹ Primærnæringene er: Jordbruk, skogbruk, fiske og fiskeoppdrett.
 Sekundærnæringene er: Industri, oljeutvinning og bergverksdrift, bygge- og anleggsvirksomhet, kraft- og vannforsyning.
 Tertiærnæringene omfatter de øvrige næringer, som: Varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet, transport og kommunikasjon, offentlig og privat tjenesteyting.

dustri og bergverksdrift, oljeutvinning, bygg og anlegg samt kraft- og vannforsyning), har disse, fra å utgjøre nesten en tredjedel i 1970-årene, sunket til om lag 20 prosent i dag (se figur 2).

Stadig mer produktive

Ikke alle tall peker i retning av «industriens fall», og fra *Dette er Norge* i 2003 til utgaven i 2006 skjer det en interessant endring. Etter å ha slått fast at industrien har falt, tilføyer forfatteren: «Til tross for nedgang i sysselsettingen, har produksjonsverdien i industrien økt og er nå på nærmere 550 milliarder kroner.» Etter dette har nye tall kommet til, produksjonsverdien er nå oppe i 604 milliarder kroner. Selv om sysselsettingen reduseres, øker altså produksjonsverdien.

Samlet gir dette et uklart bilde av industrien og dens utvikling. På den ene siden snakkes det om vekst og fall, på den andre om en voldsom økning i produksjonsverdien. Riktig nok indikerer tallene at sysselsettingen har gått ned i industrien, men de som står igjen, produserer langt mer per time enn det flere gjorde før. Er ikke dette samtidig en styrking av industrien?

Tallenes tale er tilsynelatende klar: Industrien har falt, til tross for økt produksjonsverdi. Samtidig er tallenes tale uklar. En rekke forhold som også er av betydning når status skal gjøres opp for industrien, forteller tallene ingenting om.

Omfattende outsourcing

Statistikken som viser nedgang i antall sysselsatte i industrien og sekundærnæringene og oppgang i tjenesteytende næringer, tar ikke hensyn til den omfattende outsourcingen i den samme perioden. Regnskap, renhold og vedlikehold har i omfattende grad blitt overtatt av virksomheter som regnes som tjenesteytende. Slik har funksjoner som tidligere lå til industribedriftene, blitt flyttet over til tjenesteytende bedrifter.

For å illustrere dette kan vi se på et industriforetak med 100 ansatte hvor renhold utføres av fire personer. Ifølge næringsgrupperingen skal alle 100 klassifiseres som sysselsatte i industrien. La oss anta at disse fire som mister renholdsarbeidet sitt, etablerer et rengjøringselskap og selger tjenestene sine tilbake til industribedriften. Det samme renholdet utføres da av de samme arbeidstakerne, men nå arbeider de i et tjenesteytende foretak og registreres derfor som tjenesteytende. Vi har da 96 sysselsatte i industrien og fire i tjenesteytende sektor. Ser vi videre på de mange arbeidsoppgavene som må utføres for at industribedriftene skal kunne levere produktene sine, er det flere oppgaver som kan settes ut: Hva med regnskap, kantinedrift, interne verksteder, transport, drift og vedlikehold, og eiendomsdrift?

Gjennom omstrukturering og satsing på bedriftenes kjernevirksomhet kan altså en betydelig mengde arbeidstakere gjøre den samme jobben og samtidig bli klassifisert under en annen sektor. I dette tilfellet vil derfor nedgangen i antall sysselsatte i industrien gå hånd i hånd med at de som er igjen, står tettere på selve produksjonen. Dette kaster også nytt lys over eldre statistikk. Dersom flere av de tjenesteytende funksjonene tidligere var samlet innenfor industribedriftens fire vegger, så omfattet den gamle industristatistikken flere tilknyttede funksjoner enn det den gjør i dag. Kanskje var vi ikke så industri-

elle før som vi liker å tro? I hvert fall må vi ikke lese dagens industri inn i de historiske tallene. En industribedrift i dag er noe annet enn en industribedrift i 1970-årene.

Nye produksjonsformer

Det kanskje viktigste som tallene ikke forteller noe om, er den stille revolusjonen som har funnet sted, og som fortsatt finner sted, i industriell produksjon. Ny teknologi, nye kommunikasjonssystemer og ny kompetanse binder nå virksomhetene sammen på en annen måte enn før, og vever nå leverandører og kundeforbindelser inn i selve produksjonsprosessen. De forskjellige virksomhetene går så å si inn i hverandre. Næringsstatistikken derimot holder virksomhetene helt atskilt og registrerer derfor ikke denne utviklingen. Dette kommer av SSBs definisjonen av bedrift.

SSB definerer «bedrift» som «en lokalt avgrenset funksjonell enhet hvor det hovedsakelig drives aktiviteter som faller innenfor en bestemt næringsgruppe». «Lokalt avgrensede» bedrifter forutsetter at næringsaktivitet foregår på en nærmere bestembar geografisk lokalitet. For mange bedrifter passer dette bra med virksomheten. En bokhandel er et godt eksempel på en lokalt avgrenset enhet. Den får bøker levert inn i sine lokaler av et annet firma, organiserer dem etter egne ønsker og selger dem til en kunde som tar dem med ut fra bokhandelen. Dermed forsvinner boken ut av bedriften og dens avgrensede geografiske lokalitet.

Er det ikke også på denne måten vi forestiller oss gamle fabrikker? Vi ser for oss et avgrenset, inngjerdet område med en fabrikkport. Stiller vi oss opp ved porten en dag, vil vi se at de første som kommer, er arbeidstakerne, så kommer råvareleveransene og kanskje noe verktøy og vedlikeholdsmaterialer på store lastebiler, etter en stund kommer de ferdige bearbejdede produktene ut av porten, og til slutt går arbeidstakerne hjem til sitt og sine. All virksomhet ved fabrikkens foregår innenfor fabrikkgjerdet.

Åpne porter og samarbeid

Nå er fabrikkportene åpnet for andre bedrifter, og dagens industrielle produksjon og bygging er på mange måter et samarbeid mellom forskjellige bedrifter, enten de nå regnes til industri eller tjenesteyting. Eksempelvis er en hel rekke leverandører og innleide operatører i sving samtidig på det samme skipet på et skipsverft. Uten dette samarbeidet ville ikke skip bli bygd i Norge i dag. Trekker vi de ulike bedriftene ut av arbeidsplassen og inn i sin egen geografiske lokalitet, stopper simpelthen produksjonen opp.

I dette samarbeidet spiller det liten rolle om bedriften regnes som industri eller tjenesteyting. Det avgjørende ligger i å få til selve produksjonen. Kanskje er det slik at det mest interessante med industrien i dag foregår i dette grenselandet mellom den rene industrien og den rene tjenesteytingen? Dette samarbeidet er næringsstatistikken blind for. Den kan bare registrere det som foregår mellom bedrifter som transaksjoner målt i kroner og øre, og går dermed glipp av avgjørende forbindelser i selve måten å produsere på.

Tjenester til hvem?

Både outsourcing og nye former for industriell produksjon og bygging skaper et marked for en rekke leverandører av både produkter og tjenester. Samtidig

som de store industrielle bedriftene produserer nye produkter, produserer de også nye markeder for produkter og tjenester. Slik er de industrielle bedriftene også produsenter av sine egne tjenesteytere. Om industrien faller, vil disse tjenesteyterne falle med den. Næringsstatistikken skiller ikke mellom tjenesteyting rettet mot næringslivet og tjenesteyting rettet mot private konsumenter. Hvor stor andel av sysselsetting i tjenesteytende næringer yter tjenester til andre næringer? Hvor mange av disse yter tjenester til industrien?

Ved ikke å skille mellom tjenesteyting rettet mot private konsumenter og mot andre aktører i næringslivet legger statistikken opp til fristelser. Vekst i tjenesteyting over tid kan da brukes som belegg for flåsete utsagn av typen «snart lever vi vel alle av å klippe hverandres hår». Så lenge statistikken ikke skiller mellom hvem tjenestene leveres til, blir den blind for hvordan industrielle bedrifter bærer oppe en hel rekke tjenesteytende bedrifter. Mange industribedrifter og tjenesteytende bedrifter sitter så å si i samme båt. Å framstille dette som at «industri har måttet vike for tjenesteproduksjon», er misvisende.

Henger igjen i gamle bilder

Hva mener vi egentlig når vi skiller mellom primære, sekundære og tertiære næringer? Kanskje henger vi igjen i gamle bilder og oppfatninger av de tre sektorene. En rekke tjenesteytende virksomheter har innført industriens rasjonaliseringsteknikker og strømlinjeformet tjenesteytingen ned til minste detalj. Gjennom former for rasjonalisering av matserveringen som hos McDonald's – eller av den personlige servicen på de mange såkalte callsentrene – har arbeidstakerne i disse næringene på mange måter blitt mer et vedheng til maskineriet enn de noen gang har vært i industrien.

Den samme tendensen finner vi igjen i de tradisjonelle primærnæringene landbruk, skogbruk og fiske. Her har en også tatt i bruk tradisjonell industriell rasjonalitet for å effektivisere produksjonen. Tenk bare på de store skogsmaskinene og skurtreskerne eller på sløyving, pakking, stabling og frysing på en tråler. Samtidig har arbeidstakere i prosessindustrien en kreativ og problemløsende funksjon. Der har en i høy grad frigjort seg fra det manuelle arbeidet i selve produksjonsprosessen. Industriarbeid er i dag i mange tilfeller kunnskapsarbeid med daglig bruk av avansert teknologi.

Radikale endringer

Innholdet i de tre sektorene har endret seg så radikalt at inndelingen som praktiseres i *Dette er Norge*, ikke lenger evner å gripe hva som foregår i de ulike næringene. Dette er kanskje ikke så rart. Inndelingen av all næringsvirksomhet i tre sektorer er gammel og går tilbake til 1930-årene. Heller ikke den gang ble man enige om hvilke næringer som skulle høre hjemme i de ulike sektorene.

Et mer grunnleggende problem ved inndelingen i tre sektorer får vi når den settes opp som en tidsserie. Den utgir seg da for å være et egnet verktøy til å gripe endringsprosesser over tid. Dette gjør den ved å stadig revidere standarden for næringsgruppering både nasjonalt og internasjonalt. Slik har en forsøkt å få et statistisk grep om omfattende endringer i næringsstruktur,

sysseting og produksjon. Til tross for omfattende revisjoner, spesielt når det gjelder nye former for tjenesteyting, har standarden for næringskoding den samme grunnleggende logikken og lar seg fremdeles dele inn i primære, sekundære og tertiære næringer.

Men da den første internasjonale standarden for næringsgruppering ble vedtatt av FN i 1948, ble det eksplisitt informert om at det ikke er et enkelt prinsipp, slik som produksjonsteknikk eller type råvarer, som ligger til grunn for klassifiseringen. «Klassifiseringen er basert på den foreliggende næringsstruktur slik den foreligger i de fleste land», het det. Kanskje passet denne klassifiseringslogikken til næringsstrukturen vi hadde rett etter andre verdenskrig, men passer den til den næringsstrukturen vi har i dag?

Statistikk uten kraft

Det er altså avgjørende forhold ved dagens produksjon som statistikken ikke får med seg. Idet den registrerer en nedgang i industrien, registrerer den kanskje en nedgang i en viss type industri, men dette er industri som tiden på mange måter har løpt fra. I tillegg kommer andre former for industri som befinner seg i mellomrommet mellom den tradisjonelle industrien og den rene tjenesteytingen. Det som foregår der, er ikke dagens næringsstatistikk egnet til å registrere.

Kan en da snakke om industriens vekst og fall? Kanskje burde vi heller snakke om en transformasjon av industrien? Skal vi telle hvem som jobber der, må vi ha en annen statistikk. Industrien har selv sprengt seg ut av rammene for hva som meningsfullt kan la seg fange i skillet mellom primær-, sekundær- og tertiærnæringer.

Vitner vi «vekst og fall»?

Kurven og tallene som først viser en stigning i industrisyssetingen, så et fall, forteller noe om industrien. Men skal vi være pinlig nøyaktige – og det må vi jo være når det dreier seg om tall og statistikk – forteller kurven og tallene ikke historien om industriens fall. De forteller historien om vekst og fall i *registrert* sysseting i bedrifter som *klassifiseres som* industri. At denne historien er en vekst- og fallhistorie er det ingen tvil om – tallenes tale er klar. Men når dette blir kommentert som «industriens vekst og fall», generaliseres statistikken, og den tilskrives utsagn den ikke har kraft til å bære oppe.

Tallene forblir tause om omfattende outsourcing, nye produksjonsformer og nye koblinger mellom industri og tjenesteytende bedrifter. Det reduserer statistikkens utsagnskraft: Mange sysselsatte som registreres innenfor tjenesteytende næringer, jobber i industrielle prosjekter, og mange bedrifter i primær- og tertiærnæringer produserer ved hjelp av klassisk industriell rasjonalitet. Å sette tallenes tale inn i en vekst- og fallfortelling blir derfor høyst problematisk.

I stedet for å snakke om industriens vekst og fall bør man se nærmere på transformasjonsprosesser i næringsstrukturen som endrer konstellasjonen mellom hovednæringene. Der foregår det mye interessant. Da er det spesielt viktig å se på hva som foregår i industrien. Men for å få øye på dette trenger vi en annen statistikk.

Nedgangen er reell

Hans Christian Farsethås tar i sin artikkel for seg en del interessante temaer i tilknytning til industribegrepet, blant annet outsourcing og nye produksjonsformer. Dette er på langt nær ukjent for dem som er ansvarlig for næringsstatistikk, men vi må innrømme at det er vanskelig å fange dette godt opp i statistikken.

Frank Foyn og
Tor Skoglund

Artikkelen (side 47) tar utgangspunkt i brosjyren *Dette er Norge* som bare pretenderer å gi noen grove hovedtrekk i næringsutviklingen. Hovedbildet av endringene i næringsenes relative betydning etter 1950 har imidlertid god dekning i statistikken. Vi finner også den samme utviklingen i mange andre land. Industriens andel av samlet sysselsetting er i dag om lag 11 prosent, noe som er en halvering av tilsvarende andel på 1970-tallet. (Sysselsetting-sandelene i *Dette er Norge* og artikkelen til Farsethås gjelder hele gruppen av sekundærnæringer). De siste fire årene har industrien nytt godt av den generelle høykonjunkturen i norsk økonomi. Dette, sammen med en sterk produktivtetsvekst, forklarer økningen i produksjonen. I et lengre tidsperspektiv har også industriens andel av produksjonen blitt redusert. Vi kan ikke se at dette gir «et uklart bilde av industrien», slik Farsethås hevder.

Ny analyse på trappene

Det kan for øvrig nevnes at Statistisk sentralbyrå i 2008 vil publisere en omfattende analyse av industriens utvikling fra industrialiseringen på midten av 1800-tallet og helt fram til i dag (serien *Statistiske analyser*). Denne publikasjonen vil gi et mer nyansert bilde av industriutviklingen og ta for seg noen av de temaene som tas opp i denne kritiske artikkelen. Dette gjelder blant annet industriens betydning i norsk økonomi og forholdet mellom industrisysselsetting og produksjonsutvikling.

Det er ikke tvil om at størsteparten av nedgangen i industrisysselsettingen etter 1974 som kommer fram i statistikken, er reell. Her kan nevnes den kraftige nedgangen i skipsbyggingsindustrien, tekstil- og bekledningsindustrien samt papirindustrien. Disse industriene er mer eller mindre radert ut i store deler av landet. Det er likevel riktig som Farsethås skriver, at en del av nedgangen i antall sysselsatte skyldes outsourcing, det vil si utskilling av

hjelpe- og støttefunksjoner fra industriforetakene (som rengjøring, regnskapsarbeid med videre) til andre foretak som klassifiseres som tjenesteytende virksomhet. Dette vil i statistikken bli registrert som nedgang i industrisysselsetting samtidig som kjøp av tjenester (produktinnsats) vil øke. De næringene som leverer disse tjenestene, vil vise tilsvarende sysselsettingsøkning.

Følger internasjonale retningslinjer

Vi er også klar over at produksjonsmetoder og produksjonsformer har endret seg over tid, og at skillet mellom industri og tjenesteyting ikke er like klart som tidligere. Det er blant annet et langt større tjenesteelement i industriproduktene enn tidligere. Det blir likevel feil å påstå at det er definisjonen av *bedrift* som SSB benytter, som er årsak til at næringsstatistikken ikke fanger opp disse forholdene. Definisjonen

Frank Foyn (t.v.) er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for industristatistikk. (frank.foyn@ssb.no)

Tor Skoglund er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for nasjonalregnskap. (tor.skoglund@ssb.no)

av bedrift har i hovedsak vært uendret i hele perioden. Bedrift avgrenses av de(n) aktivitet(er) som utføres innenfor et foretak, og er dermed nært knyttet opp til næringsklassifiseringen. Statistiske standarder og enheter brukes for å dele opp den samlede virksomheten for å gi et bilde av hvordan den er sammensatt. Det er viktig å understreke at SSB bruker definisjoner i internasjonale standarder som også andre land bruker, blant annet for å foreta internasjonale sammenlikninger. Disse standardene revideres med jevne mellomrom, og FN og EU har nylig vedtatt en revidert næringsstandard som skal tas i bruk fra og med 2008-statistikken.

Farsethås skriver også at tjenesteyting ikke skiller mellom leveranser til private konsumenter og næringslivet. All tjenesteyting kan kanskje ikke splittes etter denne dimensjonen, men det er tross alt en stor grad av spesifisering i tjenesteytende sektorer, blant annet ulik personlig tjenesteyting og forretningsmessig tjenesteyting. Frisører og for eksempel teknisk konsulentvirksomhet (engineering) er helt atskilte næringer.

En faglig utfordring

Som påpekt ovenfor gir internasjonale retningslinjer sterke føringer på SSBs næringsstatistikk. Vi mener at denne statistikken for mange formål gir en god beskrivelse av viktige strukturendringer i norsk økonomi. SSB legger betydelige ressurser i arbeidet med å klassifisere hver enkelt bedrift i Norge til riktig næring.

Farsethås har likevel rett i at det de siste årene har foregått noen endringer i næringslivet som ikke fanges så godt opp i den offisielle statistikken. For å studere fenomener som outsourcing og nye produksjonsformer kan det derfor være behov for å supplere den ordinære næringsstatistikken med annen informasjon, for eksempel arbeidsmarkedsstatistikkenes tall for endringer i sysselsetting etter yrke eller utdanning. SSB arbeider også kontinuerlig med å forbedre kartleggingen av sammensetningen av innsatsen av varer og tjenester i industrien og andre næringer.

Anders Barstad

Anders Barstad er forsker i Statistisk Sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning. Han har bidratt til flere bøker, og har skrevet artikler om temaer som fortrolighet i forebygging av sykdom, ensomhet, og hva nordmenn mener de behøver for å få det bedre. (anders.barstad@ssb.no)

Om presters levetid, hansker og åpningsreplikker

Finnes det noen grenser for hva man kan lage statistikk om, og forske på?

En av pionerene i utviklingen av statistiske metoder, Sir Francis Galton (1822-1911), skal etter sigende ha vært blant dem som mente at nesten alt kunne kvantifiseres og bevises matematisk.

Galton var en britisk antropolog, psykolog og statistiker, for øvrig fetter av Charles Darwin. En av hans mer kontroversielle undersøkelser gjaldt sammenhengen mellom bønn og levealder. Han antok at hvis bønner til Gud virkelig hadde en virkning, burde prestene, yrkesgruppen som ba lenger og mer iherdig enn andre, ha lengst levetid. Ved blant annet å undersøke opplysninger om alder ved død i biografiske leksikon kom Galton fram til at framstående geistlige ikke levde lenger enn leger og advokater, snarere tvert imot. Det så ut til at fromme bønner var uten virkning.

Kan det likevel være at Galton tok feil? I Norge er det faktisk prestene som lever lengst, i hvert fall mannlige prestere. Som seniorrådgiver Jens-Kristian Borgan i Statistisk sentralbyrå (SSB) kunne berette i et tidligere nummer av Samfunnsspeilet, har mannlige prestere en forventet levetid på hele 81 år. Samtidig var forskjellen i forhold til andre akademiske yrker, som lektorer, arkitekter og leger, liten, mindre enn ett år, slik at noe sterkt vitnesbyrd

om bønnens legende kraft er kanskje ikke dette heller.

Hverdagslivets små hendelser

Andre forskere har tatt for seg hverdagslivets små, for ikke å si bitte små, hendelser. Amerikaneren John Trinkaus, professor i administrasjon og ledelse, er klassikeren på feltet. Han har for eksempel skrevet om problemene som mange av oss har med å miste en sokk, en hanske, og så sitter vi igjen med en av hvert par.

Trinkaus bestemte seg for å gå til bunns i mysteriet. Over en tiårsperiode (!) førte han nøye regnskap over om det var høyre- eller venstrehansken som forsvant. Registreringen ble opphav til en avslørende statistikk: Over tre ganger så mange venstre- som høyrehansker ble borte. Trinkaus spekulerte på om årsaken kunne være at han tok av seg høyrehansken først, og la den i lomma, slik at venstrehansken kom på toppen av den høyre, og dermed lettere falt ut.

Håp for single

Fra den unektelig nokså trivielle hanskestatistikken over til statistikk og forskning på noe som har langt større praktisk betydning: Hvordan gjøre inntrykk på ditt hjertes utkårede? I et forsøk på å slå an en optimistisk tone på nyåret blant de hundretusener av single er det med stor glede jeg kan presentere forskning rundt temaet «gode åpningsreplikker».

I et «speed-dating»-eksperiment ble 50 menn og 50 kvinner tilfeldig fordelt på fem langbord, med menn og kvinner på hver sin side av bordet. Eksperimentet er gjengitt i Richard Wiseman: *Quirkology. The Curious Science of Everyday Lives* (2007).

Fire av bordene fikk tildelt hvert sitt tema; alle på bordet skulle snakke enten om filmer, bøker, reiser eller hobbyer. Det femte bordet var et «kontrollbord», hvor de kunne snakke om hva som helst. Hvert par fikk tre minutter på seg til en samtale, før de skulle vurdere samtalepartnern på et skjema, angi hvor attraktiv han eller hun var, og så videre.

Hvilket samtaleemne fungerte best? Selv ville jeg gjettest på film, kanskje fordi jeg selv elsker å diskutere filmer jeg har sett. Men den statistiske analysen viste noe annet. Faktisk var det slik at når deltakerne snakket om film, ville bare 9 prosent av dem se hverandre igjen, mens når de snakket om reiser, ville dobbelt så mange treffes igjen. Årsaken kan være de store forskjellene i filmsmak. Menn liker for eksempel actionfilmer i langt større grad enn kvinner.

Hvilke åpningsreplikker fungerte så best? Å prøve å imponere med doktorgrad eller å ta den tradisjonelle «Er du ofte her?» falt pladask til jorden. Det som kjennetegnet dem som alle ville møte igjen, var at de oppfordret partneren til å snakke om seg selv på en uvanlig og morsom måte. Den topprangerte kvinnen spurte: «Hvis du var noe som skulle legges på en pizza, hva ville du da være?»

Forklaringen på suksessen er formodentlig at denne og lignende replikker er et signal om lek. Det er nå en gang slik de voksne leker; ikke fysisk ved å dra hverandre i slipset eller leke gjemsel under bordet, men ved å leke med ord. Leken skaper glede og opplevelse av nærhet.

Bestemte seg på 30 sekunder

All forskning har sine begrensninger, så også denne. «Speed-dating» utgjør en

svært spesiell ramme for møtet mellom dem som leter etter en partner. Undersøkelsen viste at nesten halvparten av kvinnene brukte under 30 sekunder på å bestemme seg. Da er det kanskje ikke så rart at uvanlige, kreative åpningsreplikker er det som skiller klinten fra hveten. De som melder seg som frivillige til slike eksperimenter, kan også være forskjellige fra folk flest.

Så hvis du er av dem som nå føler prestasjonsangsten tyngre, finnes det noen oppmuntrende resultater fra annen forskning. En undersøkelse av hva som faktisk virket i en amerikansk «singles' bar» er beskrevet av R. Miller, D. Perlman og S. S. Brehm i *Intimate Relationships* (2006). Undersøkelsen viste at fleipete åpningsreplikker fra menn sjelden gikk hjem hos damene. Da var det langt bedre enten å bruke harmløse «Hei, hvordan står det til?», eller det helt direkte som «Hei, jeg synes dette er litt vanskelig, men jeg har lyst til å bli bedre kjent med deg».

Enkelt ga full klaff

Ute i det virkelige livet er det antakelig mye viktigere bare å ta kontakt enn å pønske ut en superkvikk åpningsreplikk. Det gjelder ikke minst for kvinner, viser statistikken. I den nevnte undersøkelsen hadde kvinnene 100 prosent suksess med den enkle, men likevel svært virkningsfulle åpningsreplikken «Hei!» Vi menn er enkle skapninger. Det skal ikke så mye til. Bare si hei.

Hvis samtalen går i stå, må du gjerne bruke noen av opplysningene i denne artikkelen for å få den på gli. For eksempel det relativt oppsiktsvekkende faktum at det finnes forskere som bruker tiår av sine liv på å demonstrere at venstrehansker oftere blir borte enn høyrehansker. Og kan mannlige presters høye levealder ha noe med bønnens makt å gjøre? Statistikk kan brukes til så mangt, fra å være informasjonsgrunnlag for politiske beslutninger til å krydre den gode samtalen, stimulere fantasien og belyse åpningsreplikkenes kunst.

Siden sist

All ny statistikk publiseres som artikler på ssb.no. «Siden sist» presenterer nedenfor et utvalg av disse artiklene, som er gitt ut etter forrige utgave av Samfunnsspeilet.

16.01.2008

Veitrafikkulykker med personskaade, desember 2007

Færre omkomne og hardt skadde

Politiet registrerte 8 119 ulykker på norske veier i 2007 ifølge en foreløpig oversikt. 230 mennesker omkom, og 11 978 ble skadd i disse ulykkene. 860 personer ble hardt skadd.

Tilsvarende tall for 2006 var 7 829 ulykker, 242 omkomne og 11 173 skadde, hvorav 906 var hardt skadd.

Flest omkom i møteulykker og utforkjøringer

Både i 2006 og 2007 omkom 103 personer i møteulykker. 69 mistet livet i utforkjøringer i fjor, tre færre enn året før.

Desember under gjennomsnittet

I desember registrerte politiet 525 ulykker med personskaade på norske veier. 14 personer omkom, og 823 ble skadd i disse ulykkene, viser en foreløpig oversikt. De foreløpige tallene for desember i fjor var 670 ulykker med 30 omkomne og 965 skadde. Gjennomsnittet for desember de siste fem årene er 24 omkomne og 889 skadde. Av de omkomne i forrige måned var sju bilførere, to bilpassasjerer, to fotgjengere og tre andre trafikanter.

Tall fra politiet

Statistikken omfatter bare ulykker som er meldt til politiet. Det medfører at mindre alvorlige ulykker og skader er underrepresentert i skadetallene. Om lag 20 prosent av personene som ble registrert i 2007, hadde ukjent skadegrad i politirapportene. Disse er regnet med i det totale tallet på skadde personer. Mange av disse kan i ettertid vise seg å være uskadde.

14.01.2008

Kjønnsrepresentasjon i styre

Fire av fem allmennaksjeselskap oppfyller kravet

78 prosent av allmennaksjeselskapa oppfyller kravet til kjønnsrepresentasjon i styra per 1. januar 2008. Dette er ein auke på 21 prosentpoeng dei siste seks månadene. Med dette risikerer no om lag ein femtedel av norske allmennaksjeselskap å bli tvangsoppløyste.

Fristen for å oppfylle kravet til førte prosent kvinner i ASA-styra gjekk ut 1. januar 2008. Med dette risikerer 22 prosent av norske allmennaksjeselskap (ASA) å bli tvangsoppløyste.

Rask utvikling dei siste to åra

Delen allmennaksjeselskap som oppfyller likestillingskrava har auka frå 17,5 til 78 prosent sidan den nye lova om kjønnsrepresentasjon tok til å gjelde 1. januar 2006. Føretaka fekk da ein frist på to år til å innfri krava. Kvinner utgjør no 36 prosent av alle styrerepresentantar (styreleiar, nestleiar, styremedlem). Delen kvinner blant styreleiarane har i den same perioden auka frå 2,4 til 5 prosent.

Manglar 137 kvinner

Det var registrert 481 allmennaksjeselskap i Brønnøysundregistra per 1. januar 2008. 91 av desse selskapa manglar 124 eigarvalde og 13 tilsettevalde kvinnelige styrerepresentantar for å oppfylle likestillingskrava.

Aldersfordeling og utdanningsnivå

Over 40 prosent av dei i alt 2 486 styrerepresentantane er i aldersgruppa 45 til 54 år. 45 prosent av kvinnene og 37 prosent av mennene er i denne gruppa. Det er ikkje registrert nokon representantar under 25 år. 33 prosent av kvinnene og 27 prosent av mennene har høgare utdanning av høg grad.

11.01.2008

Familievern. Endelige tall, 2006

Flere familiesaker, færre meklinger

Familievernet har de siste årene arbeidet med stadig flere saker, mens antallet meklinger har gått ned. Det var en økning i antall meklinger utført av familievernkontorene i 2006, mens meklinger utført av eksterne meklere har hatt en nedgang på 10 prosent fra 2005.

Familievernet arbeidet i 2006 med 29 584 saker, en økning på 1 prosent fra året før. Region Øst hadde flest familievernsaker i løpet 2006, med nær 11 600. Region Nord hadde også i 2006 flest saker per 1 000 innbyggere – 8,4 per 1 000 innbyggere, mens Region Vest lå, som året før, lavest med i underkant av fem per 1 000 innbyggere.

266 millioner til familievernet

Det statlige barne- og familievernet brukte i 2006 mer enn 266 millioner kroner på familievernet, eller 9 000 kroner per sak. Region Vest hadde den høyeste sakskostnaden, vel 10 600 kroner, mens regionene Sør og Øst hadde de laveste kostnadene. Begge brukte i overkant av 8 400 kroner per familievernsak.

I 2005 ble det brukt i overkant av 256 millioner kroner til familievernet, der lønnsutgifter til offentlig eide familievernkontor var 105,6 millioner. I 2006 har lønnsutgiftene til offentlig eide familievernkontor steget til 113 millioner kroner.

Årsakene til kontakten med familievernet

I 2006 var det 22 400 nye saker i familieverntjenesten. I omkring halvparten av disse, 47 prosent, var problemer i parforholdet viktigste grunn for henvendelsen. Samarbeid om barn var nest

vanligste årsak til å kontakte et familievernkontor, med nær 29 prosent av sakene. Kategoriene individuelt problem og relasjon mellom barn og foreldre var henvendelsesgrunn for henholdsvis 11 og 10 prosent av sakene, mens relasjon med andre var oppgitt i underkant av 3 prosent av sakene.

Store forskjeller i tidsbruk og avslutning

De fleste nye sakene familievernet tok fatt på i 2006, vel 73 prosent, hadde første samtale innen én måned fra primærklienten tok kontakt med familievernet for første gang. For de nye sakene familievernet arbeidet med i 2006 var ventetiden i snitt 22 dager. Det er imidlertid store fylkesvise forskjeller i ventetid, samt mellom familievernkontorene.

Av de vel 23 000 avsluttede sakene i familievernet i 2006, brukte halvparten under to måneder fra saken startet til den ble avsluttet. Gjennomsnittlig varighet fra første samtale til avslutning av saken var, som i 2005, 116 dager. Det var store regionale og fylkesvise forskjeller i den gjennomsnittlige varigheten på familievernsakene. Region Midt-Norge hadde som de to foregående årene den lengste varigheten med gjennomsnittlig 147 dager for sine avsluttede behandlingssaker, mens sakene i Region Nord i snitt hadde en varighet på kun 86 dager.

De aller fleste - over 85 prosent - av de ferdigbehandlede sakene i 2006 ble, som året før, avsluttet ved enighet mellom klient og kontor. Klienten uteble fra behandlingen i nær 14 prosent av de avsluttede sakene.

Færre meklinger utført av eksterne meklere

Meklinger er en av familievernets viktigste oppgaver, og familievernet er bærebjelken i det norske meklingskorpset. Totalt ble det utført vel 13 300 meklinger i 2006, en nedgang på nær 2 prosent fra året før. Mens det fra 2004 til 2005 var en nedgang i andel meklinger utført av familievernkontorene, og en økning i meklinger utført av eksterne meklere, finner vi i år en motsatt tendens. Fra 2004 til 2005 var det en nedgang på nær 7 prosent i meklinger utført av familievernkontorene, mens det fra 2005 til 2006 har vært en økning igjen på nær

4 prosent. For eksterne meklere har det blitt utført vel 10 prosent færre meklinger i 2006 enn året før. Eksterne meklere utførte i overkant av 4 800 meklinger i 2006, og utgjorde vel 36 prosent av alle meklingene. Familievernkontorene sto altså for nær 64 prosent av meklingene.

En liten nedgang i bemanningen

Det var 387 årsverk i familievernet i 2006, og 14 ubesatte stillinger, hvor region Øst hadde 8 av disse. Dette gir totalt 401 stillinger i familievernet, en nedgang på 5 prosent fra året før. Antall ansatte varierer mye mellom regionene, noe som i hovedsak kan forklares med forskjellen i befolkningsgrunnlaget regionene skal betjene. Beregnes antall årsverk regionene har per 10 000 innbyggere, er ikke forskjellen så stor. Region Nord ligger på topp med 1,3 årsverk per 10 000 innbyggere, færrest har Region Vest med 0,6 årsverk per 10 000 innbyggere.

I gjennomsnitt arbeidet familievernets ansatte med 76 saker hver i løpet av 2006, mot 72 saker per ansatt året før. Familievernsakene utgjør bare en av mange oppgaver familievernet arbeider med, og gir derfor ikke et helhetlig bilde av familievernets faktiske arbeidsmengde.

04.01.2008

Kommunestyre- og fylkestingsvalget 2007

Flere stemte, og flere kvinner ble valgt inn

Ved høstens valg var det for første gang siden 1979 vekst i valgdeltakelsen sammenlignet med lokalvalget fire år før. Det ble innvalgt 37,5 prosent kvinner i kommunestyrene, 2,0 prosentpoeng flere enn ved 2003-valget og ny rekord.

Den samlede valgdeltakelsen ved kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2007 var på 61,7 prosent, en vekst på 2,4 prosentpoeng sammenlignet med sist lokalvalg. For første gang siden 1979 var det oppgang i valgdeltakelsen sammenlignet med lokalvalget fire år før. Den største fremgangen kom i Nordland med en økning i valgdeltakelsen på over 5 prosentpoeng, bare Vestfold og Oslo hadde færre som avga stemme ved dette valget.

Kun to kommunestyrevalg med lavere deltagelse etter 1922

Det ble avgitt 2 212 554 stemmer ved kommunestyrevalget, og dette ga en valgdeltakelse på 61,2 prosent. Men det er bare to valg siden 1922 som har lavere valgdeltakelse enn i fjor (1999 og 2003). Av fylkene hadde Hordaland den høyeste valgdeltakelsen med 64 prosent. Rømskog, Utsira og Fedje hadde alle over 80 prosent som deltok ved valget. Det laveste valgfremmøtet var i Hammerfest og Målselv med henholdsvis 51,2 og 51,4 prosent.

Vekst i valgdeltakelsen ved fylkestingsvalget

Fra det ble innført direkte valg til fylkestingene i 1975 har valgdeltakelsen vært fallende ved samtlige valg. For første gang siden 1975 var det en økning i deltagelsen ved fylkestingsvalget, fremgangen var på 1,9 prosentpoeng, og fremmøtet var på 57,5 prosent. Alle fylkene unntatt Vestfold og Oslo hadde høyere valgdeltakelse enn i 2003. Størst økning hadde Nordland med 5,2 prosentpoeng.

Aldri vært så mange kvinner i kommunestyrene

Ved valget i høst økte kvinneandelen både i kommunestyrene og fylkestingene. 37,5 prosent av kommunestyrene består av kvinnelige representanter, dette er ny rekord. Hordaland har en økning på 5 prosentpoeng kvinnelige kommunestyrerepresentanter siden sist lokalvalg, deretter følger Rogaland og Oppland med henholdsvis 4,7 og 4,2 prosentpoeng. I Vestfold ble 2,3 prosentpoeng færre kvinner valgt inn i kommunestyrene ved dette valget. 29 kommuner i Norge har 50 prosent eller flere kvinner i kommunestyrene. Etnedal, Fosnes og Loppa topper med en andel på 60 prosent. Den laveste kvinneandelen har Sirdal med 10,5 prosent.

Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet har størst kvinneandel i kommunestyrene med henholdsvis 50 og 42 prosent. Disse partiene toppet listen også i 2003. På fylkesnivå har SV hele 66,7 prosent i Aust-Agder, mens Hedmark og Rogaland følger deretter med 61,5 prosent. Lavest andel kvinnelige representanter har Pensjonistpartiet med bare 14,9 prosent, etterfulgt av Miljøpartiet

De Grønne og Fremskrittspartiet med henholdsvis 16,7 og 28,1 prosent.

Det er også ny rekord av kvinnelige representanter i fylkestingene. 45 prosent er kvinner, og det er en vekst på 2,4 prosentpoeng siden 2003. I Nordland og Hedmark er halvparten av representantene kvinner. Østfold og Oppland har en reduksjon på nær 6 prosent kvinnelige representanter. Fylkestinget i Østfold har den laveste kvinneandelen med 37 prosent.

Flere forhåndsstemmer

Det ble avgitt 16,7 prosent forhåndstemmer ved lokalvalget i 2007, 4,8 prosentpoeng flere enn ved 2003-valget. I alle fylkene var det flere avgitte forhåndsstemmer denne gangen. Størst endring fant sted i Finnmark, der 9 prosentpoeng flere forhåndsstemmer ble avgitt. I tre av fylkene (Oslo, Hordaland og Finnmark) ble hver femte stemme avgitt på forhånd. I Hyllestad kommune var 40 prosent av stemmene forhåndsstemmer.

Færre forkastede og flere blanke stemmer

Ved kommunestyrevalget var det 2 800 stemmer som ble forkastet, dette er hele 14 000 færre enn ved valget for fire år siden. I 2003 ble det slutt på å bruke konvolutt rundt stemmesedlene på valgdagen. Dette førte til at en del stemmesedler ble brukt som omslag i stedet for konvolutten, og manglet med dette stempel og ble forkastet. Den store nedgangen i antall forkastede stemmer ved dette valget tyder på at velgerne ikke opplever dette som noe problem lenger.

Det ble avgitt 1 660 flere blanke stemmer ved dette kommunestyrevalget, totalt 16 850.

Ved fylkestingsvalget ble det forkastet 2 150 stemmer, 19 500 færre enn i 2003. Den store reduksjonen i antallet forkastede stemmer har samme årsak som nevnt over. Også for fylkene steg antallet blanke stemmer. Økningen var på 10 350, en vekst på over 30 prosent.

Fremskrittspartiet og Venstre fikk flest nye kommunestyrerepresentanter

Det ble valgt inn 10 946 representanter i kommunestyrene i 2007, 192 færre enn

ved valget for fire år siden. Valgvinnerne Fremskrittspartiet og Venstre hadde en økning på henholdsvis 166 og 128 representanter. Fremskrittspartiet endte opp på 1 625, og Venstre fikk innvalgt 559 representanter. På den andre siden mistet SV 504 representanter, en halvering i forhold til valget fire år tidligere.

Ved fylkestingsvalget ble det valgt inn 731 representanter (Oslo ikke medregnet). SV mistet hele 43 representanter, nær halvparten av sine fylkestingsrepresentanter og endte med 47 representanter. Ap hadde en vekst på 30 og har totalt 238 fylkestingsrepresentanter. Fremskrittspartiet fikk 14 flere og endte opp med 140, og ble, som i 2003, det nest største partiet ved fylkestingsvalget.

20.12.2007

Befolkningsstatistikk. Berekna folkemengd 1. januar 2008

4 736 900 personar i Noreg ved årsskiftet

Statistisk sentralbyrå har berekna at 4 736 900 personar vil bu i Noreg ved årsskiftet. Folketilveksten for 2007 blir då på 55 700 personar, eller 1,2 prosent. Dette er i absolutte tal den høgaste tilveksten som er registrert i Noreg, 14 800 høgare enn folketilveksten på 40 900 i 2006, det førre rekordåret.

Ein tredel av folketilveksten vil kome på grunn av fødselsoverskott, medan to tredelar har si årsak i innflyttingsoverskott frå utlandet. Til samanlikning utgjorde fødselsoverskottet i 2006 42 prosent av folketilveksten, medan innflyttingsoverskottet frå utlandet då utgjorde 58 prosent. Det store innflyttingsoverskottet kjem i stor grad av arbeidsinnvandring. Særleg frå dei nye EU-landa i Aust-Europa – Polen og Litauen – men òg frå land som Tyskland og Nederland har nettoinnvandringa auka mykje. Folketilveksten i dei store byane held òg fram. Oslo veks med 11 500, noko som er 1 300 fleire enn førre året. Trondheim veks med 3 500, 500 fleire enn i fjor. Bergen vil vekse med 3 500, noko som er 1 000 fleire enn i 2006. Store kommunar på Austlandet som Bærum og Skedsmo vil òg vekse meir enn førre året, med om lag 1 500. Drammen vil vekse med 1 500, mot 1 000 i fjor.

Berekningane er laga for heile landet, fylka og kommunane. Folketala er berekna ut frå dei folkeregisteropplysningane om fødde, daude, inn- og utflyttingar som var komne inn fram til 1. desember 2007. Folketilveksten for desember i år er sett lik som han var i desember 2006. Dersom mønsteret for flyttingar, fødslar og dødsfall endrar seg mykje i desember i år samanlikna med desember i fjor, vil folketalet endre seg i takt med desse nye meldingane.

For nokre kommunar vil det sjå ut som ei utvikling er broten, men dette har si årsak i berekningsmetoden. Dette vil særleg gjere seg gjeldande for små kommunar, og ein lyt difor sjå på tala særleg for slike kommunar som ei førebels berekning.

19.12.2007

Adopsjoner, 2006

Færre adopterte fra Kina

I 2006 ble det gjennomført 657 adopsjoner i Norge, 230 færre enn året før. Nedgangen skyldes i hovedsak en halvering av antallet adopterte fra Kina. Dette har sammenheng med at ventetiden på å få adoptere barn fra Kina har blitt lenger.

Fjoråret var et bunnår for adopsjoner i Norge. Ikke noen gang de siste 40 årene er det blitt gjennomført færre adopsjoner her til lands. Hovedårsaken var et markant fall i adopsjoner fra utlandet, og spesielt fra Kina.

Likevel flest fra Kina

Det at ventetid på å få adoptere barn fra Kina har blitt lengre har sammenheng med at det er et stadig økende antall søknader i forhold til antall barn som frigis for utenlandsadopsjon. I tillegg er det blitt mer vanlig med innenlands adopsjon i Kina, noe som prioriteres før utenlandsadopsjoner. Selv med økt ventetid var det fortsatt flest utenlandsadopterte fra Kina, slik det har vært alle år siden 1998. Til sammen 165 barn ble adoptert fra Kina i 2006, og av disse var litt over 90 prosent jenter. Utenom Kina kommer de fleste utenlandsadopterte fra Colombia og Sør-Korea. Av de i alt 438 som ble adoptert fra utlandet i fjor var 85 prosent barn under tre år.

Økning i stebarnsadoptionsjoner

Tallet på stebarnsadoptionsjoner har økt igjen de to siste årene, og i 2006 ble det gjennomført 174 stebarnsadoptionsjoner. Vi må tilbake til 1999 for å finne et høyere tall. I 81 prosent av tilfellene var adoptivforelderen en stefar og i 17 prosent av tilfellene en partner i et partnerskap. Det var omtrent like mange gutter og jenter blant de stebarnsadopterte, og over halvparten var 18 år eller eldre.

Flest adopsjoner i Akershus

Det ble gjennomført flest adopsjoner i Akershus, Oslo, Hordaland og Rogaland med henholdsvis 87, 83, 75 og 69 adopterte. Nær halvparten av alle adopterte i 2006 ble dermed bosatt i disse fylkene. Aust-Agder og Oppland var fylkene med færrest adopsjoner i 2006.

14.12.2007

Likestillingsindeks for kommunene, 2007

Kvinner og menn i Tromsø er mest likestilt

Likestillingsindeksen for 2007 viser store forskjeller mellom kommunene. Kvinner og menn i Tromsø er mest likestilt, tett etterfulgt av Namsos i Nord-Trøndelag. Herøy i Møre og Romsdal og Farsund i Vest-Agder er de minst likestilte kommunene.

Tromsø troner i år, som i fjor, på toppen av kommunerangeringen med 3,83 poeng. Deretter følger Namsos (Nord-Trøndelag), med 3,75 poeng. I den andre enden av rangeringen finner vi Herøy (Møre og Romsdal) og Farsund (Vest-Agder) helt på bunn med 1,3 poeng.

Mye av endringene i kommunerangeringen, fra i fjor til i år, skyldes at indeksen avspeiler en ny sammensetning av kommunestyrene etter kommunestyrevalget høsten 2007.

De fem største byene skårer alle over landsgjennomsnittet på 2,5. Kvinner og menn i Trondheim er mest likestilt (3,2 poeng). Deretter følger Oslo (3,0), Stavanger, Bergen (2,8) og Kristiansand (2,7). Drammen er den eneste av de større byene som befinner seg under landsgjennomsnittet med 2,3 poeng.

Oslo og Akershus på topp blant fylkene

Kvinner og menn i Agder-fylkene er minst likestilt. Vest-Agder og Aust-Agder ligger på bunn av rangeringen med henholdsvis 1,9 og 2,2 poeng, etterfulgt av Møre og Romsdal med 2,3 poeng.

Oslo og Akershus skårer høyest av fylkene med 3,0 poeng totalt. Til tross for dette skårer Oslo lavest av alle fylkene på barnehagedekning, med indeksen dårligste skår, 1,0 poeng. Stort sett alle Akershus-kommunene befinner seg godt over landsgjennomsnittet. Det samme gjør fylkene Sogn og Fjordane (2,8), Finnmark, Buskerud og Nord-Trøndelag (2,7).

Mange måter å fremstille likestilling på

Med likestillingsindeksen forsøker vi å sammenfatte ulike – direkte og indirekte – mål på likestilling, som viser i hvilken grad kvinner og menn deltar i politikk, utdanning og yrkesliv i den enkelte kommune. Likestilling mellom kvinner og menn kan belyses på mange måter og ved hjelp av forskjellige typer statistikk. Denne sammensetningen av indikatorer er kun én av flere måter å beskrive likestillingssituasjonen i kommunene på.

De mål eller indikatorer som er med i likestillingsindeksen er:

- Barnehagedekning 1-5 år (2006)
- Antall kvinner per 100 menn i alderen 20-39 år (2006)
- Utdanningsnivået til kvinner og menn (2006)
- Kvinner og menn i arbeidsstyrken (2006)
- Inntekten til kvinner og menn (2006)
- Andel kvinnelige kommunestyrerepresentanter (2007)

En kommune kan skåre maksimalt 4 poeng, mens dårligste skår er 1 poeng. *Indeksen er relativ:* At en kommune skårer 4 på for eksempel inntekt, betyr ikke at kvinner og menn har like høy inntekt, bare at kommunen tilhører den fjerdedelen som kommer best ut. Indeksen er

derfor ikke direkte sammenlignbar fra år til år, da tallene ikke er absolutte.

11.12.2007

Utdanningsstatistikk. Elevar i grunnskolen. Førebelse tal, 1. oktober 2007

Fleire elevar med spesialundervisning

Førebelse tal for skoleåret 2007/2008 viser at det er nærare 616 400 grunnskoleelevar, ein nedgang på vel 2 300 elevar frå året før. Det er 6 200 elevar i eigne grupper for spesialundervisning i grunnskolen, ein auke på meir enn 1 000 elevar frå året før. Det er fleire store skolar, og betre tilgang på datamaskiner og Internett for elevane.

Elevtalet i spesialundervisningsgrupper har auka med meir enn 1 000 elevar frå førre skoleår, slik at det no er vel 6 200 elevar i alt i desse gruppene. Det er flest elevar i spesialundervisningsgrupper i Akershus og Rogaland med nærare 640 elevar. Færrest elevar i spesialundervisningsgrupper finn vi i Nord-Trøndelag der det er nærare 90 elevar.

Talet på elevar i eigne faste grupper for språklege minoritetar har stige med om lag 560 elevar. I Finnmark er det 16 elevar i eigne grupper for språklege minoritetar, medan det er flest i Rogaland med vel 380 elevar.

Fleire store skolar

Det er totalt 3 102 skolar, ein nedgang på 27 frå førre skoleår. Det er dei store skolane med 300 elevar eller meir som har auka. Her er det 13 fleire skolar enn førre skoleår, medan skolar med 100-299 elevar og mindre enn 100 elevar har gått ned med respektive 25 og 17 skolar. Skolane med 300 elevar eller meir har 54 prosent av alle elevane, medan skolar med 100-299 elevar og mindre enn 100 elevar står for respektive 38 og 8 prosent av elevmassen.

Datamaskiner og tilgang til Internett

Dei siste åra har det vore ein jamn auke i talet på datamaskiner for elevane i grunnskolen. Medan det for skoleåret 2006/2007 var 4,7 elevar per datamaskin, er det no fire elevar per datamaskin. Elevar per datamaskin med Internett-tilgang er no på 4,2, medan det var 5,2 førre skoleår. På Svalbard har elevane

god tilgang på datamaskiner med nær ein datamaskin per elev. Dårlegast tilgang har elevane i Vestfold, der det er 5,2 elevar per datamaskin. Utanom Svalbard ligg Sogn og Fjordane og Finnmark høgt med tre elevar per datamaskin.

06.12.2007

Kommunal pleie- og omsorgsstatistikk. Endelege tal, 2006

Fleire heimetenestemottakarar og årsverk

Med ein vekst i talet på årsverk på rundt 6 prosent frå 2005 til 2006, blir det kompensert for auken i talet på mottakarar av heimetenester. Den var på 4 prosent. Samstundes var talet på plassar på institusjon nokolunde stabilt.

Talet på mottakarar av heimetenester (heimesjukepleie og/eller praktisk bistand) er no drygt 170 000, ein auke på om lag 7 000, medan det er om lag 41 000 plasser i institusjonar (sjukeheim, buform eller aldersheim). Det er registrert nær 117 000 årsverk innan pleie- og omsorgstenestene.

Dersom vi slår saman mottakarar av heimetenester og plassar i institusjon, ser vi at årsverk per brukar viser ein svak auke, til 0,49 årsverk per brukar (årsverk fråtrekt fråvær: legemelde sjukefråvær og fødselspermisjon).

Det er nesten like mange bebuarar som institusjonsplassar, slik at belegget er på 99 prosent på landsbasis. Lokalt kan det vere større avvik frå dette.

Auke i talet på dei yngste og eldste bebuarane i pleie- og omsorgsbustader

Medan talet på institusjonsplassar er konstant, er det ein viss auke i talet på bebuarar i bustader til pleie- og omsorgsføremål (mellom anna omsorgsbustader). 35 prosent av desse bur i bustad med tilknytning til vakt heile døgnet.

Det har blitt rundt 5 prosent fleire bebuarar både i gruppa under 67 år og i gruppa over 85 år, medan talet på bebuarar i aldersgruppene imellom har ein viss nedgang.

Meir støttekontakt og avlastning

For pleietrengande som bur heime, er det også ein sterk auke i talet på mottakarar av både støttekontakt og avlastning i dei fleste aldersgrupper. Det er no rundt 25 000 mottakarar av støttekontakt, ein auke på 10 prosent frå 2005. Sjølv om det er den minste gruppa, har mottakarar over 80 år blitt 20 prosent fleire. Talet på mottakarar av avlastning har auka med vel 6 prosent til nær 10 000. Dette er først og fremst eit tilbod som blir gitt dei under 67 år. Det blir stadig færre eldre mottakarar av avlastning for heimebuande.

Sterk auke i utgifter til pleie- og omsorgstenester

Auka i utgifter til kommunale pleie- og omsorgstenester var på nær 9 prosent. Det blir nå brukt 58 milliardar på dette området.